

Vojtěch Kyncl

Zapomenut je ten, jehož jméno je zapomenuto

Židovská oběť z Lidic Štěpánka Mikešová

Forgotten Are They, Whose Name Is Forgotten

Štěpánka Mikešová, Jewish Victim from Lidice

Being informed on became one of the phenomena of everyday life in the Protectorate of Bohemia and Moravia. As a result, thousands of people were murdered, having been denounced for their racial origin, resistance activities, listening to foreign radio stations, and so on. Three examples of denunciations and evaluations of contemporary sources point to the danger of the deliberate discrediting of evidence, which may be reflected in the relativization of racial persecution and of the participation of the domestic population in its implementation.

Keywords: Holocaust, Lidice Memorial, national resistance, assassination of Reinhard Heydrich

Úvod

Lidický památník se v nedávné době stal středobodem zájmu médií. Bylo tomu tak v souvislosti s reportáží Miroslava Petráčka, kterou odvysílali Reportéři ČT 10. června 2019 s názvem *V předvečer tragédie* a na níž navazoval druhý pořad Reportéři ČT 27. ledna 2020 *Historie na přání*.¹ Tématem těchto reportáží byl osud několika obyvatel Lidic, kteří se během války stali obětí udavačství. Smyslem reportáží bylo navrátit do historie obce Lidice opomenutou lidickou ženu původně židovského vyznání Štěpánku Mikešovou, která byla podle dostupných pramenů zatčena 2. června 1942 a zahynula v polovině srpna téhož roku v Osvětimi. Židovská oběť byla zavražděna v roce 1942 a její osud byl o několik let později „vymazán“ i z oficiální paměti nových Lidic a zbudovaného památníku. Stalo se tak v době, kdy se místo vypálené obce stalo důležitým opěrným bodem nastupující KSČ. Politická kauza zastřela původní téma reportáží, kterým

1 Viz <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1142743803-reporteri-ct/219452801240021/0/66320-v-predvecer-tragedie/> [vysíláno 10. 6. 2019] a <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1142743803-reporteri-ct/220452801240004/0/70410-historie-na-prani/> [vysíláno 27. ledna 2020; staženo 3. 3. 2021].

bylo připomenutí zapomenuté oběti z Lidic. Zamlčení oběti nejen v době bezprostředně poválečné, ale i v soudobých podmínkách svobodného bádání odporuje jak etickému kodexu historika, tak platnému řádu Památníku Lidice. Tato „sakralizace“ Lidic a s ní související zpochybňování negativních historických společenských jevů mohou být nebezpečným precedensem v hodnocení dějin druhé světové války a jejich následků. Ukazují také na snahu manipulovat s historickými prameny a svědčí o tendenci k černobílému vidění dějin nacistické okupace. Lidice se staly nástrojem propagandy nejprve nacistického a později i komunistického režimu. Masakr civilistů za okupace a poválečný osud nově budované obce vytvářely pole střetů. V reportážích nezazněly kromě jmen oběti, pachatelky a svědků jména žádných dalších dotčených osob, šlo pouze o připomenutí zavražděné ženy a na ní spáchaném zločinu.

Tento článek reaguje na názory archiváře Archivu hlavního města Prahy Vojtěcha Šustka v článkách *Pražského sborníku historického a Slánské- ho obzoru*, které zpochybňovaly krátkou pasáž z mé knihy *Lidice. Zrození symbolu* týkající se tohoto případu.² Podstatou výtek bylo zpochybnění důvěryhodnosti očitého svědka, strážmistra Evžena Ressler, který se údajně snažil svést svou vinu na odhalení, zatčení a smrti židovské ženy Štěpánky Mikešové na její domácí Alžbětu Doležalovou. Okrajově pak reaguji na mediální vyjádření současného ředitele Památníku Lidice a spoluautora tamní expozice Eduarda Stehlíka, jenž je přesvědčen „o nesprávném výkladu jednoho historického dokumentu“, který vedl k odvolání bývalé ředitelky Památníku Lidice Marty Lehmannové a který má z jeho popudu nyní zhodnotit nezávislá komise historiků.³ Text je orientován na důkazní a právní podstatu historických pramenů, jejich hodnocení a porovnání s obdobnými případy.

Židovská žena z Lidic

Štěpánka Mikešová, rodným příjmením Löwingerová (1906–1942), se narodila do rodiny obchodníka Mořice Löwingerera (1873–1943) a Rosálie, rozené Taussigové (1880–?) ve Ždánicích u Kyjova.⁴ Z rozvětveného

2 Š u s t e k , Vojtěch: *Nepravdivé obvinění z udavačství lidické ženy Alžběty Doležalové*. Slánský obzor 25, 2017, s. 48–76; T ý ž : *Lidice – historický symbol a skutečnost. Ke kritice a interpretaci pramenů z doby okupace*. Pražský sborník historický 45, s. 373–405.

3 Viz https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/eduard-stehlik-pamatnik-lidice-martina-lehmannova_2003021727_jgr [staženo 15. 5. 2020]; https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/lidice-pamatnik-eduard-stehlik-vojtech-kyncl-udani-experti.A200623_142950_domaci_aug [staženo 20. 3. 2021]; <https://denikn.cz/627928/citlive-posudky-udajneho-udani-v-lidicich-jsou-tesne-pred-zverejenim-zasahnou-i-do-stretu-o-ct/> [staženo 20. 5. 2021]; <https://video.aktualne.cz/dvtt/digitalni-lidice-objevujeme-snimky-kde-se-mi-zastavuje-dech/r-27c4e91a-cfa811eb8a900cc47ab5f122/> [staženo 27. 6. 2020].

4 Rodokmen je ke zhlédnutí zde: <https://www.geni.com/family-tree/index/60000001203>

příbuzenstva nikdo nepřežil nacistickou okupaci. Štěpánka Löwingerová vystoupila z židovské náboženské obce dle matričního záznamu ke dni 15. prosince 1938.⁵ Do Lidic se pak s manželem, kterého si údajně vzala 9. února 1939, přistěhovali 15. března 1939. Jelikož žili po dobu několika měsíců v nájmu v neobývaném domě u manželů Suchánkových, čp. 83, a ví se, že Jaroslav Suchánek se snažil v jiném případě pomoci ukrýváním židovským občanům, lze se domnívat, že je do Lidic přivedl právě on.⁶ V průběhu roku 1939, když se manželé Suchánkovi s dcerami Jaroslavou (nar. 1926, později provdanou Skleničkovou) a Miloslavou (1922–2019, později provdanou Kalibovou) museli vrátit ze Slovenska do Lidic, přestěhovali se manželé Mikešovi do jedné místnosti v domě čp. 93 manželů Josefa (1901–1942) a Alžběty (1902–1946) Doležalových, s nimiž v domě žili ještě dcera Marie (1932–2021) a syn Josef (1927–1942). Z pramenů vyplývá, že nájemní smlouvu měla uzavřenou pouze Štěpánka Mikešová. V únoru roku 2005 vzpomněla dcera Alžběty Doležalové Marie v *Obecním zpravodaji obce Lidice* na jejich nájemnici a popsala ji jako pihovatou ženu, což je jediná informace vztahující se k podobě Štěpánky Mikešové, která je v pramenech k dispozici.⁷ Manželé Mikešovi se rozvedli v době zavádění no-

61791959 [staženo 6. 4. 2020]. Adéla Wachsmannová jezdila dle svědectví poslední lidické ženy Jaroslavy Skleničkové, roz. Suchánkové, navštěvovat svoji sestru Štěpánku do Lidic, viz pořad Reportéři ČT z 10. června 2019 a doloženo také osobním rozhovorem a následujícími setkáními autora s J. Skleničkovou 10. června 2020. Starší sestra Štěpánky Mikešové Adéla (1903–1943) se provdala za Fritze Wachsmanna (1900–1943), s nímž měla dceru Renatu (1926–1943). Mořic Löwinger se podruhé oženil a za choť pojal Bertu Hausmannovou, se kterou měl tři děti: Fridu (1909–1944, provd. Neubauerová), Herberta (1912–1944) a Waltera (1912–1944); po své deportaci do židovského ghetta v Terezíně se stal vedoucím tzv. Wirtschaftsraumu. Rodiny byly celé vyvražděny během nacistické okupace.

5 Národní archiv, f. 167 Matriky židovských náboženských obcí v českých krajích, inv. č. 264, N 1874-1918, Dambořice, okr. Hodonín, dle <http://badatelna.eu/fond/1073/reprodukce/?zaznamId=341&reproId=166773> [staženo 12. 5. 2020]: „*Dle přípisu ze dne 30. 12. 1938 poř. číslo 30902/1938 od okresního úřadu v Prešově oznámila tam Stefanie Löwingerová v Solivare, že vystupuje z církve izraelské. Vystoupení nabývá platnost dnem 15. 12. 1938. Dambořice 18. ledna 1939. Sachs Alois správce matriky.*“ Státní archiv v Prešově doklady k Štěpánce Mikešové nemá k dispozici.

6 Manželé František a Štěpánka Mikešovi měli dle výpisu z poštovního úřadu z 19. června 1942 poštovní adresu v domě čp. 83, ačkoliv od roku 1939 žila Štěpánka v domě čp. 93 u manželů Doležalových, kde byla také policejně hlášena. Záznam byl dodán Presidiem ministerstva pošt v červenci 1945, viz: Národní archiv, MV-ref. L, C 6178, k. č. 26, bez stránkování. Dle svědkyně J. Skleničkové (Suchánkové) měl její otec J. Suchánek kontakty s česko-slovenským pomezím a nabízel podporu ohroženým židovským obyvatelům: „*Z Vysokých Tater, kde tatínek pracoval, jsem měla o čtyři roky mladší kamarádku Hanu. Byla poloviční sirotek, maminka jí zemřela, když jí bylo sedm let. Tatínek byl Žid deportovaný někdy v roce 1941 do Terezína. Hana zůstala sama s babičkou. Jako dítě Žida nemohla chodit do školy. Proto v té době můj otec její babičce navrhl, že by Hanu adoptoval. Odmítla, což bylo štěstí, protože by jí stihl smutný osud lidických dětí.*“ Viz Skleničková, Jaroslava: *Vzpomínky mě stále tíží*. Lidice 2016, s. 22.

7 Zpravodaj Obecního úřadu (dále OÚ) Lidice, únor 2005, autor M. Veselý, s. 5: „*A konečně jsem se také poptal mezi pamětníky (nebo spíše pamětnicemi). Paní Kalibová [Miloslava Kalibová, roz. Suchánková – bývalá předsedkyně Československého svazu bojovníků za svobodu Lidice a sestra J. Skleničkové (Suchánkové), zemř. 2019], které jsem se ptal jako první, mě odkázala na paní Šupíkovou, protože u nich (tedy u Doležalů) prý jedna židovka bydlela. Paní Šupíková*

rimberských zákonů v Protektorátu Čechy a Morava na podzim roku 1939, aby státní úředník František Mikeš nemusel předkládat úřadům doklad o rasovém původu své manželky, ale současně Štěpánce zůstalo vydané příjmení, které mělo odvádět pozornost od rodného příjmení Löwingerová. Podle policejní přihlášky vydané obecním úřadem v Lidicích 1. srpna 1941 bydlela Štěpánka Mikešová u manželů Doležalových v domě čp. 93 sama, ačkoliv s manželem zřejmě dále žili v úzkém kontaktu až do doby jeho hospitalizace a smrti v kladenské nemocnici 22. března 1942.⁸ Pokud by zůstali manželé, byl v bezdětném manželství, nemusela by Štěpánka Mikešová nosit židovskou hvězdu, neboť pro židovské manželky árijců platila dle norimberských zákonů výjimka.⁹ Pokud by se o jejich rozvodu v obci nevědělo (kromě případného osobního sdělení Štěpánky Mikešové a policejní přihlášky nebylo odkud tuto informaci získat), ale její židovský původ by byl v okolí znám, mohla nenošení židovské hvězdy zdůvodnit árijským původem manžela. Soupis všech židovských obyvatel z Kladenska gestapem navíc již proběhl a došlo k jejich transportu do Terezína v únoru 1942, z toho tedy vyplývá, že se Štěpánka Mikešová k židovské národnosti nepřihlásila. Nebyl tak důvod podezřívát kohokoliv v Lidicích, že se skrývá jako nehlášený žid. Ani četníci buštěhradské četnické stanice neprováděli kontrolu dokladů, pokud je k tomu nenutily zvláštní okolnosti, jako například vyhlášené pátrání gestapa. K ničemu takovému však v Lidicích před 4. červnem 1942 nedošlo. V Buštěhradu navíc žilo několik obyvatel židovského původu, kteří nebyli z různých důvodů zařazeni do transportů, přesto u nich četníci nijak nezasahovali, neboť rasovou perzekuci prová-

mi tuhle informaci potvrdila. Věděla dokonce, že zmíněná paní se jmenovala Mikešová a ve svých vzpomínkách ji má spojení s modrým kloboukem s krepou do čela, který paní Mikešová nosila, a také s vůni naftalínu, kterou byl její pokoj prostoupen. Byla to zrzavá, pihatá paní s výrazným nosem. Zda musela nosit hvězdu, paní Šupíková neví. S lidickými ženami do koncentračního tábora neputovala, protože ji nacisté sebrali už při prvním zatýkání v Lidicích 4. června [sic!]. Ten den byli pozatýkáni rodinní příslušníci Horákových a Stříbrných, kteří byli následně zastřeleni v Praze-Kobylisích. Příjmení paní Mikešové však ani v těchto seznamech nefiguruje. Její pokoj, jak vzpomíná paní Šupíková, byl následně úředně zapečetěn. Pečeť porušili až Němci, kteří do Lidic přišli znovu 10. června 1942. Další osud paní Mikešové je tedy tak trochu záhadou. Poznámka na závěr: Budu nesmírně vděčný za jakoukoliv zmínku o tomto tématu, zejména pak o paní Mikešové. Děkuji předem. „Nově otevřená expozice Památníku Lidice jméno chybějící ženy neobsahovala, ačkoliv byla informace o Štěpánce Mikešové známa a expozice byla slavnostně uvedena do provozu 28. října téhož roku (2005). Doplněna nebyla ani v průvodních publikacích, ani v jiném médiu.

8 Státní okresní archiv (dále SOKA) Kladno, Archiv obce Lidice, dům čp. 93.

9 Věstník říšského protektora, č. 44/1941, s. 497, § 3. Š u s t e k , V.: *Nepravdivé obvinění z udavačství lidické ženy Alžběty Doležalové*, s. 56: „Četníci v Buštěhradu pravděpodobně nebyli antisemité a ani prvoplánově horliví kolaboranti, takže zřejmě mlčky po dosti dlouhou dobu předstírali, že nedokonalý pokus Štěpánky Mikešové o zatájení jejího židovství neprohlédli. Tak si lze vysvětlit, že četníci nechávali bez povšimnutí, že Štěpánka Mikešová nenosila židovskou hvězdu, ačkoliv to německé úřady již od podzimu 1941, po Heydrichově nástupu do funkce říšského protektora, nařídily.“ Autor citátu se mýlí, neboť pro manželky árijců platila výjimka podle výše uvedeného paragrafu a rozvod s manželem nebyl úředně evidován na povinném osobním dokladu, tzv. kenkartě.

dělo gestapo.¹⁰ Na služebně kladenského gestapa měl židovské záležitosti na starosti Heinrich Faber.¹¹ Jak již bylo uvedeno, Štěpánka Mikešová nepatřila do žádné židovské náboženské obce a sítím evidence židů tudíž propadla. Z Kladna byly vypraveny již 22. a 26. února 1942 transporty židovských obyvatel s označením Y a Z a skončily v ghettu Terezín.¹² Bylo jimi deportováno celkem 1 631 místních obyvatel. Konce války se dožilo jen 123 z nich. Štěpánka Mikešová mezi nimi nebyla, ačkoliv splňovala všechny předpoklady k deportaci. Nebyl důvod, proč by právě v Lidicích mělo četnictvo z vlastní iniciativy a nenadále dělat kontrolu dokladů a zataknout z celé služební oblasti jedinou osobu, židovku.

Podle domovního výkazu k 31. prosinci 1941 platila nájemnice za polovinu třetí obytné místnosti v rodinném domě Doležalových celkem 120 korun ročně, fakticky se jednalo o místnost, do které mohli majitelé domu vstoupit bez omezení.¹³ Podle názoru Vojtěcha Šustka museli o židovském původu Mikešové vědět četníci z buštěhradské četnické stanice, neboť *„na základě její policejní přihlášky dochované ve fondech Archivu bezpečnostních složek Praha můžeme považovat za jisté, že protektorátní četníci v Buštěhradu*

10 Otto Popper, známý svojí tvorbou pod pseudonymem Ota Pavel, navštěvoval v Buštěhradě místní měšťanskou školu a docházel do stejné třídy společně se synem štábního strážmistra Evžena Resslera. Otec a oba bratři Popperovi byli jako židé deportováni do Terezína a do dalších koncentračních táborů, zatímco Otto s matkou mohli zůstat v Buštěhradě. Všech pět rodinných příslušníků válku přežilo, nepřežila však babička O. Poppera Malvína. Jiný smíšený židovský pár, Josef Šebek s manželkou Elsou, zůstali manželé i přes hrozby gestapa. Oba byli zadrženi, deportováni a uvězněni v Terezíně, ale až v letech 1944–1945, po válce žili v Buštěhradu. Kompletní informace o židovském obyvatelstvu přicházely do regionů z pražského vedení Ústředny pro židovské vystěhovalectví, které vedl po celou válku Hans Günther (1910–1945), přímý podřízený Adolfa Eichmanna pro Protektorát Čechy a Morava.

11 Státní oblastní archiv (dále SOA) Praha, Mimořádný lidový soud (dále MLS) Praha, LS 7408-46, k. č. 1, H. Wiesmann a spol., s. 17. Vysvětlení, proč členové gestapa nehovořili před MLS Praha o zadržených lidické židovské ženě, je nasnadě. Byla jednou z mnoha zadržených: *„Na dotaz, jaké další případy ze své činnosti proti čl. obyvatelům vyšetřoval, uvedl, že jich byla celá řada, ale že si na ně už jednotlivě nepamatuje. K tomu jest nutno dodat, že z celého obvodu kladenského gestapa byl dopraven do koncentračních táborů značný počet židů, z nichž se větší část nevrátila a v koncentračních táborech po útrapách podlehla. Na této rasové persekuci nese v prvé řadě vinu Faber, který jako referent židovských záležitostí prováděl říšsko-německý rasový zákon na území republiky československé. Správce židovských podstat Rudolf Salus, bytem v Kladně, Týršova ul. č. p. 1411, který až do podzimu roku 1944 byl úředníkem židovské obce v Kladně a byl v neustálém úředním styku s Faberem, naproti tomu udal, že Faber na něho dělal vždy dojem úředníka k výkonu jeho povolání lhostejného a nemohl uvést ani jeden případ Faberova špatného zacházení s židy, nýbrž označil jeho činnost za suchý výkon úřední povinnosti.“* Heinrich Faber byl vyslechnut také 15. března 1965 ve Spolkové republice Německo (dále SRN) k případu Lidice, ovšem o židovských obyvatelích nepodal žádné další informace, ani o Štěpánce Mikešové, viz Bundesarchiv (dále BArch) Berlin, B 162 Zentrale Stelle der Landesjustizverwaltungen zur Aufklärung nationalsozialistischer Verbrechen, B162-4805, s. 572, Heinrich Faber. H. Faber byl odsouzen společně s H. Wiesmannem MLS Praha v roce 1947, vyhoštěn do SRN byl v roce 1955. Ještě téhož roku se stal úředníkem v Giesenu. Faber byl přímým účastníkem evakuace Lidic a střežení jejich obyvatel, zemřel po roce 1965.

12 Viz <http://pinkas.jewishmuseum.cz/cs/cesty-bez-navratu/shromazdiste/kladno> [staženo 11. 4. 2020].

13 SOkA Kladno, Archiv obce Lidice, domovní výkaz, dům čp. 93, bez stránkování.

se již v den příchodu Štěpánky Mikešové do Lidic dozvěděli, že je – z hlediska nacistické rasové pseudovědy a německého policejního aparátu –, Židovka“¹⁴ Autor tak usuzuje na základě své domněnky, že četníci v Buštěhradu měli policejní přihlášky ve správě. To je však zásadně mylný předpoklad, od kterého autor rozvíjí další navazující přesvědčení o tom, že četnická stanice tuto ženu dlouhodobě kryla. Policejní přihlášky, a dokonce ani trestní rejstříky¹⁵ nebyly uloženy ve správě četnických stanic ani jimi nebyly vydávány, nýbrž byly evidovány pouze na obecních úřadech, které stvrzovaly jejich platnost. V případě Lidic byly tedy v rukou lidického starosty Františka Hejmy nebo tajemníka obce Josefa Nováka. Tento zavedený správní postup byl později potvrzen vůbec první vydanou klíčovou vyhláškou celého stanného práva, kterou bezprostředně po atentátu na Heydricha, ještě 27. května 1942 večer, zveřejnil zastupující říšský protektor Kurt Daluege. V edici pramenů k heydrichiádě její znění v podobě záznamu z okresního úřadu v Třeboni Vojtěch Šustek dokonce sám cituje.¹⁶ Poprvé během války uzákonili nacisté v okupované Evropě tzv. Sippenhaft a současně explicitně specifikovali přihlašovací úřady: „Osoby, které se zdržují v protektorátu nepřihlášeny a dovršily 15. rok věku, se musí okamžitě policejně přihlásit u přihlašovacího úřadu. Přihlašovací úřad je obecní úřad. V obcích, pro které je zřízen vládní policejní úřad, je tento úřad přihlašovacím úřadem. Poslední lhůta pro přihlášení je pátek 29. května 1942 večer ve 24 hodin. Přihlašovací úřady jsou otevřeny denně od 7 do 24 hodin. Kdo se zdržuje od soboty, 30. května 1942, v protektorátu ještě nepřihlášen, bude zastřelen. Stejně tak budou zastřeleny ty osoby, které u sebe budou nepřihlášené osoby od soboty 30. května 1942 přechovávat. Z přihlašovací povinnosti jsou vyjmuti němečtí státní příslušníci.“¹⁷ Shodou okolností musel starosta Hejma nebo tajemník Novák 28. května 1942 přijmout a potvrdit přihlášku Josefa Doležala mladšího a založit ji k přihláškám domu čp. 93, neboť věk dotyčného nově spadl pod přihlašovací povinnost.¹⁸ O ucho-

14 Š u s t e k , V.: *Nepřádivé obvinění z udavačství lidické ženy Alžběty Doležalové*, s. 55.

15 Národní archiv (dále NA), MV-ref. L, C 6178, k. č. 26, záznam starosty F. Hejmy k případu Růženy Tatfěkové datováno 12. listopadu 1941.

16 Š u s t e k , Vojtěch: *Atentát na Reinharda Heydricha a druhé stanné právo na území tzv. protektorátu Čechy a Morava*. Edice historických dokumentů, sv. 1. Praha 2016, s. 176. „Okresní úřad v Třeboni. Číslo: 1071 pres. Dne 28. V. 1942. Všichni pp. starostové a vládní komisaři. Věc: Policejní přihlášky. Dne 28. V. 1942 vyhlásil ministr vnitra rozhlásem následující nařízení: Všechny osoby zdržující se v Protektorátě Čechy a Morava jsou povinny se okamžitě přihlásit u přihlašovacího úřadu, kterým je obecní úřad místa pobytu.“ Z uvedené citace vyplývá, že V. Šustek věděl, že přihlašovacími úřady, na nichž jsou uloženy policejní přihlášky, nejsou četnické stanice, nýbrž obecní úřady. Tím je vyvrácena premisa, že četníci ze své iniciativy zasáhli vůči židovské oběti, neboť o jejím rasovém původu dlouhodobě věděli.

17 Barch Berlin, f. Reichssicherheitshauptamt, R 58-0336, s. 74–75.

18 Josef Doležal měl policejní přihlášku potvrzenou k datu 1. 8. 1941, Alžběta Doležalová k 17. 10. 1941, Josef Doležal ml. k 28. 5. 1942. Dochovala se ještě přihláška č. 2 Štěpánky Mikešové, která má všechny náležitosti jako přihláška předešlá, ale neobsahuje datum vystavení. V kolonce „Žid“ je také uvedeno „Ne“¹⁸, viz Archiv bezpečnostních složek (dále ABS), S 6-13, s. 68. K datu 1. srpna 1941 byla dopsána většina policejních přihlášek obyvatel protektorátu,

vávání policejních přihlášek na obecním úřadě vypověděl jeden ze dvou mužů z Lidic, kteří díky náhodě přežili noc z 9. na 10. června 1942, Vladimír Mařík: „*Důstojníkovi, ku kterému jsem byl předveden, jsem předložil své doklady. Tento si je ověřil srovnáním s bytovými přihláškami z Lidic, které byly přineseny z obecního úřadu na toto stanoviště. Sám starosta Hejma, který byl též přítomen u kartotéky, již jak mne spatřil, mával rukou a hlásil, že do Lidic nepatřím, že zde nejsem hlášen.*“¹⁹ Z uvedených důkazů vyplývá, že policejní přihlášky četníci neměli na stanici k dispozici, jak mylně uvedl Vojtěch Šustek, a neexistuje tedy žádný důkaz, že by z nich mohli vědět o židovském původu Štěpánky Mikešové dříve, než došlo k osudné události dne 2. června 1942.²⁰ Není logické, aby po celých sedm dnů od vydání uvedené vyhlášky (27. května 1942) přehlíželi židovku a lhůtu pro beztrestné přihlášení nehlášené osoby překročili o tři dny a ohrožovali tak sami sebe. Navíc by rovněž o řadu měsíců překročili lhůtu pro povinnou registraci obyvatelky protektorátu židovské rasy, což by bylo trestáno vykázáním do koncentračního tábora nebo věznice.

Lidice 2. červen 1942

Počínaje 28. květnem 1942 se po celém území protektorátu aktivovaly bezpečnostní složky nacistického aparátu. Pátrání po podezřelých osobách probíhalo ve městech i nejmenších obcích za účasti německé pořádkové i kriminální policie, gestapa a dalších. Protektorátní četnictvo konalo dále svoji hlídkovou a kontrolní službu. 2. června 1942 dopoledne přistihli četníci buštěhradské stanice při běžné pochůzce Zdeňku Šimovou a Marii Čermákovou při polním pychu, o čemž byl učiněn zápis ve staniční služební knize pod čj. 283. Případ byl četníky „udán“, rozuměj úřední řečí „postoupen“, okresnímu úřadu v Kladně k došetření. Další dvě pochůzky proběhly toho dne dle plánu za standardních podmínek, ale ještě téhož dne odpoledne vykonali další mimořádnou pochůzku, zaznamenanou pod pořadovým č. 286 v daném kalendářním roce, která

neboť byla kontrolována jejich evidence. Osobní doklady jako všeobecná občanská legitimace byly jako nepovinné vystaveny na žádost občana.

¹⁹ NA, MV-ref. L., k. č. 26, 534-23-14, policejní protokol z 27. února 1946, bez stránkování. O policejních přihláškách na obecních úřadech vypovídali také oba starostové obcí Louka a Dachov, pod které spadala obec Ležáky a mlýn. ABS, 309-6-3, výpověď Františka Košiny z 25. března 1947, s. 633; tamtéž, výpověď Václava Hřebíka z 2. září 1945, s. 558. Hana Krupková, spolupracovnice Silver A v Pardubicích, obstarala bíanco policejní přihlášky pro Alfréda Bartoše a Josefa Valčíka od své spolužačky Heleny Šťastné na okresním úřadě v Pardubicích, viz NA, MV-ref. L, C 1678, 534-17-28, Hana Krupková, bez stránkování.

²⁰ Viz <https://video.aktualne.cz/dtv/lidicka-zena-zidovku-neudala-svedectvi-cetnika-neobstoji-nen/r~aec9763e429a11ea8776ac1f6b220ee8/> z 29. 1. 2020 [staženo 20. 3. 2021]. V. Šustek opakovaně uváděl, že za udání nesli vinu četníci buštěhradské četnické stanice, kteří měli k dispozici policejní přihlášky a dlouhodobě věděli o židovském původu Š. Mikešové.

je označena jako zatčení Štěpánky Mikešové, a dotyčná byla předvedena gestapu.²¹ Nejednalo se o plánovanou pochůzku, ale o mimořádný zásah. Za celou polovinu roku 1942 zatkli místní četníci pouze šest osob. Úkolem byl pověřen strážmistr Evžen Ressler, který došel do Lidic na obecní úřad ke starostovi Hejmovi. Vyžádal si policejní přihlášku Štěpánky Mikešové, která byla řádně vyhotovena 1. srpna 1941 a kde je uvedeno, že Štěpánka Mikešová není židovského původu. Současně obsahuje přihláška počestěná jména rodičů, tedy Löwinger je změněn na Levinger, Rosálie Taussigová je změněna na Růžena Tausziková. Policejní přihláška Štěpánky Mikešové podaná 1. 8. 1941 obsahuje také údaje dopsané perem, které jsou přeškrtnuty: „*Hroznová lhotá, Morava, okr. Veselý, Břeclav, Ždánice, Kyjov.*“²² Jde o údaje, které po telefonickém rozhovoru s obcí Ždánice v okrese Kyjov zjistil, zapsal a přeškrtnl četnický strážmistr Evžen Ressler. Vyplývá z nich, že František Mikeš se narodil v Břeclavi a že Štěpánka Mikešová měla domovské právo po manželovi v Hroznové Lhotě v okrese Veselí nad Moravou. Do úředního dokumentu byla tedy jména zapsána v počestěné podobě.

Štěpánka Mikešová byla ztotožněna, zatčena a předvedena na četnickou stanici do Buštěhradu. Zde s ní byl učiněn krátký zápis: „*Jak bylo zjištěno, zdržovala se v Lidicích v domě č. 93 Židovka Štěpánka Mikešová, nar. 22. 11. 1906 v Ždánicích, okr. Kyjov, příslušná do okr. Hodonín. Tato se hlásila na obecním úřadu v Lidicích 15. 3. 1939 jako árijka (římsko-katolického vyznání). Rodiče: Mořic Löwinger a Růžena, roz. Tausigová, oba Židé. Štěpánka Mikešová se nechala v roce 1939 rozvést se svým manželem Františkem Mikešem, neboť měl strach, že jako zaměstnanec ministerstva zemědělství bude kvůli tomu propuštěn. V roce 1942 zemřel. Zmiňovaná je bezdětná a bez zaměstnání. Při výslechu, který provedl vrchní strážmistr, Mikešová uvedla: Přihlášku jsem zfalšovala, protože jsme já a můj tehdejší manžel měli obavy, že by kvůli tomu byl propuštěn. Z toho důvodu jsem se také nechala 9. února 1939 římsko-katolicky pokřtít v Solivaru, okr. Prešov. Zmiňovaná vlastní následující majetek: Je uveden ve zvláštním seznamu, který je přiložen jako příloha. Po celou dobu nenosila označení (židovskou hvězdu), přestože věděla, že je to její povinností jako Židovky. Mikešová byla 2. června 1942 zatčena a téhož dne předvedena tajně státní policii. Velitel četnické stanice. Nadstrážmistr Vojtěch Babůrek.*“²³ Na originálu podepsaného dokumentu je

21 SOkA Kladno, Zemské četnické velitelství Praha, Rejstřík k podacímu protokolu obyčejnému 1942–1945, ČK 885; tamtéž, Podací protokol obyčejný, ČK 874, čj. 1407, Štěpánka Mikešová předána gestapu 2. června 1942, vlastní spis založen 3. června 1942.

22 Tamtéž, Archiv obce Lidice, dům čp. 93, Policejní přihláška Štěpánka Mikešová 1. 8. 1941. Dále též NA, MV-ref. L, C 6178, 534-23-14.

23 ABS, S 6-13, s. 63. Kontakty mezi buštěhradskou policejní stanicí, resp. velitelem Vojtěchem Babůrkem, a rodinou Karla Kácla byla poměrně intenzivní vzhledem k politické orientaci K. Kácla (KSČ). Na počátku roku 1940 dostaly rodiny zatčených z akce Mříže z 16. března 1939 šanci, že jim státní úřady vyplatí finanční náhradu za vazbu. O podporu žádala četnickou stanici, potažmo zemský úřad, také Antonie Káčlová z Lidic čp. 48. Její manžel Karel Kácl byl aktivní člen KSČ a jako takový byl 17. března 1939 zatčen a dopraven do věznice na Pankrác, odkud se vrátil až 18. dubna. Kácl byl povoláním tesař, zaměstnaný

tužkou ručně dopsáno „*udání učinila stará Káclová*“. Je pravděpodobné, že tato tužkou dopsaná věta vznikla až po květnu roku 1945, neboť stejný typ písma je patrný v poznámce „*zatčena 2. 6.*“; připojené k jménu Štěpánky Mikešové na strojopisném seznamu lidických občanů sestaveném v pozdním jaru tohoto roku. Lze se domnívat, že zápis tužkou svádí vinu za udání na Antonii Káclovou, která ovšem byla zavražděna plynem v Ravensbrücku 14. září 1944. Není zřejmé, kdy byl tento zápis učiněn. Je však možné v tomto případě přijmout i teorii, že zapsáním jejího jména chtěl dotýčný svěst vinu na mrtvou, která se již z koncentračního tábora v Ravensbrücku nevrátila. Nebo mohl být záznam zamýšlen ve smyslu „*udání učinila stará Káclová*“, rozuměj Doležalová. To jsou jen hypotézy bez opory v dalších pramenech. V daném případě se však přikláním k jasnému pojmenování původce udání v úředních záznamech – v památníku četnické stanice a ve vyšetřovacím protokolu z 11. prosince 1945.

Podle nařízení říšského protektora z 27. května 1942 měla být zadržena celá rodina Josefa Doležala a starosta i tajemník obce Lidice, kteří židovskou ženu nenahlásili a de facto ji ukrývali. K tomu nedošlo, přitom muselo být oběma představitelům obce stejně jako Josefu Doležalovi zřejmé, že příjmení odkazují s největší pravděpodobností na židovský původ nositelů.

Na zjištění totožnosti, zatčení a převzetí Štěpánky Mikešové do věznic gestapa mezi 2. a 3. červnem se podíleli podle služebního postavení a podpisů pod dochovanými protokoly a seznamy zabavených věcí veliteli stanice Vojtěch Babůrek,²⁴ Evžen Ressler,²⁵ František Cába,²⁶ starosta obce

u zednického mistra Jaroslava Mildorfa v Kladně, avšak v důsledku zranění pravého oka byl propuštěn. Během několika měsíců se u Kácla projevilý následky šedého očního zákalu, který jej na více než rok vyřadil ze zaměstnání. Větším problémem bylo finanční zabezpečení rodiny, protože pacient pobíral jen šedesát čtyři korun úrazové renty měsíčně, přičemž pouze základní operace by stála čtyři sta korun. Kácl se aktivně snažil svůj výdělek zlepšit a obec Lidice mu vycházela vstříc zadáváním různých drobných prací. Kvůli zatčení v březnu 1939 podali žádost o podporu také Václav Kovařovský z Lidic čp. 61 a Jaroslav Kohlíček z Lidic čp. 9. K podání žádosti se měla vyjádřit i četnická stanice, která údajně tyto žádosti podpořila.
²⁴ SOA Praha, MLS Praha, LS XV 519/48, Vojtěch Babůrek (8. 4. 1892 v Nové Vsi u Českého Krumlova – 2. května 1954 v Blatné u Jesenice, u stanice Buštěhrad 20. 6. 1931 – 5. 6. 1945, dále penzionován a uvězněn) vychodil čtyři roky měšťanské školy, vyučení nedokončil. Dne 28. srpna 1914 narukoval k lehkému dělostřeleckému pluku jako jízdní dělostřelec. Od 1. února 1915 do 28. října 1918 bojoval na frontách v Itálii, Rusku, Karpatech, Ukrajině a Srbsku. Byl třikrát raněn – probodnutím stehenního svalu při přepadení ruské hlídky, střelen z pušky do pravé lopatky a raněn na čele střepinou granátu. Za své hrdinné skutky obdržel pět vyznamenání, mj. zachránil pět dětí z hořícího stouhu, který měli zapálit bolševici. Po první světové válce nastoupil k četnictvu. V srpnu 1924 byl zařazen k četnickému velitelství do Kladna. Od roku 1931 vedl stanici v Buštěhradu. V roce 1933 byl povýšen do hodnosti vrchního štábního strážmistra. Během druhé světové války vystupoval aktivně na straně domácího obyvatelstva. Po roce 1945 byl vyšetřován pro údajnou spolupráci s nacistickým režimem, resp. kladenským gestapem, avšak získal velkou podporu obyvatel Buštěhradu. Od podzimu roku 1947 do jara 1948 byl držen nezákonně ve vazbě. V září 1948 byl odsouzen ve vykonstruovaném procesu pro zatýkání místních buštěhradských komunistů 17. března 1939, kteří byli všichni do několika týdnů opět propuštěni. Odsouzen

Lidice František Hejma,²⁷ tajemník obce Lidice Josef Novák²⁸ a Johann Gutwenger.²⁹ Posledně jmenovaný dotyčnou ženu převzal 2. června ve čtvrt

byl v srpnu 1948 ve druhé vlně procesů MLS, obnovených komunisty. Zemřel na rakovinu žaludku několik měsíců po návratu z uranových dolů v květnu 1954. K případu V. Babůrka zaslal E. Ressler dokumentaci a instrukce předsedovi vyšetřovací komise Zemského velitelství SNB již 20. 10. 1945: „Zasílám k doplnění vyšetřování protokolární výpovědi – vrchního strážmistra Vojtěcha Babůrka proti obviněním uvedeným v přílohách. Rovněž tak jest třeba protokolárně vyslechnout strážmistra Miroslava Mádlu ze stanice Podbořany, ve smyslu protokolární výpovědi Růženy Humlové z Buštěhradu – příloha č. 51. Podotýkám, že ku každému obvinění jest třeba připojiti i protokolární výslech obviněného.“ Ze záznamu zřetelně vyplývá, že v případě obvinění A. Doležalové z udavačství E. Ressler věděl o dalším potřebném služebním postupu a v případě lživé informace, kterou by uvedl do památníku četnické stanice, ale také do protokolu již 11. prosince 1945, by musela svědecká výpověď dotyčné ženy tyto informace rychle vyvrátit, pokud by nebyly pravdivé. Podle dochovaných záznamů byli svědky udání další členové četnické stanice a obvinění by bylo dle tehdejších zvyklostí snadno prokazatelné. Je třeba zdůraznit, že všichni tři strážmistři, Babůrek, Ressler a Čába, byli považováni za důvěryhodné zdroje informací a v dobovém pojetí za spolehlivé Čechy. Až zahájené řízení proti V. Babůrkovi z osobních důvodů představitelů komunistického Místního národního výboru (dále MNV) Buštěhrad nedovolilo obžalovanému Babůrkovi získat další podpůrná svědectví o jeho spolehlivosti, přestože mu je údajně nabízely samy lidické ženy. Ústředním popuzovatelem proti Babůrkovi byl poválečný tajemník MNV v Buštěhradě Josef Dubský, kterého označila lidická žena Helena Leflerová ve svém osobním dopise za nepřítel číslo 1. Dubského spolu s dalšími komunisty totiž Babůrek zatýkal 17. března 1939. Odstraněn tak měl být korunní svědek válečných událostí v Lidicích. Dopis Leflerové adresovaný Miloslavě Kalibové-Suchánkové z 9. srpna 1945 je mimořádným dokladem o vnitřních mechanismech a komunistickém vlivu ve Společnosti pro obnovu Lidic a poválečných politických konstelacích (viz příloha č. I). Dopis byl napsán týden poté, co bylo zahájeno vyšetřování Maříkových, během něhož byl sepsán zápis o udání Š. Mikešové.

25 Jen pro doplnění je nutné zmínit, že švagrem tajemníka Společnosti pro obnovu Lidic Františka Knora se po válece stal jeden ze tří četníků buštěhradské stanice, kteří zatýkali Mikešovou, František Čába (21. 3. 1911 – zemřel v září 1990, u stanice 17. 11. 1941 – 8. 6. 1942, poté strážní oddíl Kladno a další četnické stanice, od roku 1946 člen vyšetřujícího týmu Referátu L). František Knor byl později zvolen tajemníkem Společnosti pro obnovu Lidic. Ovšem z uvedeného dopisu vyplývá, že část lidických žen se musela poměrně ostře vymezit vůči Dubskému a Kopřivovi a v konečném důsledku i proti ministru vnitra Václavu Noskovi. 26 ABS, KP1-17_1-1-2505, Osobní karta Evžena Ressler (30. 8. 1890 v Turnově – 9. 11. 1973 Neratovice, u stanice Buštěhrad 10. 2. 1938 – 15. 9. 1947, později Městečko Úterý). Osobní spisy četníků narozených před rokem 1910 byly v naprosté většině případů skartovány. E. Ressler se vyučil optikem, obor vykonával jeden rok. V roce 1915 narukoval do vojenského zdravotnického oddílu, kde strávil tři a půl roku. Po skončení války nastoupil k četnictvu, kde sloužil do 31. 12. 1949, kdy byl penzionován. V září 1949 byl povýšen do hodnosti štábního strážmistra. Byl ženatý a měl tři děti. E. Ressler byl nejen dočasně pověřeným velitelem stanice Sboru národní bezpečnosti (dále SNB) v Buštěhradě, ale nejméně od podzimu 1945 do jara 1946 byl také předsedou Rady zaměstnanců SNB pro okres Kladno II, viz SOA Praha, MLS Praha, LS XV 519/48, Vojtěch Babůrek, s. 2 a 7 a záznam pro SNB Zemské velitelství ve věci Vojtěcha Babůrka, podepsán předseda E. Ressler, dne 15. 2. 1946.

27 František Hejma (19. 9. 1893 v Lidicích – 10. 6. 1942 v Lidicích).

28 ABS, 6-13, s. 53. Záznam výpovědi Josefa Nováka k případu Marie Maříkové: „Marie Maříkovou, roz. Ottomanskou, jsem sám osobně ku pobytu v Lidicích přihlašoval a to dne 1. 8. 1941. Marie Maříková byla od 1. 8. 1941 až do 10. června 1942 nepřetržitě přihlášená jak ze stanoviska policejního, tak ze zásobovacího a svůj pobyt v Lidicích odhlášením nepřerušila.“

29 BArch Berlin, B 162-4817, Johann Gutwenger (nar. 31. 10. 1909, v letech 1945–1955 ve vězení v ČSR, zemřel po roce 1966), protokolární výpověď z 30. září 1966, s. 3497–3501. Hans Gutwenger přijal 2. června 1942 do vyšetřovací věznice kladenského gestapa Štěpánku

na jedenáct večer ve věznici a podepsal se na revers záznamu o zatčení.³⁰ Podepsaný dokument pak byl následující den založen do složky na četnické stanici v Buštěhradě, která byla pod číslem jednacím 1407 zavedena 3. června 1942 s názvem „Mikešová Štěpánka – nehlášení se židovkou“. Ve spisu byly zaevidovány podstatné dokumenty (protokol o zatčení, policejní přihláška Štěpánky Mikešové) a podrobné seznamy osobních věcí dotyčné. Jeden povšechný seznam věcí zanechaných v bytě byl sepsán 2. června a druhý seznam, výrazně podrobnější, byl sestaven 3. června 1942. Protože případ Mikešové byl postoupen gestapu, byl na četnické stanici odložen ad acta.³¹

Není pravda, že by jméno udavače muselo být uvedeno v tzv. staniční služební knize, která byla vedena chronologicky a do které byly zapisovány občůzky a popřípadě zásahy vůči těm, kteří se nějakou formou provinili proti zákonům a vyhláškám. Jména udávajících, rozuměj oznamujících osob, bychom zde hledali marně, neboť služební knihy sloužily k zachycení činnosti stanice, nikoliv k zaregistrování podatelů oznámení a udání.³² Za ukrývání nehlášených osob byla například popravena rodina Václava Stehlíka z Rokycan 28. května 1942, ale 30. června v Kounicových kolejích i třeba rodiny Cejpkových, Pospíšilových a Plášilových z Kamenice a Nadějova, které ukrývaly MUDr. Rudolfa Goldmanna. Bylo neobvyklé, že by udání učinil domácí na svého letitého nájemníka. Pokud už k nějakému udání došlo, bylo nejspíše nejlehčí cestou pro četníky z Buštěhradu začít zápis o něm neutrální větou „*Jak bylo zjištěno...*“; čímž se vyhnuli identifikaci oznamovatele, jinými slovy chránili v nebezpečné situaci všechny potenciální „spolupachatele“. Podobně se Vojtěch Babůrek zachoval jen pár týdnů před udáním na Mikešovou také v případě odhaleného

Mikešovou. Jako velitel této věznice byl odsouzen v roce 1947 k 13 letům odnětí svobody, v roce 1955 byl amnestován a odsunut do SRN.

30 Postup odložení a vymazání politických činů z evidence četnictva byl dán nařízením gestapa. Nalezneme je i na řešení došlých udání: SOKA Pardubice, Sběrka písemností odboje I a II, 5, fól. 41. Udání bez stránkování: „*Pardubice 27. února 1943, Poznámka: V době přibližně od května 1942 do února 1943 psala Anna Pustinová z Pukšice č. 21 několik anonymních dopisů, ve kterých obvinila rodinu Štefkovu z Klokočova č. 2, že družka Vladimíra/Vladislava Štefka, shromažďuje obilí a že za přehnané ceny prodává mouku, máslo, sádlo a vajíčka. [...] Bylo zjištěno, že se jedná o anonymní dopisy strany Anny Pustinové z Pukšice č. 21, které označují rodinu Štefkových z nepravdivých údajů. Důvodem k sepsání anonymního dopisu byl ten, že si chtěla vzít syna Vladimíra Štefka. Jelikož on si vzal jinou ženu, napsala anonymní dopisy ze msty, které neodpovídaly pravdě. [...] Protektorátní kriminální policie, obecní kriminální policie Pardubice, Pardubice 1. března 1943. Denní hlášení 1. Statisticky nezachyceno, 2. Vymazáno z deníku, 3. Jelikož je případ převeden zdejšmu gestapu, je případ odložen.*“

31 SOKA Kladno, ČK 885, Rejstřík k podacímu protokolu obyčejnému 1942–1945 a ČK 874, Podací protokol obyčejný, č. 1407.

32 SOKA Kladno, Staniční služební kniha Slaný 1941–1942, inv. č. 1172; SOA Zámrsk, fond Mimořádný lidový soud Chrudim, sign. Ls 16/45 – trestní spis Josefa Fitzbauera, citace ze staniční služební knihy k případu zastřelení parašutisty Potůčka – viz níže ve studii – zde jméno udavače Josef Fitzbauera není uvedeno. V. Šustek nepravdivě tvrdil opak; VHU, SOA Praha, MLS Praha, LS 519/48, Vojtěch Babůrek, s. 42.

nebezpečného tzv. falešného udavače Františka Černocho z Buštěhradu, jehož četníci kryli před postihem ze strany gestapa i s pomocí místního obvodního lékaře Quido Jeřábka.³³ Z poválečných úředních záznamů, které sepsal Evžen Ressler, víme, že podatelem udání na Štěpánku Mikešovou byla Alžběta Doležalová, která mohla být motivována strachem o rodinu, vyhrožováním další osoby, že v případě neoznámení židovského původu dotyčné ženy udá někdo další celou její rodinu, rodinnými neshodami z jakéhokoliv důvodu, nebo jen náhlým výbuchem zlosti, ale pro takový výklad nemáme oporu v pramenech.³⁴ Udání v době stanného práva považovaly soudy po roce 1945 bez ohledu na podnět za mimořádně nebezpečný zločin. Oficiální záznam, ověřitelný vyšetřováním a výpověďmi, uvádí, že důvodem k udání Štěpánky Mikešové byly finanční neshody. Mohlo se také stát, že Alžběta Doležalová podala udání „anonymně“, tedy odmítla být uvedena na podnětu četnictvu jako iniciátor, ale dožadovala se zásahu. Tato forma podání oznámení je na žádost podatele na policejní stanici možná i dnes, stejně jako byla možná tehdy. Motiv sporu o finanční

33 Blíže příloha Památník četnické stanice Buštěhrad, datace 21. června 1942. Poté, co V. Babůrek zjistil totožnost udavače, který psal své dopisy kladenskému gestapu, měl být F. Černoch na návrh V. Babůrka a MUDr. Quido Jeřábka prohlášen za nesvéprávného a umístěn alespoň dočasně v psychiatrickém zařízení. S tímto postupem souhlasil i postižený český učitel Albín Schaffer, který byl 30. března 1942 na základě Černochoých dopisů zatčen gestapem a kterému se na nátlak V. Babůrka F. Černoch osobně omluvil. Po domluvě s vládním komisařem (za okupace „starosta“) Josefem Opltem, lékařem Quido Jeřábekem a strážmistrem Babůrkem bylo dojednáno nechat převést F. Černocho na pozorování do psychiatrické léčebny (podnět k tomu dala údajně sama manželka vyjádřením, že „*to nemá v hlavě v pořádku*“). Následujícího dne po Černochově odhalení dotyčný uprchl na kole do Prahy, kde v neznámé restauraci zanechal kolo, kabát s legitimací a dopisy, v nichž oznamoval, že se utopí, viz: SOA Praha, MLS 445/47 Vojtěch Babůrek, výpověď před Krajským soudem trestním v Praze dne 23. 6. 1947, s. 8. Dne 21. 6. zatčený F. Černoch u Humpolce byl dopraven do Kladna a 1. 7. 1942 v Kobyliších popraven. Jeho poprava jakožto falešného udavače je zachycena jak na popravním protokolu viz NA, f. Úřad říšského protektora, 114-10-1, s. 13–14, tak v souhrnné anonymizované zprávě v Berlíně, viz BArch Berlin, f. Reichssicherheitshauptamt, R 58-0336, s. 160. F. Černoch vyhrožoval svým udáním obyvatelům Buštěhradu, viz SOA Praha, MLS Praha, LS 519/48, výpověď Vojtěcha Babůrka, s. 8. Na celém území české části Protektorátu Čechy a Morava bylo v době stanného práva po atentátu na R. Heydricha pro falešné udávání popraveno celkem pět osob. Při zatýkání rodiny F. Černocho za účelem výsledků na gestapu byl přítomen také strážník Miroslav Mádl a František Cába, kteří se ani o tomto ani o žádném jiném zatýkání v žádném protokolu nezmiňují, proto nebylo zvláštní, že se bezprostředně po válce nezmiňovali ani o Štěpánce Mikešové; NA, MV-L, k. č. 27, C 6178, Zabavení majetku občanů z Lidic a Ležáků, záznam Ředitelství pošty a telegrafů z 14. 7. 1945, bez stránkování. Nevysvětlěn zůstává jeden podstatný zápis z 2. června 1942, v němž gestapo nařídilo buštěhradskému poštovnímu úřadu, aby „*všechny záskyly do Lidic byly odevzdaný četnické stanici v Buštěhradě. Mimo to zadržena pošta pro učitele Františka Černocho z Buštěhradu.*“

34 Š u s t e k , V.: *Nepravdivé obvinění z udavačství lidické ženy Alžběty Doležalové*, s. 62. Jako příklad udání motivovaného strachem je uvedena exekuce z 2. června 1942: „*Příkladem takových obětí poprav jsou dva muži zastřelení 2. června 1942 v Praze-Kobyliších: „Žid“ dr. Max Gach a tzv. árijec Emanuel Grof. Rozhlas i tisk jako důvod jejich odsouzení k smrti uvedly: Odsouzený Gach zdržoval se, aniž byl policejně hlášen u odsouzeného Grofa. Grof o tom věděl.*“ Oznámení o této popravě a její zdůvodnění proběhlo rozhlasem ve večerních hodinách a tiskem až 3. června 1942, tedy později, než došlo k zatčení Štěpánky Mikešové.

náhradu za odvedené služby nebyl nic neobvyklého. Svést odhalení takto se skrývající osoby, která ale v Lidicích žila tři roky běžným relativně nenápadným životem, na četníky, nelze, protože pro to neexistují žádná podložená fakta. Stejně tak nemáme oporu v pramenech pro odpovědi na sugestivní a kapiózní otázky nebo konstatování Vojtěcha Šustka, z nichž zde některé cituji: „*V případě zatčení Štěpánky Mikešové zde žádné udání nebylo, a proto si Evžen Ressler obvinění Alžběty Doležalové tři čtvrtě roku po válce vymyslel. Pochopitelně vyvstává otázka, jaký motiv měli buštěhradští četníci k vydání Štěpánky Mikešové gestapu a po válce četník Evžen Ressler k nepravdivému obvinění Alžběty Doležalové? [...] Proč cítil Evžen Ressler potřebu podávat vyřhané svědectví o zločinu Alžběty Doležalové údajně spáchaném na její podnájemnici Štěpánce Mikešové? Byla to nějaká osobně motivovaná nenávisť. [...] Nepochybně měla tato věta [míněna úvodní formulace: Jak bylo zjištěno] buštěhradské četníky v očích úředníků gestapa zbavit podezření, že o židovství Štěpánky Mikešové věděli už dlouhá léta. [...] Ostatně na osudu bývalého velitele četnické stanice v Buštěhradu Vojtěcha Babúrka mohl Ressler pozorovat, jak snadno a rychle se na adresu někdejších protektorátních četníků a policistů vznášela obvinění z nadměrné služební horlivosti a z kolaborace. Proto napsal Evžen Ressler půl roku po válce své falešné svědectví. Resslerovo prohlášení je zjevně tendenční, plné zloby a působí velmi nevěrohodně. Ovšem Ressler, jako zkušený četník, si určitě všiml, jak často dopadení kriminální zločinci s úspěchem používají zcela banální a primitivní lži, když popírají trestné činy, které evidentně spáchali.*“³⁵

Motivace Resslera k tomu, aby odvedl pozornost od své osoby coby zatýkajícího orgánu, nepodložil Vojtěch Šustek žádným důkazem. Kdyby Ressler ve snaze zakrýt svůj jakýkoli podíl na udání veškerou dokumentací k případu zničil, nikdy bychom se o udání a o Štěpánce Mikešové nedozvěděli – možná až od paní Jaroslavy Skleničkové (Suchánkové) v roce 2016, nebo jen o existenci nájemnice v domě Doležalových z okrajové vzpomínky paní Marie Šupíkové (Doležalové) z roku 2005.³⁶ Kdyby Štěpánku Mikešovou zatkli četníci z vlastní iniciativy, byla by poválečná postupně budovaná idealizace Lidic ještě výraznější a pozitivní pomoc poskytnutá židovské ženě i během stanného práva by byla o to více medializována a místními obyvateli každoročně připomínána. Jenže ve dnech udání byl přímým bezprostředním sousedem Doležalových a Mikešové také mladý četník František Cába, který již řadu měsíců žil u rodiny Říhových a který 3. června přímo na místě sepisoval majetek židovky. Svést vinu na zatčení Š. Mikešové na jeho osobu by problém, kterým je udání samo o sobě, opět spojovalo s Lidicemi. Pro Resslera by nebylo nic snazšího než svést vinu na nějakého prokazatelně mrtvého podatele udání,

35 Š u s t e k , V.: *Nepravdivé obvinění z udavačství lidické ženy Alžběty Doležalové*, s. 55, 63 a 72.

36 S k l e n i č k o v á , Jaroslava: *Jako chlapce by mě zastřelili*. Lidice 2016.

ale přesto zřetelně označuje jeho autorku. Tvrzení o prolhanosti četníků pouze na základě faktograficky nepodložených domněnek a bez logické návaznosti je účelové.

Vyšetřování událostí v Lidicích po květnu 1945

Informace o podnětu k zatčení Štěpánky Mikešové podal v roce 1945 a 1946 ve třech oficiálních hlášeních strážmistr Evžen Ressler, který byl zatýkání přítomen. Doplnil důkazní prostředky svým úředním záznamem o události, která mohla být dle jeho názoru jednou z příčin vypálení Lidic. Vysvětlení, proč učinil zápis až šest měsíců po skončení války, není složité. Vyšetřování všech dílčích událostí kolem vyhlazení vesnice se teprve postupně začalo rozvíjet v závislosti na stabilizaci policejního a soudního systému v osvobozené ČSR. Musíme mít stále na paměti, že až do 28. října 1945 šlo o dobu zvýšeného ohrožení republiky, kdy byly bezpečnostní orgány orientovány na konsolidaci poměrů ve válkou poničené zemi. Svůj zápis Evžen Ressler učinil jako odpověď na žádost jiného úřadu ze 4. srpna 1945 a v souvislosti s pátráním po důvodech přežití manželů Maříkových z Lidic. Udání na Štěpánku Mikešovou označil jako dodatečné vysvětlení vyhlazení vesnice. Podrobné informace k případu Lidice získali vyšetřovatelé od K. H. Franka až v polovině září 1945 a jeho archiv byl objeven u Štěchovic a předán do ČSR až v březnu 1946. Teprve v průběhu prosince 1945 byli vyslýcháni všichni důležití aktéři kladenského gestapa, neboť velitele kladenské úřadovny tajné policie Haralda Wiesmanna vydala americká okupační správa z Německa do ČSR 1. prosince 1945. Resslerovo oznámení o událostech v Lidicích 11. prosince 1945 tak časově přesně zapadá do vyšetřovacích úkonů (viz Příloha III). Navíc bylo na konci listopadu 1945 již známo, zda své svědectví o udání podá i Štěpánka Mikešová. Protože se nepřihlásila v posledním vyhlášeném termínu mezi repatriované přeživší vězně koncentračních táborů, bylo nanejvýš pravděpodobné, že oběť udání válku nepřežila. Povinnost evidovat všechny repatrianty a osoby, které pro válečné poměry opustily svá řádná bydliště a nevrátily se tam do 1. 10. 1945, měly místní národní výbory. Ressler ve svém záznamu o udání popsal příchod Alžběty Doležalové, rozené Káclové, na četnickou stanici a její oznámení, že nájemnice Štěpánka Mikešová je židovského původu a nehlásila se židovkou. Popudem k tomuto udání měl být podle Resslera spor o finanční vyrovnání provedených služeb, které chtěla Štěpánka Mikešová proplácet: *„Mikešová, které jsem sdělil příčinu, důvody zatčení, sdělila mi, že Doležalová jest proto proti ní nepřátelsky zaujatá, že jí nechce zdarma šít, ač tak dříve činila, a toto jednání Mikešová omlouvala tím, že po úmrtí manžela dostala pouze menší odstupné, jiného příjmu nemá, pro-*

*to nemůže nikomu, ani majitelce domu, zdarma šít a jest odkázána pouze na svůj příjem.*³⁷

V médiích opakované tvrzení Eduarda Stehlíka a Vojtěcha Šustka, že existuje pouze jeden dokument o udání Štěpánky Mikešové, je zcela nepravdivé.³⁸ Ve Státním okresním archivu Kladno je uložen kratší zápis o udání v pamětní knize četnické stanice Buštěhrad, v Národním archivu je založen delší, podrobný zápis ve vyšetřovací složce manželů Maříkových z 11. prosince 1945, jeho nepodepsaná kopie pak společně s originály záznamu o zatčení Štěpánky Mikešové z roku 1942 je evidována v Archivu bezpečnostních složek v Kanicích u Brna. K těmto archiváliím je třeba přiřadit ještě svědectví Jaroslavy Skleničkové (Suchánkové).

Evžen Ressler dokument z 11. prosince 1945 podepsal a vložil do originálu vyšetřovací složky týkající se manželů Maříkových, která je dnes součástí fondu Referát Lidice v Národním archivu. Tento originální záznam přijal a do této složky zařadil Ressler nadřízený referent Čulík 14. prosince 1945. Dne 9. ledna 1946 jej parafoval referent Ladislav Šíma a 18. ledna vládní rada JUDr. František Kropáč,³⁹ který zastupoval ministra vnitra Václava Noska a byl spolu s ním a generálem Bártíkem podepsán pod pátracími oběžníky lidických obyvatel.

Dne 6. února žádá Kropáč Evžena Resslera o „*urychlené sdělení výsledku pátrání ve věci Marie Maříkové, bytem v Praze v Březnově, Bezejmenné ulici (U Ladronky), o něž bylo tamní velitelství požádáno velitelstvím stanice sboru národní bezpečnosti v Opařanech, okres Milevsko*“⁴⁰ Evžen Ressler ihned 9. února, v den přijetí žádosti v důvěrném režimu od Kropáče, odpověděl: „*Oznamuji, že výsledek šetření o Marii Maříkové, dříve bytem v Lidicích – škola a nyní v Praze Břevnově, Bezejmenná ulice, bylo tamnímu úřadu pod zdejším čísl. jedn. 47 dův. / 45 ze dne 11./XII. 1945 pod heslem: Lidice – vyhlazení*

37 NA, MV-ref. L, C 6178, 534-14-17, záznam Evžena Resslera z 11. prosince 1945. V opisu bez originálního podpisu též ABS, S 6-13, s. 58–60. Nájemnice platila za polovinu jedné místnosti pouze 120 korun ročně. Měsíční mzda hutníků v Kladně se podle odpracovaných dnů pohybovala kolem 800 korun.

38 Viz <https://plus.rozhlas.cz/problem-neni-v-neprijemnych-pravdach-ale-ve-spatne-interpretaci-soudi-novy-8156703> [vysíláno 2. 3. 2020; staženo 20. 3. 2021]; <https://dvojka.rozhlas.cz/eduard-stehlik-lidicka-zena-neudavala-doslo-k-neodbornemu-vyhodnoceni-dokumentu-8222520> [vysíláno 10. 6. 2020; staženo 20. 3. 2021]; https://www.denik.cz/z_domova/historik-eduard-stehlik-pamatnik-lidice-20200228.html [vysíláno 1. 3. 2020; staženo 20. 3. 2021]; <https://video.aktualne.cz/dtv/stehlik-lidice-jsou-pribijeny-na-pranyr-pristup-nekterych-me/r-bb22d6e858b91eab115ac1f6b220ee8/> [vysíláno 26. 2. 2020; staženo 20. 3. 2021]; <https://video.aktualne.cz/dtv/lidicka-zena-zidovku-neudala-svedectvi-cetnika-neobstoji-nen/r-aec9763e429a11ea8776ac1f6b220ee8/> [vysíláno 26. 1. 2020; staženo 20. 3. 2021].

39 Lidickou tragédií se F. Kropáč zabýval v knize: K r o p á č , František: *Zločin v Lidicích. Román – skutečnost*. Praha 1946. Kropáč byl také spoluautorem, jak sám uvádí v doslovu, rozsáhlé publikace o lidickém zločinu, která se dočkala opakovaných vydání. Podle úředních pramenů ji napsal Vlastimil Louda a kresbami lidických dětí doplnila Toyen. Viz L o u d a , Vlastimil: *Lidice, čin krvavého teroru a porušení zákonů i základních lidských práv*. Praha 1946³.

40 ABS, S 6-13, s. 1.

*a příčiny akce k tamnímu čísl. jedn. 5062/45/2 ze dne 4. 8. 1945 oznámen.*⁴¹ Případ Štěpánky Mikešové byl na ministerstvu vnitra úředně úplně ignorován, ačkoliv o něm byl s největší pravděpodobností informován osobně i ministr vnitra Václav Nosek, který dění v úředně obnovené obci Lidice bedlivě sledoval. Přesto nebyl dán pokyn k vyšetření oznámeného zločinu udavačství s následkem vraždy oběti, ani nebyly podklady předány státnímu zastupitelství. Ressler splnil svými úředními oznámeními povinnost dle § 84 a § 86 zákona č. 119/1873 Sb., avšak další zákonem daný postup Zemské četnické velitelství ani Ministerstvo vnitra neprovedly.⁴² Lidická žena Alžběta Doležalová zemřela až 9. prosince 1946, tedy rok po sepsání prvního záznamu pro Obranné zpravodajství, a dokonce rok a půl od skončení války a návratu do osvobozené země, aniž by se dochoval jakýkoliv záznam o výsledku nebo výpovědi dotčené ženy. Druhý opis své výpovědi o udání Štěpánky Mikešové znovu zaslal Evžen Ressler na žádost Františka Kropáče přímo Ministerstvu vnitra – odboru politického zpravodajství i s materiály týkajícími se dalších prošetřených případů a ten je uložen ve Sbírce různých písemností v Archivu bezpečnostních složek v Kanicích u Brna společně se spisovým materiálem k ostatním případům z Buštěhradu souvisejícím s Lidicemi. Proč není tak důležitý dokument, který vypovídá o životě v Lidicích (poslechu zahraničního rozhlasu, lidické židovské ženě, „pospolitosti“ místních obyvatel) a možné příčině jejich vyhlazení nikde publikován, když jej držel v rukou přímo autor nejrozsáhlejší dobové publikace k lidickému masakru? Proč nebyla chybějící lidická žena uvedena v pátracích oběžnících, když jejich spoluautoři Ladislav Šíma a František Kropáč vydali své knihy se jmény přeživších i zahynulých lidických a ležáckých žen několik týdnů po prokazatelném obdržení informace o Štěpánce Mikešové?

Z hlediska práva platí zásada, že je-li část výpovědi/svědectví považována za pravdivou, pak musí být přístupováno ke všem jejím/jeho částem jako k pravdivým a musí být náležitě prošetřeny. Četník Ressler zapsal svoji výpověď dobrovolně, bez nátlaku a s detaily, které znaly i lidické vězenkyně v koncentračním táboře Ravensbrück. Výpověď podpořil dodáním důkazů v podobně listin, zápisů v úředních knihách a odkazů na svědky. Nehrozil mu žádný trest, neboť pro své zákonné konání měl dostatek písemných důkazů a svědky, navíc jej plnil z úřední povinnosti a z příkazu gestapa. Nikdo další nehlásil Štěpánku Mikešovou jako pohřešovanou, což bychom

41 Tamtéž, s. 54.

42 Viz § 84 zákona č. 119/1873 Sb.: „Každý úřad veřejný jest povinen, kdykoli se buď sám dozví, nebo odjinud známosti nabude o nějakém činu trestném, který se nemá vyšetřovati jediné k požádání škodujícího neb uraženého, oznámiti to ihned státnímu zástupci příslušného soudu. Nastává-li z prodlení nebezpečnost, může se oznámení o spáchaném činu trestném učiniti okresnímu soudu, v jehož obvodu jest úřad“; dále viz § 86: „Každý, kdož nabude vědomosti o nějakém činu trestném, jenž má stíhán býti z povinnosti úřadu, má právo o něm oznámení učiniti. Státní zástupce povinen jest, oznámení takové přijmouti, a taktéž soudce vyšetřující, soudce okresní a úřad bezpečnosti, kteří je pak mají poslati státnímu zástupci.“

mohli za normálních okolností očekávat přímo od Alžběty Doležalové, četníka Františka Cáby a sousedů Říhových, pokud by četníci ukryvanou židovskou ženu zatkli z vlastní iniciativy.

Důkazem, že se četníci účastnili zatýkání židovských obyvatel, ale nebyli podněcovateli udání, může být třeba případ židovské ženy Elsy Šebkové z Buštěhradu. Četníci ji zatkli v roce 1944, do té doby Elsu Šebkovou chránilo manželství s árijským mužem. S blížícím se koncem války se však gestapo začalo zajímat i o tyto manželské páry – měly být buď rozvedeny, nebo deportovány do koncentračních táborů. Elsa Šebková na četníky nepodala po válce žádné trestní oznámení ani stížnost pro jejich horlivost a po válce v Buštěhradě žila i s manželem a synem. Argument uváděný Vojtěchem Šustkem, že se Evžen Ressler pokusil svést udání na mrtvou ženu, neboť nevěděl, že se Alžběta Doležalová vrátila z koncentračního tábora Ravensbrück, je logicky a faktograficky chybný. Nebylo by nic jednoduššího než svést vinu za udání například na jejího manžela Josefa Doležala, o kterém bylo bezpečně známo, že byl zastřelen při masakru 10. června, nebo na kteréhokoliv jiného lidického muže, popřípadě některou zemřelou lidickou ženu. Po téměř celou dobu věznění lidických žen byly přeposílány obecnímu úřadu v Buštěhradě informace o úmrtí jednotlivých lidických vězeňkyň v Ravensbrücku a tyto informace přebírali buštěhradští četníci. Věděli tak bezprostředně o úmrtí naprosté většiny lidických žen.⁴³ Věznění v Ravensbrücku přežilo k datu 9. května 1945 143 žen. Ty se v několika vlnách vrátily do vlasti, nikoliv přímo do Lidic, ale většinou do Kladna-Kročehlav. V květnu a červnu 1945 se stal návrat přeživších lidických žen mimořádnou mediální událostí, která vrcholila pietní slavností 10. června 1945. Jméno Alžběty Doležalové bylo v seznamu navrátivších se žen uvedeno 3. června 1945 v deníku *Právo lidu*.⁴⁴ Z doby návratu se dochovaly podrobné seznamy přeživších a zemřelých lidických žen i se zaznamenaným zdravotním stavem a bydlištěm.⁴⁵ Pravděpodobně ve stejné době, tedy přibližně v červnu či červenci 1945, vznikl úřední policejní seznam zemřelých a žijících lidických žen. Někdy v této době byly vytvořeny také dva téměř identické seznamy obyvatel dle jejich jmen a bydliště – čísel

43 SOKA Kladno, Společnost pro obnovu Lidic, k. č. 95, bez stránkování.

44 *Právo lidu*, 3. červen 1945.

45 NA, MV-ref. L., k. č. 28, 6178 Lidice – seznamy popravených mužů, odvlčených žen a dětí, seznam lidických žen s udáním dat narození, místem, kde byly vězněny, kdy se vrátily, v jakém stavu a kde t. č. bydlí. Seznam vznikl na Policejním ředitelství v Kladně/Bezpečnostním oddělení 23. července 1945 a byl postupně doplňován o údaje úmrtí. Pod číslem 9 je uvedeno: „*Alžběta Doležalová, nar. 2. 1904 v Lidicích, vězněna v Ravensbrücku Neu Brandenburgu, vrátila se 30. 5. 1945 nemocná* [Právo lidu uvádí datum 3. 6. 1945], t. č. bytem v Kladně-Kročehlavech, Národní čtvrt č. 1825.“ Dochovaný seznam obyvatel obce sestavený k 31. lednu 1941, uvádí Štěpánku Mikešovou jako obyvatelku domu č. p. 93. Zachován byl také seznam vytvořený 19. června 1942 na poštovním úřadě v Buštěhradě, v němž jsou uvedeny adresy držitelů vkladních knížek. Jméno Štěpánky Mikešové je uvedeno dvakrát u domu čp. 83, viz tamtéž, k. č. 27, bez stránkování.

popisných. Štěpánka Mikešová je v nich uvedena jako „zatčená“. Evžen Ressler coby velitel buštěhradské stanice nechal na přelomu února a března 1946 zaznamenat do památníku četnické stanice Buštěhrad k datu 18. května 1945, že se vrátily první ženy z Lidic. Záznam doplňuje toto sdělení: „*Celkově se nevrátilo 57 žen a dívek, které buď zemřely v koncentračních táborech anebo dokonaly v plynových komorách.*“ V dochovaném jmenném seznamu vyhotoveném podle pátracích oběžníků ve druhé polovině února 1946 je jmenovitě uvedeno těchto zemřelých 57 žen, ale chybí zde Štěpánka Mikešová, ačkoliv zahynula v Osvětimi a autoři publikací i pátracích oběžníků o ní věděli. Není zřejmé, proč je jediná z lidických obětí vynechána. Alžběta Doležalová mezi zahynuvšími uvedena rovněž není, neboť patřila k ženám, které se vrátily, a v dané době se léčila v nemocnici v Praze.⁴⁶ Velitel četnické stanice Evžen Ressler měl tedy o žijících i mrtvých ženách dokonalý přehled a sotva by „svedl“ vinu za udání na žijící lidickou ženu, jejíž verzi bylo možné okamžitě ověřit. Další sugestivní tvrzení Vojtěcha Šustky o svalení viny za udání na „nežijící“ lidickou ženu je tím vyvráceno.

Není zřejmé, proč nebylo svědectví Evžena Resslera předáno dle zákona státnímu zástupci, který mohl zahájit souvislé vyšetřování a podat žalobu. Vojtěch Šustka zdůvodnil tento postup nevěrohodností četnickových zápisů. Tato údajná nevěrohodnost Resslerova oznámení o udání s následkem vraždy však měla být v každém případě prokázána vyšetřováním. Pokud by byly dodrženy zákonné předpisy, musel by být případ Štěpánky Mikešové vyšetřen a skončen buď podáním žaloby na spolupachatelku vraždy, nebo potrestáním Evžena Resslera pro pomluvu. V tomto případě nedošlo ani k jednomu a ani k odložení případu ad acta. Existují pouze hypotetická vysvětlení: Prokázat svědeckými výpověďmi vinu Alžběty Doležalové by nebylo složité, ale tím, že případ nebyl vůbec otevřen a řádně prošetřen, nebylo zpochybněno svědectví o udání od důvěryhodné osoby, která navíc uváděla další očitě svědky oné události. Toto svědectví, obsažené ve více úředních ověřených dokumentech, tak zbývá jako jediné, ale věrohodné, přičemž zákon nijak nestanovoval počet potřebných svědků pro zahájení trestního řízení. Po skončení nacistické okupace zůstávali svědky mnohonásobných vražd pouze jednotlivci, kteří neměli kromě svého prožitku žádné hmatatelné důkazy, ale jejich důvěryhodnost byla ověřena jiným způsobem – například dobrozdáním spoluvězňů, společenským kreditem člověka, který přežil vyhlazovací tábor či se podílel na protinacistickém odboji apod. Jiný případ udání lidického občana skončil před mimořádným lidovým soudem. Josef Černý, jenž udal Františka Pítina z Lidic kolem 12. června 1942, že se skrývá v lese u Unhoště, byl tímto soudem odsouzen 21. dubna 1947 na doživotí. Na základě udání podaného 11. června byl v noci z 11. na 12. června zatčen při noční směně v Poldině

46 ABS, S 6-13, s. 2 a 3.

huti také lidický občan František Černý, a to na udání některých obyvatel Bělok, kteří ho nechtěli v obci ukrýt.⁴⁷ Také Bohumil Pospíšil z Lidic byl odhalen v kladenské nemocnici kvůli udání. Všichni tři jmenovaní lidičtí muži byli popraveni v Kobyliších 16. června 1942.

Památník četnické stanice Buštěhrad

Z hlediska interpretace pramenů je velmi důležité zabývat se ještě jedním zásadním pramenem. V době mezi 6. únorem a 9. únorem 1946, kdy Evžen Ressler odpovídal ministerstvu vnitra ohledně Maříkových, dostal příkaz Zemského četnického velitelství k doplnění zápisů v památníku četnické stanice Buštěhrad. Památníky byly po dobu války z jednotlivých četnických stanic staženy a uloženy u zemských četnických velitelství a po válce byly předány stanicím Sboru národní bezpečnosti – coby nástupnické organizace četnictva – k doplnění. Své svědectví do památníku četnické stanice v Buštěhradu dopsal velitel četnické stanice Ressler hned, jakmile to bylo možné.⁴⁸

Na přelomu 19. a 20. století, respektive po roce 1918 zažilo kronikářství v Československé republice mimořádný rozkvět. Mezi státní instituce, které si vedly vlastní pamětní knihy – památníky, se řadilo také četnictvo. Památníky četnických stanic jsou pamětními prameny institucionálního původu. Jde

47 Viz NA, MV-ref. L, k. č. 29, záznam z 23. listopadu 1947 s Františkem Břečkou. Podrobněji V. Kyncl, Lidice, s. 284. Případ byl podrobně prošetřován (vypovídal V. Babůrek i F. Břečka a další svědci), ale přímý pachatel nebyl zjištěn. Zatčení provedl na pracovišti v kladenských hutích člen německé policie Viktor Hagenhofer. F. Břečka zaznamenal vypjatou dobovou atmosféru: „[...] při jeho příchodu do Bělok bylo viděti hloučky lidí na silnici a z jejich rokování vystihl jsem, že měli velký strach před německými úřady z toho, že František Černý byl v Bělokách. Přitom Carván uslyšel, že jedna žena z hloučku řekla druhým: ‚Kdyby tady František Černý zůstal bydlet, já bych to sama šla ohlásit na gestapo, abych předešla tomu, co se právě stalo v Lidicích.‘“

48 Na jaře 1946 byl památník opět stažen na okresní četnické velitelství, po vzniku Sboru národní bezpečnosti přeměněné na Okresní oddělení ministerstva vnitra – oddělení Veřejné bezpečnosti Kladno. Z oblasti Kladenska byly památníky četnických stanic, podací protokoly a staniční knihy po čase předány do Státního ústředního archivu (dnes Národní archiv) a archivu Ústavu dějin KSČ v Praze. Nejpozději od konce roku 1961 byla v Státním archivu Praha (dnes Státní oblastní archiv Praha) inventována Sběrka tzv. četnických stanic ze Středočeského kraje 1850–1955. Pro ověření badatele byla přístupná už tehdy. V současném Státním oblastním archivu v Praze byla tato sbírka zrušena a jednotlivé nově vytvářené archivní fondy četnických stanic byly delimitovány na podřízené Státní okresní archivy, a to zejména v letech 2010–2012. Tehdy se dostaly tyto archiválie i do Státního okresního archivu v Kladně. O jejich dokumentární hodnotě a nutnosti jejich zachování svědčí rozhodnutí archivní správy Ministerstva vnitra z roku 1980: „Po zvážení všech okolností, posouzení stanovisek státních oblastních archivů a s přihlédnutím k poznatkům získaným nahlédnutím do předmětných registraturních pomůcek nelze souhlasit s návrhem na vyřazení a následně zničení podacích protokolů a indexů bývalých četnických stanic a okresních četnických velitelství. Až na další musí zůstat uloženy ve státních oblastních archívech, spolu s památníky a staničními knihami (jejichž trvalá dokumentární hodnota je ovšem známá a nepochybná).“ SOKA Kladno, kmenové spisy XXVI 2/2, s. 36.

o úřední dokumenty, do kterých byly zapisovány nejdůležitější události v obvodu dané stanice, jež měly být zachovány pro budoucí paměť.⁴⁹ Podoba chronologicky vedených zápisů měla striktně daná pravidla, která zůstala od nařízení Zemského četnického velitelství z roku 1915 téměř nezměněna. Památníky měly být vedeny „za použití ještě existujících protokolů, dále jiných aktů a pomůcek, dotazováním u pensionovaných četníků, u obcí atd.“ tak, aby na každé četnické stanici vznikla „kronika ve formě protokolu.“⁵⁰ Jednalo se tudíž o úřední zápis, který ve své prvorepublikové podobě plnil funkci záznamu významných událostí a v době po druhé světové válce se změnil v protokol. Vedení památníků bylo násilně přerušeno nacistickou okupací, kdy příkazem protektora dne 10. listopadu 1939 byly památníky, slovy protektora „legionářské symboly“, staženy do úschovy četnických zemských velitelství. Vydány k dopsání byly příkazem Ministerstva vnitra – Hlavním velitelstvím ze dne 15. prosince 1945.⁵¹ Dle výnosu hlavního velitele Sboru národní bezpečnosti měly být do památníků z doby okupace doplněny údaje o významných událostech v obvodu stanice, zprávy o službě, ale i o událostech na oblastní a národní úrovni, které se dotýkaly četnické služby. Konkrétně byly důležité zápisy, v nichž byly podchyceny: „a) zatýkání osob pro politickou činnost, b) popravky osob pro politickou činnost, c) zatčení a popravky příslušníků sboru, d) mučení osob v koncentračních táborech, e) prokázaná činnost příslušníků sboru v národním odboji ať již v podzemním hnutí nebo v zahraničí, v partyzánských jednotkách atd.“⁵² Výnos hlavního velitele Sboru národní bezpečnosti také zdůrazňoval, že „zprávy musejí býti zpracovány ve formě úzkostlivě objektivní opírající se toliko o události podložené fakty a dokumenty; před zápisem do památníku necht' jsou přezkoušeny osvětovým důstojníkem oblastního velitelství a oblastním velitelem po stránce věcné, obsahové i gramatické.“⁵³ Zápisy musely projít po formální, ale také obsahové stránce kontrolou nadřízených orgánů – tedy schválením, teprve poté mohly být zapsány do pamětních knih. V některých případech jsou

49 K tématu vyšly v poslední době dvě odborné studie: S v o b o d a , Libor: *Památníky četnických stanic – jeden z málo známých historicko-etnologických pramenů*. Národopisná revue 2/2014, s. 128–140; M i k u l k a , Jiří: ... *aby na každé četnické stanici byla založena kronika. Památníky četnických stanic (respektive velitelství stanic SNB) se zvláštním zřetelem k jejich existenci po II. světové válce*. Vyškovský sborník, sv. 10, 2014, s. 181–204.

50 Sborový rozkaz č. 9. z 3. července 1914 c. k. četnického inspektora (resp. Generálního inspektora četnictva 1907–1916) M. Tišljara von Lentia, který byl v březnu 1919 přijat do čs. armády jako generál ve výslužbě. Viz M i k u l k a , J.: ... *aby na každé četnické stanici byla založena kronika*, s. 182.

51 Hlavní velitel SNB major Oldřich Kryštof uvedl motivaci takového kroku, neboť pro „historii sboru není bez významu rekonstrukce událostí pro tradici Sboru národní bezpečnosti důležitých, zvláště pak událostí onoho období, které bylo nejpohnutějším úsekem dějin a které žijí jen ve vzpomínkách, nebo jsou zaznamenány v osobních zápisech těch, kdo je přežili.“ Tamtéž, s. 186.

52 Tamtéž.

53 Tamtéž, 186–187. Zemským četnickým velitelem SNB v Praze byl od června 1945 do srpna 1946. Byl odbojovým pracovníkem, členem Rady tří. V letech 1949–1953 byl vězněn. Zemřel v roce 1993.

zachovány také koncepty strojopisů, které byly do kronik vloženy, avšak zápisy do památníků jsou zapsány po provedené kontrole (faktografické i pravopisné) ručně. Okresní velitel Sboru národní bezpečnosti ve Slaném vydal dne 12. března 1946 následující rozkaz všem velitelstvím Sboru národní bezpečnosti v okrese a místnímu veliteli Sboru národní bezpečnosti ve Slaném: „*Hlase sem obratem všechny důležité události, které se od 11. 7. 1937 až do dnešní doby udály v tamním obvodě a o kterých by měla býti učiněna zmínka v okresním památníku. Hlase zvláště těžké trestné činy a jaký výsledek mělo pátrání po pachatelích těchto, změny na stanicích, živelní pohromy, úmrtí četníků, přibližný počet v okupaci Němci zatčených osob, počet popravených a umučených v koncentračních táborech, počet padlých a zraněných za revolučních bojů a všechny význačné události ve Vašich obvodech. Stručné ale výstižné hlášení předložte zdejšímu okresnímu vel. SNB nejpozději do 18. března 1946. Lhůtu bezpodmínečně dodržte.*“⁵⁴

Pro historiky a etnografy jsou památníky mimořádným úředním pramenem z hlediska pohledu do dějin každodennosti, zvláště kriminality a kriminalistiky na konkrétním území. Zanechaná svědectví četníků popisují kriminální činy (vraždy, krádeže, znásilnění, zhářství, zločiny spojené s nacistickou perzekucí – zatýkání, deportace, vraždy, umučení). Zvláště z doby nacistického teroru a závěrečné fáze války i prvních poválečných let přináší řadu dokladů o nevyřešených vraždách místních obyvatel nacistickými vojáky před zhroucením okupačního režimu, vraždách a sebevraždách kolaborantů, divokém odsunu a chování vojáků sovětské nebo americké armády na československém území. Často probíhal proces schvalování zápisů za současného předkládání dobové zachované dokumentace – vyšetřovacích spisů, fotografií apod.⁵⁵

Pro oblast pražského zemského četnického velitelství, pod něž spadala i četnická stanice Buštěhrad, vyšlo několik důležitých průvodních rozkazů

54 SOKA Kladno, Četnická stanice Kamenné Žehrovice, záznam z 12. března 1946. Historik Libor Svoboda se památníky četnických stanic zabýval v již zmíněné publikaci, viz S v o b o d a , L.: *Památníky četnických stanic – jeden z málo známých historicko-etnologických pramenů*. Obecně zhodnotil obsah památníků v souladu s obsahem památníku četnické stanice Buštěhrad: „*Knihy měly mít jednotnou formu a musely dodržovat a odrážet linii státní politiky. V zápisech tedy nenalezneme kritiku politiků, politických rozhodnutí a většiny politických událostí. Logickou výjimkou byl odraz negativního vztahu vůči sudetoněmeckým politickým hnutím a stranám, v meziválečném období pak ještě vůči komunistům a po válce i krajně negativní hodnocení nacistické okupace. Po roce 1945 mají památníky silně antinacistický a antiněmecký akcent, negativně jsou hodnoceni i lidé spolupracující s okupanty. V poúnorových zápisech se již objevují známky začínajícího třídního boje (např. zmínky o činnosti akčních výborů).*“ Tamtéž, s. 140.

55 Jak konstatuje L. Svoboda: „*Památníky četnických stanic byly jedním z plodů nebyvalého rozmachu kronikářství v Rakousku-Uhersku a později v Československé republice v první polovině 20. století. Jako úřední dokument existovaly sice jen necelých čtyřicet let, bylo to však u jedné z nejdynamičtějších a nejdramatičtějších etap české moderní historie, ohraničené z jedné strany první světovou válkou, z druhé strany nástupem komunistické diktatury. Všechny společenské zvraty našly odraz i v těchto pamětních knihách, které se tak staly jedním z důležitých, paradoxně však dosud spíše opomíjených pramenů naší moderní české historie i etnologie.*“ S v o b o d a , L.: *Památníky četnických stanic – jeden z málo známých historicko-etnologických pramenů*, s. 140.

k přípravě a tvorbě památníků četnických stanic vyšších stupňů. Stanice měly za úkol doplnit podrobně ve statistické formě údaje k „ilegální organizaci domácího odboje“, „partyzánským skupinám“, „zatýkání“, „revoluci“.⁵⁶ Rozkaz pak byl delegován jednotlivým velitelům četnických stanic, kteří měli doplnit údaje do konce června téhož roku. Památník četnické stanice Buštěhrad byl veden v rozpětí let 1928–1945. Pro účely této studie jsem využil pouze zápisy časově vymezené lety 1938–1945. Záznamy z tohoto období jsou psány souvisle, chronologicky a stejnou písařskou rukou. Obsahují vedle hlavního výčtu událostí také jména velitelů této stanice, jejich podřízených i nadřízených. Podle záznamu podacího protokolu byla kronika do Buštěhradu dodána ze Zemského četnického velitelství 5. února 1946 s příkazem vyhotovení strojopisů určených ke kontrole k datu 19. února, tyto strojopisy byly předloženy Oblastnímu velitelství I Praha 5. března.⁵⁷ Mezi 6. a 9. únorem Ressler sepsal odpověď Františku Kropáčovi ohledně případu Maříkových, jejíž součástí byl stručný popis udání Alžběty Doležalové. Motivací pro sepsání tohoto záznamu o udání do četnické pamětní knihy mohl být fakt, že na četnické stanici již nebyly k dispozici žádné doklady o zatčení Štěpánky Mikešové. Památník byl ručně dopsán v průběhu měsíce dubna či května 1946 a následně zkontrolován a uložen na Zemském četnickém velitelství, odkud byl později předán do správy Státního okresního archivu v Kladně.

Evžen Ressler uvedl k datu 2. června 1942 následující: *„Dostavila se na stanici Alžběta Doležalová, manželka domkáře z Lidic čp. 93, která udala, že její nájemnice Štěpánka Mikešová nar. 22. 11. 1906 ve Žďánicích, okr. Kyjov, příslušná do Hroznové Lhoty, okr. Hodonín, jest židovského vyznání, a ač se na ní vztahují Norimberské zákony, se jako židovka nehlásila, a žádala o zakročení. Případ byl telefonicky hlášen kladenskému Gestapu, které nařídilo vyšetření případu, zatčení Štěpánky Mikešové, zabavení veškerého*

56 SOkA Kladno, četnická stanice Kamenné Žehrovice, rozkaz oblastního velitelství SNB 16. června 1946. Podle uvedené statistiky bylo na místě zatčeno během války deset osob, z nichž nikdo nebyl židovského vyznání. Čtyři osoby byly propuštěny, ovšem šest jich nepřežilo věznění. 19. června 1946 byl rozkaz zemského velitelství rozeslán okresním velitelstvím v tomto znění: „3./ Zatýkání /kolik zatčeno celkem/ předně uvést počet zatčených občanů žid. národnosti, kolik se jich vrátilo – kolik popraveno, umučeno a popraveno členů SNB – v jaké souvislosti s jednotlivými odbojovými organizacemi a part. skupinami/ do tohoto výpočtu zahrňte i obecní policii, pokud přichází v úvahu/. Dle možnosti zašlete fotografie popravených a umučených členů SNB, nebo adresu příbuzných [...] Velitelé okresů zpracují tyto údaje naprosto věrohodně ve statistické formě pro svůj okres. V zaslaných konceptech památníků nejsou tyto údaje v mnohých případech uvedeny, nebo pouze nepřesně, bez bližších údajů. Celkový přehled dění na okresech nelze z těchto zápisů vykonstruovati. Také není zřejma ilegální činnost jednotlivých členů SNB a napojení stanic na odboj. Uvedená data jsou nutně třeba k zpracování památníků obl. vel. Podle tohoto památníku bude zhotoven památník ZV a HV SNB. Proto všechny údaje musí býti přísně objektivní. Celkově budou tyto údaje hodnoceny jako jeden úsek národní revoluce. Zpracujte co nejdůtklivěji a zašlete nejpozději do konce měsíce června 1946. Za správnost vyhotovení: Kolomazník, v. r. osv. d.úst./ Vel. oblasti: pplk. Veselý, v. r.“

57 SOkA Kladno, Četnická stanice Buštěhrad, Podací protokoly, záznam z 1. února 1946 okresní četnické velitelství; Tamtéž, Památník četnické stanice Buštěhrad.

majetku a zapečetění jejího bytu. Velitel stanice vrch. strážm. Vojtěch Babůrek vyslal k vyšetření štrážm. Ěvžena Ressler se strážm. Františkem Cábou, kteří zjistili, že Mikešová se narodila jako židovka, a když se dne 9. 2. 1939 vdávala za úředníka presidia min. zemědělství Františka Mikeše, dala se v Solivaru u Prešova pokřtít. V důsledku toho byla Štěpánka Mikešová zatčena a dopravena do Kladna ke Gestapu. Mikešová se nejdříve smála, pak plakala a při eskortování se nad Lidicemi zastavila, pěstí Lidicům hrozila s prohlášením, že lidičtí na ni nezapomenou a že se jim pomstí. Mikešová, která neměla žádného zaměstnání, nadaná výmluvností, dovedla se vetřítí do mnohých lidických domácností, věděla mnohé, co mělo zůstat utajeno, znala osoby naslouchající cizímu rozhlasu a i jiné tajnosti obce a mohla proto snadno obci škoditi. Její pohružky počaly se již dne 4. 6. 1942 uskutečňovati a vyvrcholily dne 10. 6. 1942. Příčinou udání Doležalové bylo to, že Mikešová se jí zdráhalo zdarma šít obleky.⁶⁸ Z uvedené citace je patrné, že četník dokonce vyslovuje domněnku, že mezi zatčením židovské ženy a vypálením vesnice existuje příčinná souvislost. I přesto nebyl nikdy nikde tento dokument zveřejněn a v oficiální paměti začíná příběh Lidic zatýkáním rodiny Horákovy a Stříbrných v noci z 3. na 4. června. Ženy v koncentračním táboře Ravensbrück ovšem o udání věděly, jak svědecky dokládá poslední

58 Pro srovnání uvádím obdobný zápis četnické stanice Otovice, vzdálené cca 5 km vzdušnou čarou od Lidic. Pamětní knihy začasť obsahovaly podrobné zmínky o udavačství a kolaboraci v místních komunitách: „Nastoupil třetí protektor generál Kurt Daluge v Prot. Č. a M. 20. 5. [sic] 1942 zatčen vlakvedoucí Josef Javůrek z Otovic čp. 36 při výkonu své služby v Kralupech n./Vl., jemuž němci umučili jediného syna Miroslava Javůrka. Josef Javůrek při jízdě vlakem si postěžoval tam přítomným českým lidem, rozčilil se tak, že nadával na Hitlera a němce. Ve voze seděla němka Hilda Jungwirthová z Otovic čp. 27, která Jos. Javůrka udala, tž byl při své zpáteční jízdě do Kralup zatčen tam na něj čekajícím gestapem z Kladna, odvezen do Kladna, odtud za několik dnů do Prahy, kde byl německým soudem odsouzen k smrti a dne 2. 7. 1942 v Praze zastřelen. [...] Dne 5. 5. byla zajištěna rodina německých příslušníků Václava Jungwirtha, Hugo Schromma, Jana Zeimera, Hildy Böswaldové, Anny Písecké a Františka Bernáška. Tito všichni byli dodáni dne 9. 5. do sběrného tábora v Kralupech n./Vl., kde dne 10. 5. 45 byli Jan Zeimer, Václav Jungwirth, jeho zeť německý letec Böswald a zrádce českého lidu a udavač František Háša z Otovic rozvášněným davem lidu ubiti k smrti a zastřeleni. Ostatní zbývající němci jsou zajištěni. Německá příslušnice Hilda Böswaldová z Otovic čp. 27 udala v roce 1942 vlakvedoucího Josefa Javůrka z Otovic u gestapa v Kladně a ten byl dne 2. 7. 1942 v Praze od němců zastřelen. Jungwirthová byla zatčena a dne 23. 5. 1945 předána soudu do Kralup n./Vltavou, jest již v Praze a přijde před lidový soud.“ H. Böswaldová byla odsouzena na doživotí 25. listopadu 1946, viz MLŠ Praha, k. č. 249, LS 1181/46. SOKA Kladno, Četnická stanice Tuchlovce: „V roce 1941 byly z obce Srby zasilány udavačské dopisy gestapu a některé přímo gen. Heydrichovi. 7 těchto dopisů bylo na postovním úřadě poštm. Emanuelem Stefanym za přítomnosti vrchního strážmistra Nováka spáleno. Udavač hostinský Raindl ze Srb, člen Vlajky, zemřel ještě ve válce. Přesto, že okupanté snažili se zničit všemi prostředky židy, kryli členové stanice po celou dobu války osoby židovského vyznání, manželku majora čsl. vojska, aniž by se někdo dozvěděl o jejím nábož. vyznání. [...] V obci Tuchlovicích byli dva důvěrníci ileg. organizace komunistické a sice Jan Landa a Antonín Kučera. Tito byli po začižení jistého Řichtra gestapem v Praze v měsíci červnu 1941 zatčeni, byli nuceni po mučení vyzraditi osoby, kterým dali letáky. Na základě toho bylo postupně gestapem zatčeno dalších 9 osob a dopraveno do koncentračního tábora. Z těchto 11 osob se vrátily po převratu pouze 2 osoby, ostatní tam zemřely. Kromě toho byla jedna osoba bývalý redaktor popravena, a dva manželé židovského vyznání s dvěma dětmi zemřeli resp. zaplymování v Osvětdčíně.“

žijící lidická žena Jaroslava Skleničková (Suchánková), která se o něm dozvěděla z rozhovoru dvou lidických sympatizantek KSČ (které nechce jmenovat) v koncentračním táboře Ravensbrück v roce 1942, a dokonce uvedla, že Štěpánka Mikešová proklela Lidice.⁵⁹ Informace o prokletí nebyla po válce veřejně známá, ale je pravděpodobné, že zpráva o průběhu zatčení se šířila mezi lidickými obyvateli již mezi 2.–9. červnem 1942. Ženy v koncentračním táboře neznaly důvod své internace, ani osud lidických mužů a dětí. Očividně část z nich věděla o udání na Štěpánku Mikešovou a o zatýkání Horákových a Stríbrných, jejichž synové uprchli před nacismem do ciziny. Je zřejmé, že o všech událostech se v obci živě hovořilo po celý týden do vypálení. Příbuzní zatčených se každý den dotazovali jak četníků z Buštěhradu, tak přímo na gestapu v Kladně, co se děje s jejich blízkými.

Evžen Ressler v roce 1945 nic netajil. Veškerou dokumentaci k udání, ale také informace k manželům Maříkovým, kterým se podařilo z obce uniknout v noci z 9. na 10. června 1942, předal vyšetřujícím orgánům Ministerstva vnitra i četnictva ve třech vyhotoveních: zachovaný protokol z roku 1942 předal s další dokumentací a s opisem záznamu o Maříkových a Štěpánky Mikešové Ministerstvu vnitra – politickému zpravodajství; druhý originální záznam o Maříkových a Štěpánky Mikešové vložil do vyšetřovací složky Maříkových v rámci Referátu Lidice, kde je součástí chronologické řady dokumentů vzniklých z vyšetřování; třetí záznam případu zapsal do památníku četnické stanice v Buštěhradě, který byl předložen ke schválení nadřízeným orgánům četnictva, včetně osvětového důstojníka, a následně dopsán a opět zkontrolován. Je nutné zdůraznit, že předaná úředně zaznamenaná svědectví Evžena Resslera byla podložena dobovými záznamy (zápis o zatčení, seznamy zadržovaných věcí a zachycena v protokolu a ve své době i ve staniční knize). Do protokolu udal Evžen Ressler ještě jména dalších svědků-četníků. Byl dostatek důkazů a důvěryhodných svědků, kteří by v případném procesu mohli vystoupit. Pro mimořádný lidový soud se jednalo o velmi dobře podloženou důkazní situaci, která je na rozdíl od tisíců dalších odsouzených případů udavačství z let 1939–1945 před mimořádnými lidovými soudy doplněna ještě navíc úředními dokumenty a bývala by mohla být potvrzena i svědectvími hlavních aktérů. Stručně

59 Viz osobní rozhovor autora s J. Skleničkovou (Suchánkovou) 10. června 2020. Dobové užívání slova udání nebylo spojováno se zásahy úřední moci, ale s podněty k vyšetřování z řad obyvatel. Lidické ženy v koncentračním táboře ovšem věděly, že Štěpánka Mikešová byla „udána“, což by sotva zapřičinili četníci. Například hodnocení SOA Litoměřice, Lsp 159/1948, rozsudek 25. září 1948. V případě k trestu smrti v nepřítomnosti odsouzeného bývalého inspektora ghetta Tereziín Karla Bergela: „*Veř. žalobce mimořádného lidového soudu v Litoměřicích ve svém stíhacím návrhu vinil obžalovaného též ze zločinu udavačství. Dle přesvědčení soudu zločin dle § 11 retr. dekr. vyžaduje v objektivním směru udání tj. oznámení nějakému úřadu, které mohlo dát podnět k zákroku proti udanému. V daném případě obžalovaný sám representoval svou funkci velitele, policii, úřad a tudíž na jeho činnost sluší užiti spíše ustanovení § 7 retr. dekr. A nikoliv ustanovení řu 11 retr. dekr.*“

řeceno po nacistické okupaci bylo zachování jakékoliv dokumentace z doby války výjimečné a bez poválečných svědectví by nebyla většina trestných činů vůbec stíhatelná.

Oproti tomu z činnosti kladenského gestapa dokumentace nezůstala vůbec žádná. Přesto se proces se členy kladenského gestapa stal jedním z největších soudních tribunálů v osvobozeném Československu. Důkazní podstatou zde byly prakticky jen výpovědi svědků a konfrontace s obžalovanými, přičemž se otázka zatčených židovských obyvatel stala zcela bezvýznamnou a nebyla téměř projednávána, přestože jich z obvodu kladenského gestapa zahynulo nejméně patnáct set.⁶⁰ To vysvětluje, proč se jméno jedné lidické ženy vůbec nedostalo na pořad jednání soudu. Spekulativně se také můžeme zaobírat myšlenkou, jestli by její připomenutí před soudem nemohlo přinést z hlediska napjaté poválečné společenské situace nežádoucí vyšetřování účasti více osob z Lidic na udání této židovské ženy. To by výrazně křížilo zájmy komunistů vytvořit z Lidic politický nástroj spojující český nacionalismus a třídní vyhraněnost.

Státní spolehlivost četníků a důvěryhodnost jejich svědectví

Eduardem Stehlíkem a Vojtěchem Šustkem veřejnosti předkládané, avšak ničím nepodložené pochybnosti o státní spolehlivosti prvorepublikových strážmistrů, Vojtěcha Babůrka, Evžena Ressler, ale i mladého Františka Cábý, vyvracejí jejich dobová hodnocení ze strany svědků i orgánů státní správy.⁶¹ Evžen Ressler (společně se strážmistrem Karlem Justem) požádal

60 SOA Praha, MLS Praha, LS 7408-46, k. č. 1, H. Wiesmann a spol, s. 20. „*Podotýkám ještě, že gestapo v Kladně již několik týdnů, ba i měsíců před národní revolucí zničilo nebo spálilo veškerý spisový materiál, který byl po dobu okupace v této služebně nashromážděn, takže není ničeho, co by bylo lze proti zatčeným použít jako usvědčující prostředek. Také z tzv. „štěchovického materiálu“ nebylo zdejšímu úřadu žádných písemností zasláno.*“ Zůstává otázkou, proč nebyla do vyšetřovacího spisu začleněna složka se zaznamenanými zjištěními, která učinil na četnické stanici v Buštěhradu E. Ressler, když se tato zjištění – ohledně Štěpánky Mikešové, postřeleného Pajskra, nebo popraveného F. Černocho – týkala právě kladenského gestapa. Štěchovický archiv Úřadu říšského protektora byl nalezen až na počátku roku 1946, takže do té doby neměly československé vyšetřující orgány žádné dobové úřední podklady k událostem v Lidicích.

61 Již zatčený V. Babůrek uvedl na svoji obhajobu svědkyně z řad lidických žen, které měly dosvědčit jeho loajalitu k lidickým obyvatelům 23. 6. 1947 u Krajského soudu trestního v Praze, viz SOA Praha, MLS 445/47, s. 7: „*Lidice patřily do mého rajonu a já jsem neměl proti žádnému z obyvatelů Lidic žádnou zášť, naopak jsem hodně lidí tam dobře znal a pozůstalé ženy z Lidic mi chlyly již hned po mém zatčení dosvědčiti, že já mluvím pravdu. Uvádím na příklad paní Horákovou, Pospíšilovou, Huříkovou a jiné, na jejichž jména si okamžitě nevzpomínám.*“ Podporu vyjádřila před vyšetřující komisí Rady zaměstnanců SNB Kladno za předsednictví okresního štabního strážmistra Karla Kučery také výrazná buštěhradská autorita, obvodní lékař MUDr. Quido Jeřábek. Na podporu V. Babůrka uvedl několik příkladů, které se jej osobně dotýkaly: „*Během doby okupace takových a podobných případů bylo velmi mnoho a ve všech se vrch. strážm. Babůrek osvědčil jako velmi rozvážný a taktický dobrý zastánce českých lidí proti okupační moci.*“ Viz SOA Praha, MLS 445/47 Vojtěch Babůrek, s. 9. Ve stejné věci vystoupil také bývalý vládní komisař Josef Oplt, dne 7. srpna 1945 (výpověď byla součástí spisů trestní

Místní národní výbor v Lidicích o vydání potvrzení o státní spolehlivosti. Již na druhém zasedání rady obce Lidice dne 2. března 1946 za přítomnosti předsedkyně Heleny Leflerové a členek Anny Hroníkové, Bedřišky Saidlové a Anny Rohlové bylo Evženu Resslerovi a Karlu Justovi uděleno osvědčení o státní spolehlivosti.⁶² Vojtěch Babůrek byl v té době již zatčen a neměl možnost o potvrzení o spolehlivosti osobně požádat, ačkoliv i jemu je některé lidické ženy přislíbily. Ressler se po válce podílel na vyšetřování důležitých případů kolem lidického zločinu, ale také na dalších případech z oblasti působnosti buštěhradské četnické stanice. Památník četnické stanice Buštěhrad, uložený v Kladně, obsahuje chronologicky uspořádaný popis událostí z obvodu stanice, který lze doplnit o záznamy vyšetřování uložené v Archivu bezpečnostních složek v Kanicích u Brna. S ohledem k omezenému rozsahu této studie není možné vypsát další řádně prošetřené a potvrzené případy. Za připomenutí stojí část záznamu Resslerovy řeči před očištnou komisí, kde svědčil ve věci prapor. Vladimíra Voříška, příslušníka četnické pátrací stanice v Kladně, který byl obviněn z nadměrné horlivosti při pátrání po pachatelích útoku na Wilhelma Kniesta po 7. červnu 1939.⁶³ Útoky odpůrců četníků na jejich službu v kladenské sokolovně – provizorní věznici gestapa, nebo na jazykové znalosti němčiny se vůbec staly poválečným folklorem a mnohdy přetrvaly dodnes, ačkoliv byly důsledkem okupačního režimu a četníci mohli ze své pozice naopak řadě vězňů výrazně pomoci. Ressler vystupoval jako svědek i v případě štábního strážmistra Františka Jezbery, který byl podezřelý ze spolupráce s kladenským gestapem na základě obvinění jeho člena Oskara Felkla. Evžen Ressler popsal situaci v kladenském internačním táboře a pročeské

komise XVII 15976/47, s. 10): „*Od července 1939 do druhé polovice listopadu 1943 byl jsem vládním komisařem města Buštěhradu. V té době stýkal jsem se služebně i mimoslužebně s vrch. strážem. Vojtěchem Babůrkem a nemohu říci, že by tento konal ve službě více, než bylo nejvýš nutno a po celou dobu mého působení nebyl nikdo v Buštěhradě pro politické věci zatčen nebo udán, jen učitel František Černoch byl vyslýchán [...] Dále podotýkám, že pokud je mi známo, byl vrchní strážmistr Babůrek nápomocen českým lidem, o Německu se vždy vyjadřoval, že to prohraje.“* Ve prospěch V. Babůrka hovořilo několik dalších svědků. V opačném smyslu se vyjadřovali zatčení členové KSČ, kteří byli vězněni po dobu několika týdnů na Pankráci v roce 1939. Několik dalších stížností na svoji osobu dokázal V. Babůrek vysvětlit, anebo se ukázaly jako účelové. Po prošetření byly stížnosti zamítnuty a nebyly součástí obžaloby.

62 SOkA Kladno, MNV Lidice, kniha 1, s. 23, záznam z 2. března 1946: „*Bylo po rušné debatě rozhodnuto by jmenovaným členům četnictva bylo osvědčení o státní zachovalosti vydáno.*“

63 ABS, 313-13-3, protokol Evžena Resslera 10. dubna 1946, s. 34. : „*Prap. Voříška poznal jsem jako dobrého kolegu v povolání, národnostně uvědomělého Čecha, se kterým hovořil jsem úplně otevřeně a bez obav o stávající politické i vojenské situaci a o našich vyhlídkách do budoucna. Podle mého názoru byla jedinou smůlou prap. Voříška jeho dobrá znalost němčiny, takže byl navržen okresním četnickým velitelem nadporučíkem Janků do kursu pro výcvik velitelů stanic, který skutečně absolvoval, a dosáhl hodnosti nadporučíka a stal se velitelem stanice v Jenči, okres Kladno. Tuto hodnost a funkci nedosáhl snad nějakou svojí nadměrnou služební horlivostí, anebo pro nějakou svojí spolupráci s Němci, nýbrž proto, že shodou okolností ovládal německý jazyk. [...] Považovali jsme za svoji povinnost upozornit vzájemně jeden druhého na příslušníka sboru, který se v době okupace nechoval vždy tak, jak se na řádného Čecha sluší a patří.*“

chování Františka Jezbery, které označil za snahu ulehčit osudu vězňených občanů a odvést pozornost surových členů gestapa od touhy po týráni zadržovaných.⁶⁴ Obdobně vystoupili bývalí členové gestapa proti Vojtěchu Babůrkovi, kterého se snažili v odplatě za jeho svědectví před vyšetřovateli očernit poukazem na aktivní spolupráci s gestapem, což bylo soudně prokázáno jako účelové. Na obranu Babůrka, v té době již uvězněného právě z důvodu podezření z této spolupráce, vystoupil spoluvězeň gestapáků, který soudu potvrdil snahu členů gestapa znevěrohodnit Babůrka jako korunního svědka. Dnešní snahy o znevěrohodnění četnického strážmistra Resslera jsou tak těmto případům kupodivu podobné, ač současná debata probíhá v naprosto odlišném kontextu.

Pro pochopení dobových souvislostí a průběhu mimořádných lidových soudů je podstatné poznání, na základě jakých důkazních prostředků mohly soudy rozhodovat. Jen výjimečně se dochovaly z činnosti gestapa nebo bezpečnostní služby Sicherheidienst písemné záznamy, a tak chybějící dokumenty nahrazovali očití svědci, nebo svědectví zprostředkovaná od spoluvězňů či rodinných příslušníků obětí. V případě soudu se členy kladenského gestapa (Haraldem Wiesmannem, velitelem služebny kladenského gestapa) vznesl veřejný žalobce u mimořádného lidového soudu v Praze žalobu 28. ledna 1947 (jeden a půl měsíce po úmrtí Alžběty Doležalové). Jen přibližně ve dvou desítkách případů se jednalo o obžalobu z konkrétních trestních činů vůči osobám, na jejichž ztrátě svobody, zdraví či způsobené smrti se Wiesmann přímo podílel. Souhrnně pak je uvedeno: *„Kromě četných jednotlivých zatčení mnoha dalších osob, v kterýchžto případech bylo nejméně 2 233 osob zatčeno a dopraveno do koncentračních táborů a z nich*

64 ABS, S 6-13, s. 101. Záznam svědecké výpovědi E. Resslera ze dne 14. března 1947. *„Během přidělení ve strážním oddílu byli jsme spolu ve stálém osobním styku a já nemohu štrážm. Jezberovi vytknouti žádné nečeské jednání a nebo přílišnou horlivost ve službě, po případě šikanování internovaných politických vězňů. [...] Štrážm. Jezbera konal svoje povinnosti tak, aby v táboře byl pořádek, klid a pokoj, vězně nijak netýral, s nimi slušně jednal, pokud je znal jmény, oslovoval je vždyž pane X., pane plukovníku, pane inženýre atd. Při tom samozřejmě dozíral na to, aby případné kontroly jak ze strany příslušníků Gestapa tak i představených četnických velitelů nebylo příčinou a příležitostí k výtkám a se službou ve vratech bylo sjednáno znamení, kterým příslušníci strážního oddílu tak i internovaní byli uvědoměni o tom, že přichází tak zvaná škodná. Štrážm. Jezbera nikdy nám nevytýkal to, že když nás přistihli, že jsme se bavili s internovanými, a nebo jim podali at kuřivo, nebo nějaké potraviny, po případě jim i jinak pomáhal.“* K hlídání vězňů v „sokolovně“ byli povoláni četníci z širokého okolí, např. František Veselý z Valče, viz: SOA Praha, MLS Praha, LS 7408-46, k. č. I, H. Wiesmann a spol., s. 97. Nešlo tedy o nějaké privilegované postavení. O nespolehlivých četnicích ve vlastních řadách se členové sboru navzájem informovali, viz případ štábního strážmistra Antonína Janouška z četnické stanice v Hostouni, *„který se přihlásil k Němcům a ohrožoval celou obec svým nacistickým chováním. [...] oznámil štrážm. Janoušek dr. Emila Frösle, rolníka Jan Pánka, Františka Jirase pro zabíjení na černo. Bylo nařízeno místnímu četnictvu provést domovní prohlídky u těchto občanů. [...] Oznámení štrážm. Janouška stalo se na popud Anny Formánkové z Hostouně, která si na podobných udáních libovala. Byla postrachem celé obce, také vyčítala místnímu veliteli stanice vrchn. strážm. Čvančarovi, že černé zabíječky podporuje a že jest s nimi sprážen.“* (SOKA Kladno, četnická stanice Hostouň, záznam velitele stanice vrchn. strážmistra Leštiny ze dne 14. března 1946). A. Janoušek byl po válce postaven mimo službu v četnické stanici Kačice.

bylo popraveno 154 osoby a více než 627 osob podleho útrapám, resp. bylo umučeno – tudíž jednak sám, jednak v součinnosti s jinými ve službách a v zájmu Německa způsobil ztrátu svobody většího počtu obyvatel republiky za okolností zvláště přítěžujících.⁶⁵ Informace o jednotlivých případech byly podloženy prakticky jen svědeckými výpověďmi, neboť gestapo nezachovalo dobovou dokumentaci. Mnohdy se nejednalo ani o přímé svědectví osoby, která byla přítomna policejnímu zákroku, ale o informaci předanou přes další svědky (často navrátivší se spoluvězně z věznic a koncentračních táborů). Bezprostředně po nacistické okupaci jiná možnost získání důkazů, jež by přivedly pachatele před soud, zkrátka mnohdy nebyla možná. Soudy se nemohly opírat ani o úmrtní listy, které se staly nejfalšovanějšími úředními doklady třetí říše, aby zakryly příčiny úmrtí obětí. Československé mimořádné lidové soudy měly navíc charakter soudů stanných, u nichž bylo trestní řízení uzpůsobeno důkazní situaci dosažitelné bezprostředně po válce.

Při vyšetřování kladenského gestapa očividně nešlo o odvečené židovské obyvatele, neboť rasová perzekuce se v celém spisu objevuje v souvislosti s hromadnou deportací židů, ale nikoliv v individuálních případech. Výjimku tvoří například výpověď vdovy Rudolfiny Doubravové z Rakovníka, která nahlásila katolické vyznání, ale byla židovského původu. Její manžel byl zatčen v březnu 1942 a zemřel údajně v dubnu 1944 v nemocnici ve Wurzen u Lipska.⁶⁶ Na podzim 1944 gestapo vyzvalo Doubravovou, aby se dostavila k výslechům do Kladna, ale ani po ověření informace, že její manžel je již po smrti, dotyčnou nedeportovalo do koncentračního tábora. O jejím židovském původu věděli na základě její povinné registrace i četníci rakovnické četnické stanice, kteří museli z příkazu gestapa udělat u rodiny na jaře 1942 domovní prohlídku a pátrat po špercích, jejichž úkryt údajně prozradil gestapu sám manžel Doubravové. Na základě tohoto příkladu je vyvrácen další argument Vojtěcha Šustka, že by četníkům hrozilo v případě odhalení židovské obyvateľky, která byla stejně jako Štěpánka Mikešová vdovou a katolického vyznání, potrestání od gestapa za nečinnost.⁶⁷ Rudolfina Doubravová byla deportována do Terézína až v transportu Sc 25. ledna 1945 a věznění přežila.⁶⁸

Kromě Vojtěcha Babůrka (dočasně) a Evžena Resslera se k vyšetřování tragédie Lidic a pátrání po odvečených dětech připojil na podzim roku 1946 také třetí četník, František Cába,⁶⁹ v té době již oceněný

65 SOA Praha, MLS Praha, LS 7408-46, k. č. 1, H. Wiesmann a spol, s. 29.

66 Tamtéž, s. 220.

67 Š u s t e k , V.: *Nepravdivé obvinění z udavačství lidické ženy Alžběty Doležalové*, s. 73.

68 Viz https://collections.arolsenarchives.org/en/archive/4969973/?p=1&s=Rudolfina%20Doubravová&doc_id=4969973 [staženo 5. 5. 2020]. Protokol se svědkyní byl sepsán 1. dubna 1947.

69 F. Cába byl přiřazen z úctárny Zemského velitelství SNB k Referátu L Ministerstva vnitra 2. 9. 1946. Dále ABS Brno, č. 3366 František Cába. Karel Kácl, otec A. Doležalové, byl v letech 1919–1923 zvoleným starostou obce Lidice za KSČ, za kteroužto stranu také

za napomáhání odboji a zadržovaným občanům v kladenské sokolovně, už zmíněné věznicí gestapa. Cába se za protektorátu v Lidicích zdržoval u rodiny své snoubenky Milady Říhové (1924–2015, provd. Cábové, sňatek v srpnu 1945) v domě čp. 89, která požádala o zploletnění za účelem sňatku 28. května 1942. Ke svatbě nakonec došlo až po jejím návratu z koncentračního tábora. František Cába již byl u své milé, respektive v domě jejích rodičů (František Říha, 1893–1942, Antonie Říhové, 1893–1982) nastěhován a znal tak do značné míry místní poměry.⁷⁰ Bydlel v bezprostředním sousedství manželů Doležalových, a tudíž i Štěpánky Mikešové, ovšem nebyl zde policejně hlášen. Po vyhlazení Lidic byl svými nadřízenými krátce vyšetřován pro styk s místními obyvateli a nakonec přerazen do Hořovic.⁷¹ V domě čp. 88, který sousedil s domem Říhových, bydlela Antonie Stříbrná (1888–1977), s dcerou Antonií (1915–1968) a syny Václavem (1910–1942) a Karlem (1925–1942). Sociální demokrat Václav Stříbrný nahradil v obecním zastupitelstvu Františka Sajdla, který nastoupil

opakovaně kandidoval do obecního zastupitelstva. Proti jeho kandidatuře postavili své kandidáty místní představitelé sociální demokracie, lidovců a agrárníků. 17. března 1939 byl v rámci celoprotektorátní akce Mříže zatčen buštěhradskými četníky v čele s V. Baburkem a dopraven do věznic na Pankrác a po šesti týdnech propuštěn. Jako ostatních sedm desítek zatčených z Lidic, Makotřas a Buštěhradu byl finančně odškodněn. V domě rodiny Doležalových bydlela po ovdovění, alespoň přechodně, Antonie Káčlová. V sousedství bydlela rodina Václav Říhy, který byl během první republiky taktéž organizován v KSČ. V roce 1945 se do rodiny přiznal četník František Cába, který měl kádrový profil „pošramocený“ povoláním prvorepublikového četníka i svým původem (jeho rodiče byli členy lidové strany). Švagrem F. Cábý se stal František Knor, pozdější tajemník Společnosti pro obnovu Lidic, taktéž člen KSČ, pocházející z rodiny, jež byla už během první republiky organizována v KSČ. Věra Knorová byla od roku 1954 tajemnicí MNV v Lidicích. F. Cába vstoupil do KSČ až v lednu 1948, což mu zajistilo možnost zůstat u SNB i po komunistickém převratu. F. Cába neměl po roce 1945 žádnou motivaci k výpovědi ohledně zadrženě lidické ženy Štěpánky Mikešové. F. Cába měl také zvláštní hodnocení Hlavní správy Ministerstva vnitra z roku 1954: *„Na základě provedené prověrky v místě bydliště, posudků z MNV na jeho příbuzné, lustrací v operativních evidencích MV a prověřením kádrového materiálu potvrzuji, že ppor. František Cába a všichni uvedení příbuzní nejsou nikterak kompromitováni. Ppor. Cába sloužil u bývalé policie od 1. 3. 1938“* (s. 39). V hodnocení nadřízených z roku 1956 je uvedeno, že *„za okupace se choval jako řádný Čech a nebylo proti němu zjištěno žádných závad. V době okupace nebyl členem žádné aktivistické organizace a nenáviděl okupanty“* (s. 23). *„Po dobu delší 1 roku v r. 1940–1942 během věznění zatčen. internovaných osob v konc. tábore Gestapa Kladno-Sokolovna, zprostředkoval styk vězňů s vnějším, čímž byla zachráněna řada dalších osob před zatčením. To bylo prováděno ve formě při strážení vězňů. Vrst. J. Strnad KV-Praha, býv. plk. gen. štábu Fr. Houra, býv. plk. Podlézl, kteří byli internováni a vězněni.“*

⁷⁰ Tamtéž, s. 131, záznam z 3. července 1945. *„Pro nedostatek místa na čet. stanici v Buštěhradě měl jsem všechny svoje osobní věci, pokud se týká šatstva, prádla, obuvi a jiných věcí uchovány v bytě mé snoubenky v Lidicích, o které jsem přišel.“*

⁷¹ Kádrové hodnocení F. Cábý z roku 1951: *„S. Cába jako starý člen četnictva nemůže být označen jako třídně a politicky vědomělý, neboť sloužil proti dělnické třídě pro zájmy okupantů a to že do strany vstoupí až v roce 1948, nesvědčí rovněž o politické vědomělosti, neboť tu mohl prokázat ihned po návratu nyníější své ženy z konc. tábora, kdy si mohl jasně uvědomit, k čemu sloužil policejní a četnický aparát, tak jak jej prakticky dovedli používat Němci v Lidicích, Ležákách a i v Ukrajině. Svým sňatkem se chtěl přihřát u mocného ohně odporu proti světovým zločincům, průvodcům vyvraždění Lidic. Po zapracování náhrady umožnit odchod do jiného zaměstnání mimo službu u sboru.“*

v roce 1939 po vraždě svého syna výkon trestu.⁷² Antonie Stříbrná ml. se po návratu z koncentračního tábora provdala za vlivného člena KSČ Miroslava Müllera.⁷³ Byla to již třetí rodina v řadě domů, v jejímž zájmu a snad i politickém prokomunistickém přesvědčení bylo o zapomenuté židovské ženě nehovořit, přestože o její existenci nezpochybnitelně věděli. Na protější straně ulice v domě čp. 102 žila rodina Josefa Špoty (1908–1942).⁷⁴ Josefě Špotové (1911–2001) se vrátila z německé převýchovy dcera Hana (1940–2018), jež si však nemohla vzhledem k nízkému věku židovskou obyvatelku pamatovat. Z další řady domů, které byly nadohled od čp. 93 a stály u silnice směrem do obce, se po válce vrátily přeživší ženy: z domu čp. 100 Anna Peková (1912–2003), čp. 101 Magdalena Hocková (1910–1997) a Libuše Prošková (1921–1989), čp. 82 Ladislava Himlová (1915–1993), čp. 87 Žofie Zelenková (1913–1984). Důležitou je ještě osoba Růženy Petrákové (1906–1962), která byla sestrou „domácího“ Štěpánky Mikešové Josefa Doležala a v letech 1951–1953 byla předsedkyní MNV Lidice. I u ní můžeme předpokládat, že o Štěpánce Mikešové byla informována, přesto nebylo jméno židovské oběti nikdy zveřejněno.⁷⁵

Vymazání jména Štěpánky Mikešové

Po květnu 1945 se rozjelo intenzivní vyšetřování příčin a následků zločinu 10. června 1942 v Lidicích. Postupně během léta byli zadrženi někteří méně významní členové kladenského gestapa, jako Oskar Felkl⁷⁶ či Johann Guttwenger, nebo například majitel továrny ve Slaném Jaroslav Jan Pála, který zachytil onen osudový dopis Václava Říhy Anně Maruščákové. Nejvýznamnější dopadení členové kladenského gestapa v čele s Haraldem Wiesmannem byli předáni do rukou československých vyšetřovatelů především během jara a léta 1946 většinou z americké okupační zóny Německa nebo z Rakouska. Před soudem stanuli až v dubnu 1947 v samém závěru vrcholících mimořádných lidových soudů. Upro-

72 SOkA Kladno, OÚ Kladno, volby Lidice, sign. 3-1-279.

73 Miroslav Müller (1926–1997) pracoval po válce ve Společnosti pro obnovu Lidic. Vystudoval v letech 1954–1957 Vysokou školu stranickou při ÚV KSSS v Moskvě, kde poznal další později významné studenty Alexandra Dubčeka a Leonida Brežněva. Po návratu se vrátil do mezinárodního oddělení ÚV KSČ. Od roku 1972 pracoval jako vedoucí v oddělení kultury ÚV KSČ. Vysloužil si přezdívku „kat české kultury“; viz: <https://plus.rozhlas.cz/miroslav-muller-sef-kultury-od-normalizace-po-prestavbu-6508086> [staženo 25. 8. 2020].

74 Josef Špott byl vyučeným kovářem a pracoval v dělnických profesích v Poldině huti v Kladně, kde se stal dílovedoucím. Jeho politická příslušnost není v oficiálních pramenech dochována, s ohledem na sociální původ není vyloučeno, že měl blízko k Československé sociální demokracii nebo KSČ, viz SOkA Kladno, OÚ Kladno, volby Lidice, sign. 3-1-279 a 3-1-13.

75 Manžel R. Petrákové Josef Petrák patřil do skupiny lidických členů KSČ, kteří byli 17. března 1939 zatčeni a vězněni na Pankráci.

76 NA, MV-ref. L., k. č. 26, protokol s Oskarem Felklem ze dne 24. 5. 1945, s. 5.

střed těchto událostí probíhala dílčí šetření k jednotlivým aktérům tohoto krutého zločinu. Vyšetřování byli z popudu Olgy Horešovské a dalších lidických žen manželé Marie a Vladimír Maříkovi, kteří mohli opustit obec v noci z 9. na 10. června i s oběma malými syny.⁷⁷ Podezření ze spolupráce s gestapem se neprokázalo, Vladimír Mařík je hodnověrně vyvrátil. Případ byl v roce 1947 odložen.⁷⁸ Vyšetřován byl i Vojtěch Babůrek, který však byl všech obvinění v případě Lidic zproštěn, odsouzen byl za zatčení komunistů v roce 1939, včetně již zmiňovaného poválečného tajemníka MNV Buštěhrad Josefa Dubského. V této souvislosti odpověděl Ressler na důležitou otázku, proti komu z Lidic byla likvidační akce gestapa namířena. „*Rozsudek Němců zněl proti všem osobám ku dni 9. / VI. 1942 v Lidicích bydlících, tam k pobytu policejně hlášených a pobírajících tam stravovací lístky.*“⁷⁹ Z uvedeného vyplývá, že mezi oběti jsou kromě všech zavražděných a deportovaných v noci z 9. na 10. června počítány (popřípadě dodatečně dopadených obyvatel Františka Pitína nebo Františka Černého)⁸⁰ také zadržené rodiny Horákových a Stříbrných, které byly ve věznici v Kladně

77 Vyšetřování bylo zahájeno výnosem Ministerstva vnitra – odborem pro politické zpravodajství dne 4. srpna 1945 č. 5062-45-2, pod číslem jedna 47 dův./45.

78 K případu Marie Maříkové byli vyslechnuti všichni členové kladenského gestapa, kteří se v květnu 1946 nacházeli ve vazbě. Žádný z nich o uniknuvší rodině Maříkových nevěděl, a tudíž ani nevyprávěl.

79 ABS, S 6-13, s. 66, zápis E. Ressler z 8. října 1945. Vyhotovení byla určena pro SNB Kamenné Žehrovice (výslech Stanislavy Stiblíkové, učitelky, která slyšela německého vojáka hovořit o matce s dvěma dětmi opustivšími Lidice, proběhl 12. října 1945) a SNB Kalek (Josefa Nováka – tajemníka obce Lidice v červnu 1942, výslech proběhl 12. října 1945), kde se zdržovali svědci spojení s možností odchodu Maříkových z Lidic. Ressler žádal dle výnosu ministerstva vnitra jejich výslech. Vyslechnut byl i učitel Ladislav Šimandl z Buštěhradu, se kterým byl protokol o příchodu M. Maříkové s dětmi v noci z 9. na 10. června 1942 sepsán dne 7. října 1945. Obdobně svědčili i Marie Tůmová, Olga Horešovská a Václav Rákos z Makotřas dne 5. října 1945.

80 Osobní podepsané svědectví o událostech v Lidicích počínaje 4. červnem 1942 zachoval s datací 25. května 1945 velitel četnické stanice V. Babůrek pro svého kolegu štábního strážmistra Františka Hrabánka (zachoval je pro Paměť národa zeť Jaroslav Pergl a syn František Hrabánek): „*Druhý den tj. dne 10. června přišel ke mně na stanici do Buštěhradu hutník František Černý z Lidic, který se policejně přihlásil na obecním úřadě v Bělokách a byla mu tam vydána policejní přihláška s kulatým úředním razítkem, avšak bez podpisu starosty. Černý mně říkal, že jej ke mně posílá vrchní strážmistr v. v. Soukup, který t. č. zastával v Bělokách místo obecního tajemníka, abych mu poradil, co má dělat. Nepředvedl jsem jej gestapu, jak by bylo bývalo mojí služební povinností, nýbrž jsem mu řekl, aby se přihlásil v některé sousední obci, dále od Středokluk u některého rolníka přijal prozatím nějakou práci, dokud se to nepřežene, což může trvat nějakých 14 dnů. Černý měl ještě obavy, že policejní přihláška jest nedostatečná, jelikož není starostou podepsána, řekl jsem mu, že hlavní věcí je, že má na ni kulaté razítko a na podpisu, že nezitím již telefonoval štábní strážmistr Břečka ze Středokluk, že jistý Černý z Lidic mu před zatčením uprchl a jelikož to již hlásil gestapu, žádal mě, abych to gestapu za něj vyřídil. Neučinil jsem tak se sdělením, že nebyl vydán k zatýkání žádný rozkaz, že já sám nikoho nezadržuji, ačkoliv jsem měl již mnoho lidických občanů na stanici a proto, aby to co si spískal, také si sám vyřídil. Černýho pak přistihl, předal gestapu a nachází se též v seznamu mrtvých.*“ Možno srovnat s policejním protokolem NA, MV-ref. L, k. č. 29, záznam z 23. listopadu 1947 s Františkem Břečkou, popř. ABS, S 6-13, s. 85. F. Břečka se uvedenému popisu situace brání, avšak oba účastníci zmiňují aktivní účast bělockých obyvatel. Úřední potvrzení úmrtí vyhotovil E. Ressler 21. května 1947.

a fyzicky nebyly v obci přítomny od 4. června, měly však policejní přihlášky na obecním úřadě a obecní úřad měl pro ně přiděleny potravinové lístky. Analogicky platí toto i pro Štěpánku Mikešovou, jejíž policejní přihláška zůstala zachována na obecním úřadě, ačkoliv dotyčná byla zatčena již 2. června. I na ni se tedy vztahovala likvidační akce, jakožto na obyvatelku Lidic. Nehledě na to, že není zřejmé, jestli její zatčení mohlo či mělo vliv na průběh vyšetřování vedeného gestapem mezi 2. a 9. červnem 1942. Její jméno je uvedeno se zmíněnou rukopisnou poznámkou v seznamu obětí, který zřejmě vznikl na buštěhradské, případně kladenské četnické stanici a do něhož byly doplněny údaje k jednotlivým zavražděným osobám. Dopisování potřebných údajů do originálních dokumentů nebylo v letech 1945–1948 nic neobvyklého. Dne 15. ledna 1946 byl z vedoucí pozice v odboru politického zpravodajství Ministerstva vnitra odvolán po provokaci komunistů brigádní generál Josef Bartík a nahradil jej komunistický ministr vnitra Václav Nosek (jeho zástupcem byl František Kropáč). Tímto krokem komunisté převzali moc nad demokraticky budovanou rozvědkou a byla tak založena Státní bezpečnost. Pro komunistickou stranu byly údaje z doby okupace klíčovým zdrojem pro získávání dalších důležitých poznatků a případně i vydíratelných spolupracovníků.

Nově vydané zákony stanovily povinnost pečovat o památku všech obětí nacistické perzekuce v Lidicích a Ležákách, popřípadě dalších vypálených obcích. Šlo o zákon č. 187/1946 Sb., kterým byla zřízena Společnost pro obnovu Lidic, dále nařízení vlády č. 188/1946 Sb. o statutu Společnosti pro obnovu Lidic, zákon č. 208/1948 o některých opatření k obnově Lidic a vládní usnesení o zrušení Společnosti pro obnovu Lidic, kterým byly v roce 1959 převedeny kompetence a povinnosti Společnosti pro obnovu Lidic na MNV Lidice, jež zahrnovaly péči o nemovitý majetek, výstavu v lidickém muzeu, vydávání publikací a osvětovou činnost. Snahu doplnit jméno Štěpánky Mikešové k lidickým obětem neprojevil po válce nikdo ze svědků. Neučinila tak v pozdější době ani Marie Šupíková (Doležalová), která v letech 1971–1986 zastávala funkci tajemnice MNV Lidice. Etický střet, k němuž zde došlo, představuje závažný kulturně-historický problém. Zahrnuje zamlčenou oběť holocaustu, skutek udání a jednání člověka postiženého tvrdým osudem dítěte uneseného nacisty z vyhlazené obce. Ve zřizovací listině Památníku Lidice, platné od roku 2000 a v jejím posledním aktualizovaném znění z roku 2018, je v článku III „Vymezení účelu zřízení organizace“ doslova uvedeno: *„Základním účelem Památníku Lidice je péče o trvalé uchování vzpomínky na vyhlazení obce Lidice a utrpení jejích občanů, kteří se dne 10. června 1942 stali obětí nacistického násilí, a zachování jména obce Lidice jako celosvětového symbolu obětí válečných zločinů.“* Zločin 10. června 1942 je zde pojat jako symbol válečných zločinů v celé šíři, jak byl definován již v roce 1945 v článku IV: *„Předmět hlavní činnosti, [...] 4.) prezentuje veřejnosti sbírky nebo jednotlivé sbírkové předměty, odbor-*

nou dokumentaci k nim a poznatky získané jejich odborným zpracováním, a to například prostřednictvím stálých expozic i krátkodobých výstav k aktuálním událostem nebo výročím, nebo vlastní publikační a přednáškovou činností, v České republice i v zahraničí, nebo jiným způsobem přiměřeným svému poslání; 5) provádí původní vědecký výzkum v oblasti svého předmětu činnosti; 6) vykonává edukační činnost, pořádá samostatně nebo ve spolupráci s jinými právníckými nebo fyzickými osobami, včetně zahraničních, odborné konference, sympózia, semináře a výchovné programy, zaměřené především k výchově mládeže k demokracii a toleranci, proti rasismu a xenofobii.“⁸¹

Ještě v době druhé světové války nebylo udavačství zločinem, ale po skončení válečného konfliktu se tato forma kriminality ukázala jako mimořádně rozšířená a nebezpečná v celé Evropě zasažené nacismem.⁸² Československý právní řád přijal definici udavačství a trestní sazby za ně až v dekretu prezidenta republiky č. 16/1945 Sb. v § 11 Udavačství: „Kdo v době zvýšeného ohrožení republiky ve službách nebo v zájmu nepřítel, nebo využívaje situace přivoděné nepřátelskou okupací jiného pro nějakou skutečnou nebo vymyšlenou činnost udal, trestá se za zločin těžkým žalářem od pěti do deseti let. Zavínil-li však udavač svým udáním ztrátu svobody československého občana, trestá se těžkým žalářem od deseti do dvaceti let. Mělo-li udání za přímý nebo nepřímý následek ztrátu svobody většího počtu lidí nebo těžkou újmu na zdraví, trestá se doživotním žalářem, mělo-li za následek něčí smrt, trestá se smrtí.“⁸³

Na mezinárodní úrovni bychom zárodek právní úpravy zločinu udavačství našli v Haagské konvenci z roku 1907 v článku č. 44: „Zapověděno jest válečné straně nutiti obyvatelstvo obsazeného území, aby podávalo zprávy o armádě druhé válečné strany neb o jejích obranných prostředcích.“⁸⁴ Během první světové války nemělo udavačství zdaleka tak devastující následky pro civilní obyvatelstvo jako za nacistické okupace. Přesto až v únoru 1947 předložila Komise Spojených národů pro válečné zločiny definici, jež měla zajistit jednotný výklad pojmu udavačství. Dá se shrnout těmito slovy: „Podle komitétu III. komise Spojených národů pro válečné zločiny denunziace sama o sobě není válečným zločinem. Denunciant stává se válečným zločincem, jenom když podávání informací stává se stranou udávající s tím vědomím, že svým

81 Rozhodnutím ředitele Památníku Lidice E. Stehlíka po jeho nástupu do funkce byla kniha *Lidice. Zrození symbolu*, již jsem autorem, stažena z nabídky knih této kulturně-historické instituce, přestože splňuje nejpřísnější schvalovací řízení odborných pracovníků a jejím spoluydavatelem byl v roce 2016 i Památník Lidice. Popřeno tak je hned několik bodů zřizovací listiny o základním smyslu této mimořádné paměťové instituce.

82 Četnické stanice zaznamenávaly za účelem statistiky také přijatá udání a počty zatčených. SOkA Kladno, Četnická stanice Vraný: „Působnost naší stanice jest patrna z uvedených čísel zatčení a udání z vlastního popudu, jak jsme pracovali v době okupace ve prospěch našich lidí a v neprospěch okupantů. Z vlastního popudu: zatčené – udané, 1938: 1 – 68; 1939: 4 – 66; 1940: 1 – 47; 1941: 3 – 37; 1942: 1 – 23; 1943: 0 – 18; 1944: 0 – 6; 1945: 0 – 5.“

83 Viz <https://www.psp.cz/docs/laws/dek/161945.html> [staženo 15. 1. 2021].

84 H o b z a , Antonín: *Dokumenty ke studiu mezinárodní práva*. Praha 1931, s. 30.

*jednáním někomu škodí, a je jako válečný zločinec uznáván mezinárodním právem. Denunciant má vědět nebo ví, že jeho čin vede k spáchání válečného zločinu, a to buď má úmysl přivést tyto následky, nebo se staví k následkům netečně.*⁸⁵

Udavačství představovalo mimořádně nebezpečný a rozšířený zdroj informací okupační správy, zvláště pak gestapa a bezpečnostní služby Sicherheidienst. Motivy udavačství a příběhy jeho obětí tvoří jednu ze zásadních částí každodennosti protektorátního života (a smrti) v době nacistické nadvlády. V souvislosti s činem Alžběty Doležalové lze o možné motivaci dotyčné ženy uvažovat o strachu v době druhého stanného práva. Udání ze strachu v době mimořádného ohrožení republiky, kterým bylo zvláště první a druhé stanné právo, bylo soudy hodnoceno ještě daleko přísněji. Jedinec zapojený do jakékoliv formy protinacistického odporu či přímo odboje musel čelit vedle dohledu profesionálních nacistických uskupení i pozornosti českých organizovaných kolaborantů a nenápadných udavačů. Fenomén udávání je společný pro diktaturu nacistickou i komunistickou napříč Evropou, přičemž oba režimy využívaly těchto informačních zdrojů v bezprecedentní míře pro téměř neomezenou kontrolu obyvatelstva. Ale spojovat společnost pod vládou KSČ s udavačstvím nesouznělo s komunistickými vizemi budoucnosti. Zvláště v Lidicích, kde po válce komunistický režim naznačoval, jak by měla vypadat beztrždní společnost (obec bez obnoveného kostela, znárodněné pozemky), nezapadalo udání židovské ženy do budovaného symbolu bezúhonné československé národní oběti. Udávání židovského obyvatelstva nežidovskými sousedy nebylo nic výjimečného a stalo se bohužel během nacistické okupace běžnou praxí, která přispívala k likvidaci obětí. Ve stanovisku k případu Štěpánky Mikešové se zřejmě také odráží střetávání rozdílného generačního hodnocení doby druhé světové války. Na jedné straně je to smířlivé potlačování traumatických událostí, které je přirozenou součástí vyrovnávání se s následky deprimujících životních situací, na druhé straně je to snaha o pochopení událostí v širokých souvislostech a jejich nestranné zhodnocení. Objektivními zjištěními vyšetřovatelů nebo svědků lze doložit aktivní spolupráci části českých civilistů s nacistickými represivními složkami, někdy skrze protektorátní četnictvo, někdy přímo s gestapem. Častým motivem k udání byl hmotný zisk, vedle pomstychtivosti, rasové nenávisti, ale také strachu z postihu, nebo potřeby ocenění oznamovatele odpovědnými úřady. I v Lidicích se tato motivace objevila a český národní symbol utrpení je tak doplněn i o tuto negativní stránku nacistické okupace.

85 NA, f. Norimberský soud – čs. komise pro vyšetřování válečných zločinců 1946–1948, fond AMV 316, 316-185-4, záznam důvěrné depeše Československého velvyslanectví v Londýně Ministerstvu zahraničních věcí v Praze z 3. března 1947. Součástí jsou přílohy dvou zpráv komise z února a března 1947.

Udání na Václava Stehlíka

Přibližme si dva další případy udání z doby heydrichiády, které jako příklad „angažovanosti“ četnictva uvedl ve své úvaze Vojtěch Šustek.⁸⁶ Po doplnění dostupných pramenů vyvstává jiný obraz, než který zmiňovaný autor předložil, a vyvráceny jsou tudíž jeho klíčové opěrné body založené na tvrzení o „vyľhaných“ výpovědích četníků, potažmo o osobní motivaci Evžena Resslera k sepsání „ľživého“ obvinění lidické ženy z udavačství.

Rodiny Václava Stehlíka a jeho zetě Františka Marešky⁸⁷ byly popraveny jako vůbec první oběti druhého stanného práva v protektorátu Čechy a Morava, a to již 28. května 1942 na popravišti v Plzni-Lobzích. Výsadky operace Anthropoid a Tin obdržely jako kontakt adresu Václava Stehlíka v Rokycanech, bývalého železničního zaměstnance, jenž žil se svou rodinou na kraji města. Parašutisté z obou výsadekŭ byli bezprostředně po svých přistáních na krátkou dobu ubytováni a ošetřeni právě u Stehlíkových. Téměř identický popis událostí nalezneme v památníku rokycanské četnické stanice. Byl dopsán tak jako vylíčení případu Štěpánky Mikešové na jaře 1946: „1. 5. Bylo všeobecně známo, že v lesích v okolí padříských rybníků seskočili čeští parašutisté z Anglie. Bylo po nich Němci i českými orgány v lesích bezvýsledně pátráno, ale některým příslušníkům zdejší stanice bylo důvěrně známo, že někteří parašutisté se zdržují u železničního pensisty Josefa [sic!] Stehlíka v Rokycanech u ‚Patronky‘. 23. 5. zeť Stehlíkův František Maryška chtěl pobytu parašutistů využít ve svůj prospěch a žádal na Stehlíkovi vyplacení podílu. Když to Stehlík dočasně odmítal, udal Maryška Stehlíka pro přechovávání parašutistů na zdejší stanici. Když mu věc byla s poukazem na následky rozmlouvána, vyhrožoval příslušníkům zdejší stanice Gestapem. Proto byla věc předána Gestapu, které celou rodinu Stehlíkovu včetně Maryška a jeho manželky zatkl /celkem 6 osob/ a ježto dne 27. 5. 1942 byl spáchán v Praze atentát na zástupce říšského protektora Heydricha, byla celá rodina Stehlíkovíc i s Maryškou na základě vyhlášeného stanného práva dne 28. 5. 1942 v Lobzích na vojenské střelnici popravena. Byla to prvá poprava v tzv. protektorátě na základě stanného práva v důsledku atentátu. Při provedeném soudním přelíčení s duchovními řecko-katolické církve v Praze, kteří přechovávali atentátníky a parašutisty v kostele sv. Karla Boromejského v Praze, vyšlo najevo, že tito atentátníci [skupiny Anthropoid – pozn. aut.] byli též několik dnů po svém seskoku ubytováni v Rokycanech, patrně u Stehlíků. Při velkopátrání po pachatelích atentátu bylo četnictvo nuceno dům od domu obcházeti obyvatelstvo celého obvodu a od každého podpisem nechati potvrditi, že mu je neb není něco o pachatelích známo a že viděl fotografie v policejním oznamovateli

86 Š u s t e k , V.: *Nepravdivé obvinění z udavačství lidické ženy Alžběty Doležalové*, s. 52–53 a 68–71.

87 V dobových dokumentech je uváděno zkomolené jméno Maryška, ačkoliv správně je Mareška.

uveřejněné. ⁸⁸ Mezi manželé Františkem a Josefou Mareškovými docházelo k častým hádkám, do kterých se zapojovali také rodiče Stehlíkoví. Obě rodiny žily v jednom rodinném domě a nebylo proveditelné, aby o ukrytých cizích osobách – parašutistech – rodiny navzájem nevěděly. Přijmeme ničím nepodložený názor Vojtěcha Šustka, že by Stehlíkovy zatkli četníci z vlastní iniciativy se zdůvodněním, že sami četníci o parašutistech věděli. Bylo by reálné, aby gestapo popravilo osoby, které mohly být takovým zdrojem informací o původcích atentátu na Reinharda Heydricha, který by byl podpořen svědectvím četníků? Aby v den atentátu mělo gestapo ve věznici v Plzni přímého podporovatele paravýsadku Anthropoid, popřípadě Tin, a za 24 hodin by jej popravilo, aniž by byli zatčeni další podporovatelé výsadku? Mezi ně patřil například MUDr. Zdenko Čáp z Rokycan, o kterém bezpečně víme, že se podílel na ošetření parašutistů, nebo policejní inspektor Václav Král v Plzni, ke kterému se parašutisté z Rokycan přemístili? Anebo je pravděpodobnější úředně zachycená a ve své době svědecky ověřitelná verze četníků, že měl Václav Stehlík vše popírat a svést udání svého zetě na rodinné spory, čímž by odvedl pozornost od zapojení rodiny do ukrývání paradesantu?

28. května 1942 vydal Kurt Daluge z pozice zastupujícího říšského protektora rozkaz, který byl vyslán téhož a pak následujícího dne, aby se všechny nehlášené osoby přihlásily na místně příslušném obecním úřadě. Kdo se bude počínaje sobotou 30. května pohybovat na území protektorátu nepřihlášen, bude zastřelen, stejně jako jeho přechovatelé. Rodiny Václava Stehlíka a Františka Marešky byly dle denního tisku z 29. května 1942 zastřeleny, neboť „odsouzení vědomě poskytovali úkryt osobám policejně nehlášeným, které měly účast na činech nepřátelských Říši. Rozsudek byl dnes vykonán. Jména odsouzených bylo zabaveno.“ ⁸⁹ Tato informace musela být známá z novin i parašutistům a skrze rozhlasové vysílání také exilovému velení ve Velké Británii, pro které jistě byla zpráva o zastřelení vůbec první kontaktní rodiny na území protektorátu přinejmenším překvapivá.⁹⁰ Demonstrativní vražda Stehlíkových nemá jiné logické vysvětlení, než že gestapo a ochranná policie informacím o ukrývání parašutistů neuvěřila, přestože oficiální zprávy uváděly jako důvod popravu skrývání nehlášených osob, respektive parašutistů. Dokonce byla touto popravou porušena nařízení říšského protektora, neboť přihlašovací povinnost měla lhůtu až

88 Viz www.PortaFontium.eu, Památník četnické stanice Rokycany II. díl, s. 25: <https://www.portafontium.eu/chronicle/soap-ro/00759-cetnici-rokycany-1928-1947>.

89 Lidové noviny, 29. května 1942, s. 2.

90 ABS, f. Výpovědi zaměstnanců Gestapa a SD, 52-44-9, fotokopie seznamu vysílání rozhlasu. První zpráva o popravené rodině Stehlíkových byla odvysílána 28. května 1942 ve 20.43 hodin; BArch Berlin, f. Reichssicherheitshauptamt, R 58-0336, s. 21. Záznam o odhalených útočistiích parašutistů v závěrečné zprávě pro RSHA neuvádí město Rokycany, tzn. zřejmě nebyly udání Marešky ani přiznání Stehlíka brány v potaz, zatímco v Plzni byla určena útočiště tři (v Lidicích nepravdivě útočišť šest).

do 29. května, tedy ještě nejméně 24 hodin po popravě.⁹¹ Vystává tak logický sled událostí, že poprava této rodiny proběhla narychlo z příkazu gestapa a bez řádného prošetření zatčených. To by se neslučovalo s prezentovaným názorem oponenta, že zatčení iniciovali sami četníci. Přimo na popravišti byli svědky exekuce také čtyři čeští zaměstnanci pohřebního ústavu,⁹² z nichž především Jaroslav Štěpán popsal události v souladu se závěrečným hodnocením exekuce, které podal velitel popravčí čtyř Edvin Ludzuweit (1905–1944). Ludzuweit zachytil poslední okamžiky pěti popravených, kromě Václava Stehlíka, následovně: „*Odsouzení pod číslem 2–6 projevovali před a během exekuce smířené chování a rozsudek přijali klidně a bez jakéhokoliv odporu. Nepronesli žádná vyjádření.*“⁹³ Poslední svědectví je

91 Zvláštní pátrací oběžník Lidice a Ležáky, Praha 1945: „*Přesto, že lhůta stanovená výnosem Daluegeho končila dne 29. května 1942 o 24. hod. noční, bylo již dne 28. května 1942 stanným soudem v Praze odsouzeno k smrti zastřelením 6 osob a dne 29. května 12 osob, protože přij vědomě poskytovaly úkryt osobám policejně nepřihlášeným, které měly účast na činech nepřátelských Řiši.*“

92 Archiv města Plzně, záznam výpovědi svědků Františka Císaře a Antonína Krumphanzela vyhotovil člen Svazu protifašistických bojovníků (dále SPB) Karel Melichar z opisu výpovědi obou mužů před Mimořádným lidovým soudem v Plzni (MLS 461/46) s Josefem Wexem, popraveným 10. října 1946. Oba protokoly neobsahují popis popravy rodiny Stehlíkovy, ale k následujícím popravám. Další zaměstnanec pohřebního ústavu Jaroslav Štěpán sepsal svoji vzpomínku na žádost SPB Plzeň 3. června 1967: „*Bylo to v měsíci červnu, když gestapo asi v 18 hod. telefonovalo, abychom o 19. hodině byli na střelnici v Lobzích s pohřebním autem, abychom vzali s sebou nějaké jutové obaly, ale rakve abychom nebrali. Zavolal jsem šófera Antonína Krumhanzla, aby jel se mnou. Přijeli jsme tam v 18.45 hodin. Tam jsem se hlásil, že již jsme na místě. Gestapák nás postavil na místo popravy v rohu. Tam jsme viděli 5 civilních osob, které čekaly na popravu. V tom gestapák, který uměl česky, přišel k ženě a ptal se jí, chce-li zavázat oči. Aníž by víc promluvil, zavázal jí oči a vedl na místo popravy. Tam stál kůl, ke kterému ji postavili. Zaslechl jsem povel ke střeľbě a žena klesla na zem, přišel k ní vojenský lékař, sáhl ji na puls ruky a povolal nás, abychom mrtvou odnesli za keře, které byly nedaleko. A tak se dělo při popravách dále. Druhá žena a tři muži, mezi nimi až jako poslední zrádce Mareška, zeť popravených. Mezi popravenými byl také asi 14-ti letý učeň, který přij byl vyzvednut z nějaké továrny v Rokycanech, byl v pracovních modráčkách. Druhá žena chtěla před popravou něco říci, gestapák ji však umlčel s tím, že nechteji nic vědět. Třetí muž byl jejich otec, který se držel statečně. Čtrnáctiletý hoch se rozhlížel na místě, nevěděl patrně, co se s ním bude dít. Zavázali mu oči, pak ho vzal jeden z přítomných za rameno a odvedl na popraviště. Poslední v této skupině popravovaných byl Mareška, který se strašně chvěl a ruce se mu trásly strachem. Zemřeli byli pak bez rakví naloženi do vozu a převezeni ke spálení do krematoria. Urny s popelem vzali gestapáci s sebou, není mně však známo, kam je odvezli. Tyto byly očíslované a komu patřil popel, to věděl již zesnulý Karel Strachoně. Týž vypravoval, že popravení byli z Rokycan, rodina Stehlíkova a jejich zeť zrádce rodiny. Po popravě mně řekl gestapák: „To máte kšest, co? Měl jsem mít po ruce ruční granát, tak jsem jej na něj hodil, jak jsem byl ze všeho zničen. [...] Popravu shora uvedených, než-li byli popraveni, hlásil v 19 hodin rozhlas kantiny na střelnici v Lobzích, takže popravená rodina Stehlíkova slyšela o své popravě ještě ze svého života. Nevěřím proto žádným Němcům, neboť to nejsou lidé, ale vrazi. O dalších případech poprav českých vlastenců na střelnici v Lobzích se nehodlám při těchto hrozných vzpomínkách rozepisovati, neb toto vzpomínání ještě dnes jsou pro mě velká duševní muka a za druhé další osoby takto umučené mně nejsou jmény stejně blíže známy.“ Obdobně líčí popravu také příslušník plzeňské pohřební služby Karel Sedlák.*

93 NA, f. ÚŘP – nezpr. část, 114-10-1, s. 72. Zápis učiněn dodatečně 5. června 1942 k 28. květnu 1942; K popravám v Lobzích a Vejprnicích byli vyslyšáni v SRN v 60. letech minulého století bývalí členové Schupa, gestapa a SD z Plzně a Klatov. Žádná ze vzpomínek se netýkala popravy rodiny Stehlíkovy z 2. června 1942, ačkoliv několik svědků popsal události při exekucích následujících dnů, viz BArch Ludwigsburg, B 162 – 4812, s. 1918–1922

pro tuto událost zásadní. A to výpověď Václava Stehlíka jen pár okamžiků před smrtí. Byl svědkem krutého zacházení s jeho blízkými a začal vypovídat. Jak uvedl velitel Ludzuweit v zápise popravčího protokolu ke jménu Václava Stehlíka: „*Odsouzený pod číslem 1 udal ještě krátce před zastřelením několik jmen protektorátních příslušníků, kteří měli právě tak poskytnout útočiště parašutistům.*“⁹⁴ V závěrečné zprávě o vyšetřování atentátu je v soupisu zdůvodnění popravky uvedeno, že 28. května 1942 bylo popraveno šest osob pro přechovávání nehlášených osob, ale ve jmenovitém seznamu obcí, kde byli atentátníci odhaleni nebo se jejich ukryvání předpokládalo, nejsou Rokycany zmiňovány.⁹⁵

Shrneme-li známé prameny, tak k případu Stehlíkových se dochovaly záznam popravky z doby nacistické okupace z roku 1942⁹⁶ a poválečné zachycení vzpomínek v kronice města Rokycan⁹⁷ i pamětní knize četnické stanice Rokycany z brzkého jara roku 1946, které téměř doslovně potvrzuje svědectví bývalého strážmistra Františka Somolíka z roku 1964, respektive 1967.⁹⁸ V SOKa Rokycany pak uvádí složka s dokumenty k tomuto případu ještě další víceméně podobné údaje publikované v různých formách – novinové články, vzpomínkové archy s popisem událostí, nebo přímo odborné zpracování v historickém sborníku Muzea dr. Bohuslava Ho-

Heinrich Fischer (člen popravčího komanda v nejméně jednom případě); tamtéž, B 162 – 4813, s. 2243 – 2248, Wilhelm Sutor (člen popravčího komanda v nejméně jednom případě); tamtéž, B 162 – 4813, s. 2508 – 2510 Paul Engelfried (člen popravčího komanda v nejméně jednom případě); tamtéž, B 162 – 4823, s. 4708–4709, Rudolf Link (člen gestapa Plzeň, odsouzen MLS a propuštěn v roce 1955 do SRN); tamtéž, B 162 – 4823, s. 4758 – 4759, Hans Dunker (člen SD Plzeň).

94 NA, f. ÚRP – nezpr. část, 114-10-1, s. 72.

95 BArch Berlin, Reichssicherheitshauptamt, R 58 – 0336, s. 21. Jmenovitě: 12 v Pardubicích, 10 v Praze, 9 v Bernarticích, 6 v Lidicích, 5 v Hradci Králové, 3 v Plzni, 2 v Ležákách, 1 v Lázních Bělohrad, 1 v Němcích.

96 NA, f. Úřad říšského protektora, 114-10-1, s. 72.

97 Viz www.PortaFontium.eu, Kronika města Rokycany, IV. díl, s. 84. „*Stehlík a rodina. 25. května [sic!] byl zatčen Václav Stehlík, zaměstnanec drah v. v., jeho žena, 2 synové /jeden 17 letý chlapec učí se v měst. železárnách modelářství a hrající na malý buben v orchestru/, provdaná dcera a její muž, pro podezření z přechovávání parašutistů anglických. Věc se prozradila v důsledku rodinných nesvárů mezi provdanou dcerou a jejím mužem, který vše udal. Parašutisté skutečně přespali u Stehlíků a dali jim různé drobnosti, jimiž se rodina chlubila svým známým; Popravení jich 28. května v 8 ¼ hod. večer rozhlášeno rozhlaseem, že celá rodina Stehlíkova odsouzena k smrti zastřelením. Václav Stehlík narozen 14. 10. 1897 v Kamenném Újezdě; Růžena Stehlíková rozená Nosáková, nar. 11. 8. 1898 v Rokycanech, Václav Stehlík /syn/ nar. 28. 10. 1915 v Kamen. Újezdě; František Stehlík /syn/ nar. 11. 8. 1925 v Rokycanech, František Mareška /zei/ nar. 2. 12. 1911 v Kryzích, Josefina Marešková roz. Stehlíková /dcera/ nar. 10. 2. 1914 v Kam. Újezdě. Důvod: Odsouzení vědomě poskytovali úkryt osobám policejně nehlášeným, které měly účast na činech nepřátelských říši. Rozsudek byl dnes vykonán. Jména odsouzených se zabavuje. Zastřeleni byli v Lobzích u Plzně.*“ Kronika je v přepisu citována v dokumentaci SPB Rokycany, in: Archiv města Plzně, Památná místa, Lobezká tragedie, s. 52.

98 Viz www.PortaFontium.eu, Památník četnické stanice Rokycany II. díl, s. 25. Pouze na svědectví Františka Somolíka se odvolává při svém hodnocení Vojtěch Šustek: Š u s t e k , V.: *Nepravdivé obvinění z udavačství lidické ženy Alžběty Doležalové*, s. 68.

ráka v Rokycanech.⁹⁹ Všechny sesbírané dokumenty ovšem potvrzují od roku 1945 známý rodinný spor Stehlíkových s Mareškou a naopak odporují tvrzení Vojtěcha Šustka, že by se na udání jakkoliv podíleli členové četnické stanice, například sám František Somolík. Pro toto tvrzení nepředložil žádný důkaz a uvedl, že svědectví o Mareškově udání pochází až od bývalého četníka Františka Somolíka, který své svědectví uvedl 15. února 1964 pro rokycanské muzeum.¹⁰⁰ K tomu poskytl Svazu protifašistických bojovníků své záznamy a svědectví také nevlastní syn Františka Marešky Jan Štádler, který byl po zavraždění rodiny přijat svým biologickým otcem z Mladé Boleslavi.¹⁰¹ Posledně uvedené výpovědi formou oral history sice nejsou prameny vzniklé úřední činností – ty mají stejnou váhu jako výpovědi u soudu učiněné pod přísahou a případnou trestní sankcí – lze však předpokládat, že původci měli v úmyslu zachytit svá svědectví pravdivě. K případu udání rodiny Stehlíkovy z Rokycan se nejen ve složce

99 SOkA Rokycany, ČSPB-OV Rokycany, kart.45, inv. č. 36; *První oběti heydrichiády (rodina Stehlíková)*. Sborník Muzea B. Horáka v Rokycanech č. 6/1995. Článek se mimo jiné obsáhle zabývá otázkou, kteří parašutisté v Rokycanech skutečně mohli přenocovat u Stehlíků. Závěrem se autor přiklání k variantě, že to byli spíše členové paravýsadku Tin (seskok z 29. na 30. dubna 1942 u obce Padrť u Rožmitálu) než operace Anthropoid (seskok u Nehvizd 28. na 29. prosince 1941). Vyloučena není ani varianta, že u Stehlíků byly ubytovány po krátkou dobu oba dva výsadky.

100 Š u s t e k , V.: *Nepravdivé obvinění z udavačství lidické ženy Alžběty Doležalové*, s. 67–70: „Patří k temným stránkám lidské povahy, že člověk nejvíce nenávidí zejména toho, na kom se dopustil křivdy, nebo dokonce zločinu. V událostech teroru druhého stanného práva lze najít více srovnatelných případů, kdy protektorátní policista, anebo četník vydal svého bližního do rukou gestapa a po válce se pak snažil vlastní vinu shodit na samu oběť, nebo na nějakou další osobu. Samozřejmě nejvhodnějším ‚viníkem‘ vyrobeným po válce pro účely vykreslení události z období heydrichiády byl někdo, kdo byl už po smrti a nemohl nic namítat. Vhodným příkladem je osud Františka Marešky, zete rodiny Stehlíkovy z Rokycan vyjazzaděné 28. května 1942 na strelnici v Plzni-Lobzich za ukrývání parašutistů vyslaných z Velké Británie.“

101 Archiv města Plzně, Památná místa, Lobežká tragédie, s. 32–33. Záznam vznikl pravděpodobně v roce 1967 společně s ostatními svědectvími členů pohřebního ústavu. Josef Štádler se původně jmenoval Josef Stehlík, neboť žil se svojí matkou Josefínou v Rokycanech v domě Václav Stehlíka. Po tragických událostech v červnu 1942 si jej k sobě do Mladé Boleslavi vzal jeho biologický otec, po kterém přijal i příjmení: „Dále považují za nutné Vám sdělit, že mám k dispozici originál zápis, který tuto situaci rodiny Stehlíkovy popisuje a který je podepsán členem bývalého MNV v Rokycanech panem Lobovským (Jaroslavem za sociální demokraty) a předsedou téhož MNV panem (Jaroslavem) Bludovským (KSC 23. 5. 1945 – 26. 5. 1946). Na základě tohoto zápisu Vám chci sdělit některé pasáže, které považují za důležité. V zápisu je uvedeno, že hlavním udavačem celé rodiny Stehlíkovy byl František Mareška, tehdejší manžel mé matky, který se snažil tímto způsobem vydírat peníze od mého dědy, pod zámlinkou, že celou věc o parašutistech ohlásí gestapu. Tento Mareška se také opravdu dostavil k policejnímu strážníkovi panu Fejřovi a požadoval, aby celou věc ohlásil četnictvu. Tento občan se snažil Marešku přemluvit, aby o celé věci pomlčel. Ze začátku se mu toto podařilo. Ale po nějaké době jej Mareška opět navštívil a požadoval opět celou věc ohlásit. Tento policejní pracovník jelikož neviděl jiného východiska, ohlásil celý případ štábnímu strážnímu Josefu Bodlákoví. Výjez jmenovaný Bodlák nebyl v této době přítomen, jelikož vykonával vojenské cvičení. Až po jeho návratu ohlásil Bodlák celou věc četnictvu, které podalo zprávu gestapu. Po této zprávě byla celá rodina Stehlíková i s Mareškou zatčena. Když byl dne 27. 5. 1942 proveden atentát na Heydricha, rozhodlo gestapo všechny zatčené popravit bez rozsudku. Vzhledem k tomu, že Mareška neměl dostatečné důkazy, byl popraven také. K tomu bych chtěl jenom podotknout, že se musí člověk stydět za to, jací se našli lidé mezi Čechy.“

shromážděné Karlem Melicharem, ze které čerpá Vojtěch Šustek, dochovaly další důležité prameny.

Všechny tyto údaje vedou k závěru, že informace o tom, že František Mareška udal svou vlastní rodinu, jež jsou uvedeny v několika pramenech, jsou pravdivé a naopak neexistuje žádný pramen, který by zpochybňoval jeho vinu na vraždě rodiny Stehlíkových, nebo dokonce připisoval podíl na ní četníkům. Je to pro současné badatele a znalce protektorátních dějin zneklidňující, ale udání obyvatel na paravýsadky a jejich domácí pomocníky nebylo nic výjimečného. Slova nevlastního syna Františka Marešky Jana Štádlera se nehodí do zkrášlovaného obrazu českého protektorátního odboje a každodennosti: „*K tomu bych chtěl jenom podotknout, že se musí člověk stydět za to, jací se našli lidé mezi Čechy.*“

Případ strážmistra Karla Půlpána a parašutisty Jiřího Potůčka

Zaměříme se na druhý případ, který Vojtěch Šustek předložil veřejnosti jako důkaz o prolhanosti četníků a ve kterém mělo udání československého výsadkáře fatální následky. Citujme z předložené studie: „*V případě, že by Štěpánka Mikešová byla zatčena na základě udání Alžběty Doležalové, u které byla v podnájmu, je nemyslitelné, aby se o ní velitel stanice Vojtěch Babůrek v hlášení pro gestapo vůbec nezmínil. O tom svědčí řada dalších případů, kdy protektorátní příslušníci četnictva a policie české národnosti zakročovali proti Čechům hledaným gestapem potom, co k tomu dostali podnět, anebo k tomu byli výhrůžkami nuceni udavačem. Jako jeden z mnoha příkladů lze uvést hlášení štábního strážmistra Karla Půlpána z četnické stanice Doubravice o tom, jak 2. července 1942 zastřelil radiotelegrafistu paraskupiny Silver A Jiřího Potůčka.*“¹⁰² Stalo se tak po předchozím udání Josefa Fitzbauera z Rosic nad Labem, jehož pronásledovaný parašutista prosil o pomoc. Půlpán ve svém podrobném německojazyčném hlášení o zastřelení parašutisty podaném zemskému četnickému velitelství a pardubickému gestapu neopomenul uvést jméno udavače: „*2. července v 10. 30 hodin informoval telefonicky četnickou stanicí v Doubravicích, okres Pardubice inspektor obecní policie v Rosicích nad Labem František H o z n a u e r , že téhož dne se před krátkou chvílí dostavil do bytu N o v á č k a v Rosicích nad Labem čp. 329, který se nachází ve vyšetřovací vazbě tajné státní policie v Pardubicích, nějaký neznámý muž a v nepřítomnosti N o v á č k a žádal majitele domu Josefa F i t z b a u e r a [bytem] v Rosicích nad Labem čp. 329 o vydání nějakého N o v á č k o v a oděvu. Cizí muž jevil se Josefu F i t z b a u e r o v i podezřelým a jeho žádost odmítl. Nato cizí muž odešel z Rosic nad Labem po okresní silnici*

102 SOA Zámrsr, MLS Chrudim, sign. Ls 16/45 – trestní spis Josefa Fitzbauera. Srov. Doubravice, 2. 7. 1942: prohlášení vrchního četnického strážmistra Karla Půlpána o zastřelení Jiřího Potůčka.

směrem k Trnové. Josef Fitzbauer ohlásil tuto událost inspektoru obecní policie Františku Hoznauerovi. Policejní inspektor Hoznauer to okamžitě hlásil telefonicky četnické stanici v Doubravici, načež 4 četníci z této stanice zahájili pátrání po podezřelém muži a současně o tom vyrozuměli okresní četnické velitelství v Pardubicích.¹⁰³ Citovaný dokument nevznikl jako hlášení pro pardubické gestapo a zemské četnické velitelství, ale jako svědecký protokol sepsaný za přítomnosti okresního četnického velitele a několika jeho podřízených, přičemž byl tento dokument součástí vyšetřovacího spisu o použití služební zbraně, respektive zastřelení parašutisty Jiřího Potůčka. Autorem dokumentu však nebyl četník Karel Půlpán.¹⁰⁴ Situace, do které se ovšem Karel Půlpán dostal při pátrání po parašutistovi a u kterého zasahoval osobně šéf pardubického gestapa Gerhard Clages, byla zásadně odlišná od situace Vojtěcha Babůrka z Buštěhradu v případě zatčení Štěpánky Mikešové. Josef Fitzbauer udal bezprostředně po vzájemném setkání jemu neznámého muže, po kterém gestapo usilovně pátralo v souvislosti s atentátem na Reinharda Heydricha a který chtěl navštívit jeho již gestapem zatčeného podnájemníka. Záznam o udání navíc vznikl po zastřelení parašutisty a za situace, kdy udavač pětičlennou četnickou hlídku v čele se štábním strážmistrem Karlem Riegrem sledoval až téměř do okamžiku dopadení a smrti parašutisty, nebylo tedy možné záležitost neprošetřit.¹⁰⁵ Zápis ve staniční služební knize a ve služební knížce četníka Půlpána obsahuje informace o zásahu při pátrání po parašutistovi, nikoliv záznam o udavači, čímž Vojtěch Šustek argumentoval jako s podstatným důkazním prostředkem o povinnosti uvést jméno udavače do úřední dokumentace.¹⁰⁶ Ve svém hlášení Karel Půlpán jméno udavače neuvedl. Uvedl jej gestapu a Zemskému četnickému velitelství v Praze okresní četnický velitel Augustin Kreml, jenž byl za provedené šetření pod dozorem gestapa odpovědný. Četníci se také vyhnuli jménu oznamovatele ve všech dalších hlášeních, které rozesílali ve formě fonogramů ostatním četnickým stanicím o ukončení pátrání. Josef Fitzbauer byl zatčen 15. května 1945 na základě oznámení svědka Františka Čížka, kterému se Fitzbauer

103 Tamtéž.

104 Šustek, V.: *Nepravdivé obvinění z udavačství lidické ženy Alžběty Doležalové*, s. 52–53.

105 SOA Zámorsk, MLS Chrudim, LS 16/45 Josef Fitzbauer, výpověď Karla Riegera, s. 50.

106 Tamtéž, výpis ze staniční služební knihy, s. 27: „Svědecká výpověď byla z rozkazu velitele stanice přerušena v 10.45 h kvůli pátrání po neznámém parašutistovi. Lesík u Trnové, Trnová.“
Ve výpisu ze staniční služební knihy je k datu 2. 7. 1942 na s. 28 uvedeno: „Hlídku k pátrání po podezřelém muži, který se pohyboval u Rosic a podle oděvu přicházel v úvahu jako hledaný parašutista / dálhopisné hlášení obecního policejního inspektora Františka Hoznauera z Rosic/Trnové a podle výsledku pátrání dále za použití vlastního kola CZ 1480/42; Navrátil se 2. 7. 1942 v 15 hodin. Od 10.45 hodin byli štábní strážmistr Karel Půlpán a Johann Holíček nasazeni k pátrání. V 11.25 h se štábní strážmistr Karel Půlpán střetl s podezřelým mužem v Dubince. Jelikož podezřelý muž kladl štábnímu strážmistru Půlpánovi odpor s pistolí, došlo ze strany štábního strážmistra Půlpána k použití služební zbraně, při kterém byl muž zastřelen. Jednalo se o parašutistu Jirku. Hlášení bylo okamžitě podáno GLK Praha (Zemské četnické velitelství) a GAK (zemské četnickému oddělení) Hradec Králové.“

o svém jednání svěřil už během války. U poválečného soudního procesu nehodnotil nikdo z přítomných udavače Josefa Fitzbauera jako člověka „protistátně“ zaměřeného, ale bylo známo, že po obdržení odměny ve výši 100 000 korun za spoluúčast na dopadení Jiřího Potůčka utratil 38 000 korun za splacení dluhů a požitaviny.¹⁰⁷ Ve své době šlo o vysokou částku a nelze vyloučit, že vypsaná odměna byla důležitou, ba přímo rozhodující motivací k učinění oznámení na „osobu říši nepřátelskou“, tedy stejně jako v mnoha jiných případech bylo hlavní motivací k udání získat materiální výhody. Ospravedlnění činu strachem udavače z následků je dobově neadekvátní, a tudíž manipulativní. Mimořádné lidové soudy nepovažovaly strach za polehčující okolnost ke snížení trestu.

V souvislosti s udáním Alžběty Doležalové je pro nás tento případ zajímavý též z časového hlediska, neboť vyšetřování a soud s udavačem proběhly v krátkém horizontu od skončení války. Veškeré vyšetřovací úkony (výsledky svědků, shromažďování důkazního materiálu) byly ukončeny do konce srpna 1945, tj. tři měsíce od podání trestního oznámení na Josefa Fitzbauera, a zcela logicky důkazní materiály vznikly až po válce, protože gestapo dokumentaci téměř celou zničilo. Žaloba byla vznesena 2. října 1945 a soudní líčení zahájeno o patnáct dnů později, 17. října 1945. Během pěti hodin proběhly výpovědi svědků, proslov obžaloby i obhajoby a Josef Fitzbauer byl odsouzen k 22 letům odnětí svobody pro zločin udavačství.¹⁰⁸ V případě udání židovské ženy v Lidicích, ať už by jej učinil kdokoliv, bylo možné zahájit úkony trestního řízení nejpozději mezi 11. prosincem 1945 a dnem úmrtí Alžběty Doležalové 9. prosince 1946 (onemocnění tuberkulózou nebránilo její výpovědi a způsobilý zdravotní stav dokládá dobová fotografie z léčebny v září 1946).¹⁰⁹ Šetření mohlo skončit zastavením vyšetřování, vznesením obžaloby, potrestáním četníka pro pomluvu, ale ne ignorováním vraždy.

Karel Půlpán byl opakovaně k případu zastřelení parašutisty Potůčka vyslýchán a stejně, jako tomu bylo v případě Vojtěcha Babůrka, se za jeho čestné chování během okupace postavily místní (pardubické) autority – například MUDr. Jan Hroch, který s dotyčným podporoval český odpor během okupace a společně se také setkali nad mrtvým Potůčkem. Karel Půlpán byl odsouzen nikoliv za vraždu Jiřího Potůčka, ale za propagaci nacismu, a to až během mimořádných lidových soudů obnovených komunisty v roce 1948.¹¹⁰ Ve svých výpovědích svědci, jak tvrdí Vojtěch Šustek,

107 Tamtéž, s. 87. Odměny obdrželi také svědci Půlpán 30 000 korun a Hoznauer 30 000 korun.

108 Tamtéž, s. 34.

109 Zpravodaj obecního úřadu Lidice, srpen 2010, s. 6, viz: https://www.obeclidice.cz/e_download.php?file=data/editor/126cs_128.pdf&original=srpen+2010.pdf [staženo 8. 1. 2021].

110 SOA Zámorsk, MLS Chrudim, LS 24/48 Karel Půlpán.

nelhali a odsouzení v roce 1948 bylo dílem politické čistky četnického sboru a vedlo k odstranění prvorepublikových četníků z jeho řad.

Závěr

Hodnověrnost údajů v dochovaných archiváliích k případu Štěpánky Mikešové nebyla vyvrácena žádným pramenem ani logickými argumenty. Protokol o zatčení židovské ženy z 2. června 1942 a soupis jejího majetku ze stejného dne a rozsáhlejší soupis majetku z 3. června 1942 byly ve své době plnohodnotným důkazem o důvodu zatčení, avšak nevypovídaly nic o motivu k udání. Poválečné mimořádné lidové soudy neměly k dispozici takřka žádnou zachovanou dobovou dokumentaci o udavačství a důkazní prostředky tak vznikaly téměř výlučně z výpovědí svědků. V případě Štěpánky Mikešové se k listinám dochovala i dvě úředně zachovaná a ověřená svědectví ve formě výpovědi zasahujícího četníka, kterou mohli doplnit nejméně další dva zasahující četníci. Ressler i Cába byli součástí četnického sboru a později i odboru Politického zpravodajství – Referátu Lidice Ministerstva vnitra, tedy byli důvěryhodní. Vojtěch Babůrek byl na základě křivých obvinění postaven mimo službu a při soudním řízení byl v kauze Lidice opakovaně vyslýchán a nebyla mu nikdy prokázána žádná nezákonnost.¹¹¹ Nebylo povinností svědka, ale povinností soudu, popřípadě správního úřadu, nezřít se vlastní důkazní aktivity a zjistit všechny skutečnosti k objasnění zločinu. Že se soud na židovskou oběť neptal ani členů gestapa, ani četníků, ani Alžběty Doležalové, nebylo chybou žádného ze tří dostupných svědků z řad četnictva, z nichž jeden podal písemně a úřední cestou zcela konkrétní svědectví. Alžběta Doležalová měla právo a dobrý důvod zachovat tzv. procesní lhotejnost, tedy vlastně ani neupozorňovat na chybějící oběť. Jsem přesvědčen, že pokud by četníci zasáhli vůči Štěpánce Mikešové z vlastní iniciativy, a navíc by museli v době stanného práva zatknout majitele domu a jeho rodinu, byli by bezprostředně po válce objektem vyšetřování z popudu lidických obyvatel, kteří o oběti věděli a pomáhali krýt její identitu. Že o zatčené ženě nehovořil sám o své vůli Vojtěch Babůrek, mělo s ohledem na jeho napjaté vztahy s představiteli Místního národního výboru v Buštěhradě a jejich napojení na předsedu Zemského národního výboru Ladislava Koprivu, potažmo Ministerstvo vnitra pádný důvod. K odstranění Vojtěcha Babůrka by takové prohlášení stačilo, ale na druhou stranu by zřejmě hrozilo odhalení dalších osob, které se na smrti Štěpánky Mikešové podílely. Případ mohl být oboustranně zamlčován mezi oběma hlavními

111 Hlavním iniciátorem vyšetřování a uvěznění V. Babůrka byl buštěhradský člen MNV Josef Dubský, kterého Babůrek v roce 1939 s dalšími komunisty zatkl.

aktéry, tedy Vojtěchem Babůrkem a Alžbětou Doležalovou. Babůrkovi muselo být po válce zřejmě, k čemu by označení jedné z lidických žen jakožto udavačky vedlo. Navíc byl na počátku června 1945 postaven mimo službu a ke spisům uloženým na stanici již neměl oficiálně přístup, což by mu výrazně komplikovalo důkazní situaci. Ve své době by byl případ vyřešen velmi rychle, ale nehodil se do nového pojetí „svatých z Lidic“, jak označil v rozhlasovém projevu obyvatele po masakru Jan Masaryk. Případů vyšetřovaných a postavených na podobných svědeckých byly v době mimořádných lidových soudů tisíce. Ať by byl výsledek poválečného vyšetřování jakýkoliv, oběť Štěpánka Mikešová měla být uvedena v seznamu zavražděných lidických obyvatel a také v expozici lidického památníku. To, že nebylo provedeno řádné vyšetřování a nedošlo k soudnímu procesu, neznamená, že se událost nestala. Analogicky bychom totiž museli za nevinné považovat všechny nacistické zločince, kteří nestanuli před nezávislým poválečným soudem, například šéfy pražského (Ernst Gerke) a brněnského gestapa (Wilhelm Nölle), kteří zemřeli až v sedmdesátých a osmdesátých letech ve Spolkové republice Německo, a s nimi tisíce dalších neodsouzených pachatelů.

Odvážíme-li se pohlédnout na případ dnešním pohledem důkazních prostředků Nejvyššího správního soudu, nelze dokumenty z roku 1942 samy o sobě považovat za důkazní prostředek, ačkoliv jde o úřední listiny. Ovšem jak doplňuje Sbírka rozhodnutí Nejvyššího správního soudu z roku 2009 (č. 1856/2009), jako úřední záznam „*k dokazování průběhu události popsaných v úředním záznamu slouží mj. svědecký výslech osoby, která úřední záznam pořídila, nikoli tento záznam sám*“. Úřady, respektive soud však měly zhodnotit věrohodnost, pravdivost, závažnost a zákonnost provedených důkazů. Na základě záznamu z 11. prosince 1945 o manželích Maříkových tak četnictvo a ministerstvo vnitra zahájily předběžné vyšetřování, ale trestný čin spoluúčasti na vraždě Štěpánky Mikešové formou udavačství popsaný ve stejném protokolu úplně pominuly. Svědek Evžen byl vyšetřovatelem případu, ale současně jej policie po válce považovala za věrohodného svědka. Četník Ressler svým doplňujícím svědeckým k Babůrkově zápisu o zatčení Štěpánky Mikešové dokonce splnil procesní povinnost podle současného právního řádu dle požadavku Nejvyššího správního soudu z roku 2009. O chybějící lidické ženě se vědělo už při sestavování seznamů lidických obětí ve dnech bezprostředně po válce. Ressler její jméno uvedl až v prosinci 1945, protože tuto oběť odpovědní úředníci Ministerstva vnitra už od jara téhož roku přehlíželi a souběžné vyšetřování nenasměřovalo tomu, že by měla nějaký podíl viny na vypálení Lidic. Až v souvislosti s Maříkovými a jejich potenciálním podílem na vyhlazení obce vynesl Evžen Ressler i tento argument a mimochodem splnil svoji úřední oznamovací povinnost. Možnost trestněprávního vyrovnání se s nacistickou minulostí byla z hlediska důkazní podstaty velmi omezená, a jak ukazuje historický

vývoj trestněprávní problematiky nacistických zločinů v druhé polovině 20. století, byly poválečné soudy s udavači, ale i kolaboranty a vrahy téměř výlučně postaveny na očitéch svědectví. Mnohdy bylo očitě svědectví rozhodující dokonce desítky let po spáchaném zločinu. Znevěrohodnění svědků pak bylo úkolem obhájců, jakým byl například Robert Servatius v procesu s Adolfem Eichmannem.

V případech mimořádných lidových soudů zasedajících v letech 1945–1947, v nichž byly tisíce pachatelů odsouzeno za udání, která nebyla podložena žádnou dobovou dokumentací (udání J. J. Pály v Lidicích, udání K. Holfeuera v Ležákách, ale i stovek zavražděných obyvatel v době druhého stanného práva). Ze vzorku dvou set vybraných procesů u mimořádného lidového soudu v Chrudimi, jejichž rozsudek byl vyneseno dle § 11 Udavačství retr. dekretu č. 16/1945 Sb., nebyl ani jeden podložen originální zachovanou písemnou podobou udání. U mimořádného lidového soudu v Českých Budějovicích, jehož agendu zpracoval Jan Ciglbauer, bylo bez přímého důkazu (pouze na základě očitých svědectví) odsouzeno odhadem 95 % případů udání.¹¹² Posuzování podobných kauz se přeneslo i za horizont roku 1948. V roce 1964 byl v ČSSR zatčen Alexander Keleberc, bývalý kápo z koncentračního tábora Mauthausen-Gusen.¹¹³ Při soudním vyšetřování bylo zjištěno pouze na základě očitých svědectví po dvaceti letech od události, že Keleberc zabíjel vězně, a to i zvláště trýznivým způsobem. K dispozici nebyla těla, mnohdy ani identita obětí, pro československé vyšetřovatele nebylo ani přístupné místo vražd v Rakousku. Přesto vedla očitá svědectví polských vězňů k odsouzení pachatele na 14 let odnětí svobody. Z toho vyplývá, že svědectví, jež dochoval Ressler, bylo bezprostředně po válce právně zcela relevantní a nijak mimořádná nebyla ani doba, která uplynula od války do okamžiku zápisu svědectví do svědeckého protokolu, tedy šest měsíců. Musíme mít stále na paměti, že v době sepsání Resslerových svědectví k Lidicím ještě nebyl odhalen tajný archiv K. H. Franka ve Štěchovicích a k lidickému zločinu tak nebyly dostupné téměř žádné relevantní podklady.

Ani v sedmdesátých letech, kdy vrcholila vlna procesů s válečnými zločinci ve Spolkové republice Německo, nebyla jiná možnost, jak stíhat nacistické pachatele, než skrze dodatečně získané výpovědi a očitá svědectví. Posledním případem zločinu na území České republiky z doby války, ve kterém sehrál klíčovou roli očitý svědek, byla vražda neznámého vězně policejní věznice gestapa v Malé pevnosti Terezín v roce 1943 spáchaná dozorcem Antonem Mallothem, kterou svědek popsal před mnichovským soudem v roce 1999–2001. Svědectví bylo klíčové pro znovuotevření vyšetřování Mallothyových zločinů a dokázání jeho viny. Ve stejné době

112 C i g l b a u e r, Jan: *Hrdelní případy mimořádného lidového soudu České Budějovice 1945–1948*. Praha 2018. Dle konzultace s autorem.

113 ABS, V/MV, V-7497 MV.

probíhal proces také s Juliem Vielem, kterého před soud dostalo svědectví bývalého člena Waffen-SS a pozdějšího profesora montrealské univerzity Adalberta Lalliera. Julius Viel byl v roce 2001 odsouzen ke 12 letům odnětí svobody za vraždu sedmi židovských vězňů při budování protitankového zákopu u Litoměřic v roce 1944.¹¹⁴ Mediálně mimořádně sledovaným byl případ osvětimského účetního Oskara Gröninga, který byl v roce 2015 odsouzen v Lüneburgu za smrt 300 000 obětí. Proti němu svědčila Eva Mozes-Korrová, jež jako desetiletá ztratila v osvětimské plynové komoře matku, otce a dvě sestry. Z uvedeného vyplývá, že i v době moderního soudního systému musely soudy posuzovat torza dochované dokumentace z doby bezprostředně poválečné a doplňovat je očitými svědectvími.

Neuvedením udané ženy mezi lidickými oběťmi nebyla dodržena zákonná ustanovení z let 1946, 1948, 1959 a v neposlední řadě ani Zřizovací listina Památníku Lidice z roku 2000. V době, kdy v návaznosti na tuto listinu byla zahájena příprava expozice v Památníku Lidice, bylo naživu ještě nejméně 21 svědkyň červnových událostí roku 1942 a bylo možné zjistit více informací. Bohužel ani tehdy nebyl na dané věci politický či vědecký zájem. Bylo stále politicky nepřijatelné, aby byl případ otevřen a zveřejněn, přestože tím byl zásadně porušen jeden z bodů etického kodexu muzea.

Kauza ukazuje na mnohem širší pole problémů, s nimiž se česká společnost vypořádává jen velice složitě, a to i po osmi desítkách let od druhé světové války. Zveřejnění příběhu zasáhlo dvě budovaná klišé – komunistické a národovecké. Zatímco pro komunisty byly Lidice po válce symbolem úpadku prvorepublikového společenského řádu a mnichovské zrady západních mocností, nacionalisté spatřují v Lidicích národnostně homogenní obec, kterou Němci vyhladili, neboť byla česká a měla zaplatit za český vzdor vůči německé třetí říši. Udaná lidická žena ani do jedné z představ třídního a národního odboje nezapadá, neboť její smrt je spojena se zneužitím bezmoci oběti vystavené všanc rasové nenávisti nacistů i domácích obyvatel. Po válce bylo pro československou veřejnost těžko přijatelné, a zvláště pro komunistický režim zcela nepřipustné, aby komunistka udala židovskou oběť, aby lidická žena udala lidickou ženu. Osud této ženy naráz láme zažitá klišé o české statečnosti a vyrovnání se s minulostí. Ovšem právě tento smysl má Památník Lidice v boji proti xenofobii plnit.

Je symbolické, že poslední doplněnou obětí do dějin Lidic po osmi desítkách let je žena židovského původu, neboť na oběti rasové perzekuce a jejich utrpení se v širší perzekvovaných osob začalo vzpomínat až na samém konci tisíciletí. Bez ohledu na platné právní normy, etiku k zavražděné oběti i každoroční vzpomínky na mrtvé za přítomnosti hlav států zůstal příběh židovské ženy zahalen tajemstvím a úmrtím všech svědků měl skončit

114 K y n c l., Vojtěch: *Bestie. Československo a stíhání nacistických válečných zločinců*. Praha 2019, s. 488–496 a 519–523.

v zapomnění. Při natáčení reportáže České televize *V předvečer tragédie* v červnu 2019 už žily jen tři lidické pamětnice, z nichž jedna již nemohla s ohledem na svůj zdravotní stav vypovídat a na konci roku 2019 zemřela. Zůstaly tak pouze dvě svědkyně: Druhá nejmladší ze 143 žen, jež se do Lidic vrátily z koncentračního tábora, Jaroslava Skleničková (Suchánková), u jejichž rodičů Štěpánka Mikešová v roce 1939 krátce s manželem Františkem bydlela. Před návratem Suchánkových ze Slovenska se ale Mikešovi odstěhovali do domu čp. 93 k Doležalovým, tedy se obě ženy osobně blíže nepoznaly. Další žijící svědkyní byla Marie Šupíková (Doležalová), nejstarší z nich ze sedmnácti přeživších lidických dětí. V domě jejich rodičů čp. 93 Štěpánka Mikešová bydlela do osudného 2. června 1942. Své svědectví poskytla České televizi pouze Jaroslava Skleničková. Zveřejnila je však už dříve, v roce 2016 v autobiografické knize *Vzpomínky mě stále tíží*, tedy ve stejném roce, kdy byla vydána v nakladatelství Academia Historickým ústavem AV ČR a Památkem Lidice také má monografie *Lidice. Zrození symbolu*. Poslední přímá svědkyně židovské oběti Štěpánky Mikešové, paní Marie Šupíková, zemřela 22. března 2021. Z údajů uvedených v monografii a ani v první reportáži České televize nebylo možné Marii Šupíkovou ztotožnit s Marií Doležalovou.

Zlidšťování obětí není v evropském kontextu nic neobvyklého. V českém prostředí vzpomeňme na odideologizování kultu Julia Fučíka (který zřejmě nevydržel nelidské výslechy a promluvil o svých spolupracovnících) a v Ruské federaci partyzánsky Zoji Kosmoděmjanské (kterou podle poslední platné verze příběhu udal její spolubojovník). V obou případech oficiální místa celý příběh tajila, aby nepadlo špatné světlo na domácí odboj nebo partyzánské hnutí, a v případě Lidic na oběť českého národa, popřípadě komunistické hnutí. Ukazuje to také na snahu několika historiků a badatelů opomíjet negativní stránky nacistické okupace, k nimž náležela i ochota domácích obyvatel ke spolupráci s nacisty, která nakonec stála mnoho lidských životů. Výjimkou v tomto počínání není ani přecházení podstatných dokumentů.¹¹⁵

115 Knihy Eduarda Stehlíka *Lidice. Příběh české vsi* a *Lidická vzpomínání* neobsahují poznámkový aparát jako základní parametr odborné publikace a neprošli recenzním řízením. Z toho důvodu není možné dohledat zdroje faktografických údajů, avšak kniha se stala východiskem pro tvorbu nové expozice. Ve výčtu hlášených lidických obyvatel a ve výčtu obětí přítomných 9. června 1942 večer chybí ještě Marie a Vladimír Maříkovi a její dva synové, nevlastní Petr a vlastní Pavel, kteří byli z obce propuštěni (policejní přihlášku měla v Lidicích M. Maříková s oběma chlapci) viz Stehlík, Eduard: *Příběh české vsi*. Praha 2004, s. 64–65. Marie Maříková nebyla kvůli možnosti opustit Lidice v noci na 10. června i s dětmi nikdy přijata mezi lidické ženy, které se vrátily z koncentračního tábora, a byla vyšetřována pro podezření ze spolupráce s gestapem až do roku 1947. Podezření se nepotvrdilo. Marie Ottomanská, provd. Maříková, byla snoubenkou letce Josefa Horáka, který emigroval do Velké Británie na konci roku 1939. Kniha neobsahuje odkaz na ABS, B1 141, Lidice 1945–1947, kde jsou uloženy fotografie použité v knize, např. s. 77, seznamy lidických dětí, nebo s. 101, pohled na dětský domov v Puščíkovu u Poznaně.

V kauze udání lidické ženy Štěpánky Mikešové existuje několik relevantních úředních pramenů, které případ popisují. I z pohledu dnešního práva existovaly v letech 1945–1946 všechny předpoklady pro prošetření události a zahájení trestního řízení. Jedná se ovšem o dobu mimořádnou, nesoucí s sebou mimořádné postupy pro ověření důkazů. Lidický příběh byl po válce zasažen politickým tlakem mnohem více než jakékoliv jiné historické události z doby nacistické okupace v Československu. Památník v Lidicích představuje významné svědectví doby válečné i doby komunistického režimu. Dosáhli jsme hranice, kdy generace pamětníků lidických událostí reprezentuje už jen poslední žijící žena. Negativní historická zkušenost s obdobím nacistického režimu a holocaustu je jedním z ústředních pilířů národní kulturní paměti. Symboly a legendy tvořily náplň většiny muzeí především v zemích východního bloku, kde byly vnímány jako konzervativní média vzpomínání, která musí plnit politickou funkci a o něž se opírají soudobé politické elity.¹¹⁶ Úkolem bylo zpevňování a sjednocování postojů vůči skutečným či domnělým viníkům masakrů, na úkor dalších skupin obětí, které se do tohoto vzpomínání nehodily a byly opomíjeny. Komunistický pohled do roku 1989 a projevy mnohdy až militantního nacionalismu let následujících bránily poznání minulosti v jiném než černobílém vidění. Tomu odpovídala vizualizace pietních prostorů a muzejních expozic. Nepřipouštěly, že by ustálené výklady minulosti mohly být odhaleny jako zmanipulované. Expozice předkládaly politicky pojaté a přijatelné národní, třídní, morální, etické příběhy očistěné od negativních a rušivých elementů. Tento postup nevede k obohacení národní paměti. Přijetí odpovědnosti za minulost a vyrovnání se s ní nemůže opět nahradit národní amnézie.¹¹⁷ V zataženém jméně oběti udání se spojují všechny viny, jak je ve své světoznámé knize *Otázka viny* definoval Karl Jaspers.¹¹⁸ Kriminální vina pachatele udání zůstala nepojmenována a nepotrestána. Morální vinou je mlčení těch, kdo o zavražděné oběti věděli, a ta je spojuje s těmi, kdo ji zavraždili. Politickou vinu nese společnost poválečného Československa i nynější České republiky, jejíž žádná vláda tuto oběť a okolnosti její smrti, na rozdíl od všech ostatních obětí z vypálené vesnice, dosud symbolicky

116 M a k h o t i n a, Ekaterina – K e d i n g, Ekaterina – B o r o d z i e j, Włodzimierz – F r a n ç o i s, Etienne – W e s s e l S c h u l z e, Martin: *Krieg im Museum. Präsentationen des Zweiten Weltkriegs in Museen und Gedenkstätten des östlichen Europa*. München 2015; S t ö g n e r, Karin: *Erinnern und Vergessen. Zum Begriff des Eingedenkens bei Walter Benjamin*. In: Dokumentationsarchiv des österreichischen Widerstandes, Jahrbuch 2006. Schwerpunkt Erinnerungskultur. Wien 2006, s. 37–48; M a i e r, S. Charles: *Overcoming the Past? Narrative and Negotiation, Remembering, and Reparation. Issues at the Interface of History and the Law*. In: Politics and the Past. On Repairing Historical Injustices. Oxford 2003, s. 295–305.

117 M i n o w, Martha: *Between Vengeance and Forgiveness: Facing History after Genocide and Mass Violence*. Boston 2001, s. 19.

118 J a s p e r s, Karl: *Otázka viny. Příspěvek k německé otázce*. Praha 2019.

oficiálně nevzpomněla. Vinu metafyzickou pak podle Jasperse naplňuje „*nedostatek absolutní solidarity s člověkem jako člověkem*“.

Politické kauzy ani nátlakové jednání nesmějí ovlivňovat poznání historických reálií, stejně jako nesmějí být podkladem pro sugestivní hodnocení pramenů, kapiózní otázky a slabě induktivní argumentace. Pochopení minulosti má přinést kladně hodnocené vzorce chování, zatímco ty negativní mají být pojmenovány a veřejně odsouzeny. Zamlčení udané a z rasových důvodů zavražděné lidické ženy nemůže být vzorem „vyrovnání se s minulostí“ pro současné a budoucí generace. Musíme být připraveni na sílící zpochybnování historie pod různě motivovanými nátlaky, čemuž lze čelit věrohodnými prameny, komparací s dobovými případy a logickou argumentací.

Vergessen ist derjenige, dessen Namen in Vergessenheit gerät Štěpánka Mikešová, ein jüdisches Opfer aus Lidice

Die vorliegende Studie präsentiert drei Beispiele für die Beteiligung der tschechischen Zivilbevölkerung an der Niederschlagung des Widerstands in der Zeit der Verkündung des sog. zweiten Standrechts im Protektorat Böhmen und Mähren. Das Phänomen der Kollaboration und Denunziation gewöhnlicher Menschen stellt in der tschechischen Geschichtsschreibung ein weiterhin vergessenes, wenn nicht sogar unterdrücktes Thema dar. Das Kennenlernen der Gründe für eine Zusammenarbeit mit dem Okkupationsregime ist ein Schlüsselthema für das Verständnis der Interaktion zwischen Herrschenden und Beherrschten in Zeiten der NS-Verfolgung.

Der Fall der denunzierten Frau aus Lidice jüdischer Abstammung, Štěpánka Mikešová, die den vorliegenden Quellen zufolge am 2. Juni 1942 aus finanziellen Gründen durch ihre Wirtin Alžběta Doležalová denunziert wurde, verweist auf die schwierigen Verhältnisse im okkupierten Land. Das bewusste Vergessen der jüdischen Opfer beschreibt das Verhältnis der Nachkriegsgesellschaft gegenüber den Opfern des Holocaust und die aktuelle Verdrängung unangenehmer historischer Fakten. Als schwerwiegend gilt die Anzweifelung zeitgenössischer Dokumente, die entweder während des Krieges oder aber unmittelbar danach entstanden. Die Studie beweist die Glaubwürdigkeit und Überprüfbarkeit dieser zeitgeschichtlichen Dokumente. An die Stelle einer versöhnenden offiziellen Erinnerung an das Schicksal der ermordeten und vergessenen Opfer des Holocausts trat eine politische Causa, die die wissenschaftlich bezeugten Ergebnisse der historischen Forschung unglaubwürdig machen lassen wollte.

Im zweiten Fall steht die Denunziation der ersten während des Standrechts hingerichteten Familie Václav Stehlíks aus Rokytzan (Rokycany) im Blickpunkt, der in seinem Haus Fallschirmspringer verbarg. Die Analyse der zeitgeschichtlichen Dokumente bestätigt die logische und in sich geschlossene Beweiskette über die Schuld des Schwiegersohns V. Stehlíks, František Mareška, bei der Denunzierung und dem damit in Zusammenhang stehenden gewaltsamen Tod. Das dritte Beispiel ist der Verrat des Fallschirmspringergruppe Silver A von Jiří Potůček durch Josef Fitzbauer aus Rosice nad Labem am 2. Juli 1942. Die Analyse aller drei Fälle verweist auf wichtige Aspekte in der Bewertung zeitgenössischer Beweise.

Příloha I – Dopis Heleny Leflerové

Dopis Heleny Leflerové, první předsedkyně Místního národního výboru Lidice, významné političky Komunistické strany Československa a poúnorové poslankyně Národního shromáždění ČSR a ČSSR a Sněmovny lidu Federálního shromáždění, od roku 1967 také předsedkyně Československého svazu žen. Dopis popisuje osobní vazby v pozadí vyhocených politických jednání o budoucím obsazení Společnosti pro obnovu Lidic a podobě nově vystavěné obce.

Osobní sbírka Jaroslavy Skleničkové, Lidice.

„Moje milá Miluško, já v tom bruslím! A to není jen takové točení se sem a tam jako koza na ledě. To je strašný zápas o bytí a nebytí. Tak pěkně od začátku. Jak jsem Ti říkala o té první schůzi u ZNV, kde navrhly p. taj. Dubského /nepřítel čís. 1/ My jsme podaly ihned tu žádost. Samozřejmě, že jsem mluvila s Knorem [budoucí tajemník Společnosti pro obnovu Lidic – František Knor], který to přijme. Na schůzi, kterou jak víš, svolávala p. Škrdlantová my to všechny schválily. Já jela sanitou za Knorem, jinak jsem se tam nemohla dostat a tady se muselo jednat rychle. Představ si, je druhá schůze, o které se dovidám náhodou. Škrdlantová mi ve dvanáct hodin vzkázala, že ve čtvrt na jednu jedem do Prahy. Náhoda, že jsem byla doma. Paní Hroníkové to samozřejmě telefonoval pan tajemník a ta tam byla už z Poděbrad. Jednalo se tam o ustanovení toho reprezentativního výboru, který nám schválí pan president a my budeme při tom účastníky./ to nám milostivě dovolí, ale mě si za to nekoupí! Navrhli tam znovu Dubského jako tajemník a já se ohradila a že chceme, aby tam byl pan Knor, kterému důvěřujeme a že je to přání všech. Mílo co moje řečnické umění stačilo, chtěla jsem prosadit svou. Představ si, že ten darebák seděl naproti mně. /Byl tam předseda ZNV Kopřiva, dr. Machoň, dr. Polák, Škrdlantová, Horníková, Dubský a já/. Mílo a já jsem to tak prohrála! Všichni byli proti mně, Hroníková mlčela. Že prý oni Knora neznají, Dubský že ukázal svoji činnost atd. No Mílo strašné, ta schůze trvala od půl třetí do pěti a ujednalo se tam jen to, že Dubský bude generálním sekretářem. Mílo já jsem byla úplně nervově vyčerpána, vždyť jsem ty hodiny mluvila skorem sama. Přišla jsem do naší kanceláře a plakala jako malé dítě. Představ si, že mu dali moc, aby si volil podvýbory sám. On seděl naproti mně a slyšel všechno, co jsem říkala, to víš, že by byla nemožná, kdyby on tak zůstal. Jak mě musí nenávidět. S Mílou Šilhánem a se Židem jsem napsala koncept protestu, a že to všichni podepíšeme. Bylo to v pondělí a já zůstala na přednášce. Slávka zatím informovala doma děvčata a ty rádíly. Miluš i tak to bylo krásné, kdybys viděla, jak jsme zase všechny byly jednou za jedno, že Dubský musí zmizet! Pepí Horák přijel i s jeho paní a dětmi a ten večer měl jednu návštěvu za druhou, totiž že mi musí pomoci a že musíme Dubského znemožnit. Než jsem přijela, bylo 100 protestních podpisů. Šla jsem v úterý, když jsem přijela

k Pepímu, co budeme dělat, on zuřil. Náhodou přijel i Knor, tak jsme udělali válečnou poradu. My s Pepím, že pojedeme na Honzu Masaryka a Knor, že si to půjde vyžehlit na ministerstvo obrany. Masaryk nebyl v Praze a přijede až za 14 dní smůla! Ale mluvili jsme s jeho tajemníkem, který si všechno poznamenal a že to bude referovat. Tak jsme šli na ministerstvo vnitra. A kdo nesedí v čekárně p. ministra jako p. Dubský!!! Samozřejmě, že ani nepozdravil a jako kluk vběhl k druhému tajemníku ministra. /ministr tam totiž nebyl/ my jsme ho předběhli a dali se ohlásit u prvního tajemníka, který nás přijal, tam jsme mu to všechno řekli. Mílo ZNV v tom má pořádně prsty, ale řeknu Ti ministerstvo vnitra je v tom také namočeno. Jak jsou při něm! Musela jsem je upamatovat, že jedinou moc ve státě má lid a ten, že si nepřeje Dubského. Mílo já se naprosto nic nebojím a budu bojovat, protože tady je skutečně moc a moc špatností. Mílo, řekla jsem zemskému předsedovi pravdu do očí, řeknu to i ministrowi a bude-li nutné prezidentovi! Miluš řeknu Ti, že jsem úplně vyčerpána, že se musím brodit tím bahnem, ale nepovolím. Tak na ministerstvu, když jsem ukázala 100 protestních podpisů řekli, že s p. tajemníkem Dubským nebudou, protože s ním nemohou více jednat jako se zástupcem Lidic. Ale chtějí alespoň to, aby to potom nebyl Knor, stále se vymlouvají, že ho neznají. To je již jeho starost a já myslím, že on si to již vyžehlí sám. Tak jsme Mílo přece vyhráli! A hlavně přesvědčili všechny, že s námi především musí počítat a toho oni si dnes jsou vědomi, že já na žádné schůzi nebudu sedět zbytečně. Když se mi to nebude líbit, klidně odejdu a beze mě se nebude moci jednat! Možná, že se to stane hned v pondělí. Mám vypůjčený stroj. Miluško líbám tě srdečně moc a moc mi tady scházíš! Pozdravuj maminku a brzy mi odepište. Srdečně Tě líbá Tvoje Helena.“

Příloha II – Zápis o udání

Úplný záznam vyšetřování manželů Marie a Vladimíra Maříkových kvůli povolení opustit uzavřenou oblast Lidic, jež jako jediní z lidických občanů dostali. K vyšetřování došlo na podnět některých lidických žen. Součástí záznamu je také podrobnější popis udání Štěpánky Mikešové 2. června 1942.

NA, MV-ref. L, C 6178, 534-14-17, záznam Evžena Ressler z 11. 12. 1945.

Buštěhrad, 11. prosince 1945

Čís. jedn. 47 dův. /45

Věc: LIDICE – vyhlazení a příčiny akce

„Přímo“

Odpověď: K č. j. 5062/45/II ze dne 4./8. 1945.

Ministerstvo vnitra –

odbor pro politické zpravodajství

Přílohy:

PRAHA.

K hlášení velitelství stanice SNB Opařany okres Milevsko ze dne 3. /X. 1945 čísl. jedn. 114-1 dův./45 předkládám protokolární výsledky posledního řídicího učitele v Lidicích Ladislava Šimandla bytem v Buštěhradě, Marie Kajmlové taktéž bytem v Buštěhradě, Marie Tůmové a Olgy Horešovské, obě bytem v Makotřasích čp. 27, učitelky Stanislavy Siblikové bytem v Bohosudově – Masarykova škola okr. Ústí n./Lab., respicienta fin. strážce Josefa Nováka z Kalku čp. 121 okr. Chomutov a originál policejní přihlášky k pobytu Marie Maříkové z Lidic – škola čp. 26 a hlásím:

S rodinou řídicího učitele Adolfa Ottomanského, který zemřel na jaře 1940, jsem se seznámil krátce po mém přidělení na stanici SNB v Buštěhradě v únoru 1938. Častými styky se všemi členy rodiny řídicího učitele Ottomanského, kamž jsem pravidelně docházel na návštěvy, jsem tuto rodinu velmi dobře poznal. Řídicí učitel Ottomanský byl v obci velmi ctěn a vážen pro svoje přímé a čestné jednání. Byl vlastenecky založen, svůj národ i němci okupovanou vlast miloval a když německé dělostřelectvo v roce 1939 tábořilo v Lidicích, sice navazoval styky s vojíny a poddůstojníky, ale proto aby získal zprávy, jak v Německu řádí nacistický režim a zda všichni Němci skutečně s tímto režimem souhlasí. Získané zprávy mně při mých návštěvách v jeho bytě zase sděloval a z těch jsme seznali, že v Německu není všeobecná spokojenost s nacistickým režimem. Těmto rozhovorům byla pravidelně přítomna jediná dcera Ottomanského studentka Marie, nyní provdaná Maříková, o kterou se v daném případě jedná. Tato byla vlastenecky založena a často sama do debat zasahovala. Když pak během války byly naslouchány cizí rozhlasové zprávy zacházel jsem k rodině Ottomanských, kde jsme všichni naslouchali cizímu rozhlasu. V tehdejší době měla Maříčka, jak

se všeobecně nazývala, známost s nynějším škpt. Josefem Horákem tehdy přiděleným k zásobovacímu úřadu v Praze. Když pak Horák se Stříbrným uprchli za hranice, byl jsem Ottomanským i jeho dcerou Maříčkou o všem informován a bylo mezi námi jednáno o tom, jak zabrániti případným represáliím německých úřadů proti rodinám Horákovým a Stříbrným.

Přitom jsme se usnesli, že bude po Horákovi a Stříbrném zahájeno pátrání jako po osobách pohřešovaných a nezvěstných, což se skutečně stalo a později, když se německé úřady po Horákovi a Stříbrném sháněly, ukázalo dobrým opatřením, poněvadž němci se vždy spokojili s hlášením, že po obou jest skutečně pátráno.

Ačkoliv byl v „Ústředním policejním věstníku“ uveřejněn článek, že se pátrá po nezvěstných a pohřešovaných Horákovi a Stříbrném, nikdy žádný z německých úředníků nic nevytkl, že by mělo býti pátráno po uprchlících nebo pohřešovaných. Když pak v roce 1940 řídicí učitel Ottomanský zemřel, stýkal jsem se dále s jeho vdovou Marií Ottomanskou a její dcerou Maříčkou. V těchto stycích bylo hlavně naslouchání cizímu rozhlasu, resp. sdělování zpráv, které jsem zase sám nevyslechl. Obě ženy mně skutečně důvěřovaly a sdělovaly mi i věci osobního rázu. Když po čase Maříčka navázala známost s jejím nynějším manželem Jaroslavem Maříkem, z které pak povstalo manželství, vyslovil jsem jí svoje podivení, nad tímto jednáním, poněvadž jsem věděl, že Horáka měla skutečně ráda a při útěku za hranice mu zapůjčila svoji velkou aktovku. Maříčka tento krok mi odůvodňovala tím, že není naděje, aby dále studovala lékařství, otec zemřel, vdovské příjmy matky jsou značně nižší, léta jí ubíhají a možná že i když se Horák vrátí, si jí na konec nevezeme, poněvadž bude mu chudá, stará a proto, aby byla zaopatřena se chápe příležitosti, když se o ní uchází řádný muž. Vývody Maříčky jsem musel uznati za správné. Obě ženy nikdy o Horákovi nemluvíly s nenávistí a také se nevyslovovaly nepřátelsky ani o jednotlivých lidických občanech. Vpředu uvedenou zprávu uvádím proto, aby byly objasněny poměry rodiny v jakých Maříčka řídicích žila.

Když pak nastal kritický den 10./VI. 1942 byl jsem jeden z prvých četníků ze zdejší stanice do lidické tragedie zasazených a prvý jsem jednal se sekretářem kladenského gestapa Thompsonem a komisařem buštěhradského státního velkostatku Ernstem Ottou. Teprve postupně po mně byli zasazováni další četníci a já sám jsem až dosud nikomu žádnou zprávu nepodal proto, poněvadž ty, které jsem až dosud četl, byly značně zkreslené, mnohé vymyšlené a i nepravdivé. Tyto zprávy mne odradily, abych ještě sám do věci zasahoval a mnohému zpravodaji jeho zprávy vyvracel.

V době, kdy byly v Lidicích shromažďovány ženy a děti a od nich oddělováni muži ve stáří počínaje od 15ti let, pohyboval jsem se na silnici Buštěhrad–Lidice a tu mezi 3. a 4. hod. ranní zaslechl jsem po silnici od Lidic k Buštěhradu skřípot dětského kočárku, pláč dětí a drobný ženský krok. Na této silnici jsem se pak srazil s Marií Maříkovou, která na kočárku vezla neovlastního syna Pavla a vlastního Petra. Bylo mi skutečně podivné, jak a proč se Maříková z Lidic dostala, poněvadž jsem již věděl, co se proti tamnímu občanstvu chystá, ba již

*i provádí a Maříková přece byla tam řádně k pobytu policejně přihlášena (viz její policejní přihláška) a brala tam potravinové lístky, takže se akce vztahovala i na ni.*¹¹⁹

*Maříková mi v pláči vyprávěla, co se v Lidicích děje, jak Němci s lidmi bez rozdílu stáří a pohlaví surově jednají a ptala se mne, co má dělat. Odkázal jsem jí na rodinu lidického řidičského učitele Ladislava Šimandla, bydlící v Buštěhradě, kam se Maříková skutečně odebrala. Po cestě mi Maříková sdělila, že Němci vyvedli i jejího manžela, ale neví, kdy a kterým směrem. Od té doby jsem s Marií Maříkovou nikdy více nejednal a při jejích návštěvách v Buštěhradě jsem se jí vyhýbal, poněvadž přece jakési neprokázané podezření bylo, že snad by mohla mít nějaké úcastenství na lidické tragédii, ačkoliv dobrá znalost její rodiny, zase každé podezření vůči ní odmítala. Toto podezření bylo po čase zesíleno tím, že jsem se dozvěděl, že Marie Maříková béře ač provdána a bez právního nároku po internované matce 630 K pense měsíčně. Pozůstalými a příbuznými po lidických občanech, byly často pronášeny různé domněnky a zprávy o Maříkové, ty však se mi nikdy nepodařilo přesně zjistiti, a nebo odůvodniti, a proto se o nich nezmiňuji. Jisté je, že Marie Maříková byla řádně v Lidicích k pobytu policejně hlášena, brala tam stravovací lístky, přiděly pro děti, obuv a jiné přiděly a proto jest třeba vyšetřiti a objasniti, proč byla německým vojnem z Lidic k Buštěhradu vyvedena a proč na ní nebylo vykonáno to, co se vykonalo i na jiných lidických občankách a dětech. Rovněž jest třeba objasniti, proč jí byla vyplácena část matčiny pense 630 K měsíčně.*¹²⁰

Poněvadž přes všechny tyto ku konci uvedené důvody nechci věřiti, že by Marie Maříková mohla mít na Lidicích nějakou vinu, uvádím další případ, který by snad mohl vnést jisté světlo do lidické tragédie.

Dne 2./VI. 1942 odpoledne se dostavila na zdejší stanici Alžběta Doležalová narozená 24./II. 1904,

Manželka hutníka Josefa Doležala z Lidic čp. 93, která oznamovala, že u nich bydlící Štěpánka Mikešová jest židovského vyznání, a dle nařízení německých úřadů se jako židovka nehlásila. Poněvadž z policejních přihlášek nám

119 Policejní přihláška Marie Maříkové byla odeslána též Referátu Lidice – odboru Ministerstva vnitra, přičemž v téže slozce jsou obsaženy i následující dokumenty k případu Š. Mikešové. Lze se tedy oprávněně domnívat, že k tomuto hlášení přiložil Evžen Ressler i veškerou dokumentaci, aniž by mu zbyla pro pozdější potřebu jakákoliv kopie originálních dokumentů. Tím se vzdal všech důkazních prostředků pro případný soud, pokud by je nadřízený orgán zadržel a zamlčel.

120 Bylo vyšetřeno, že lidické ženy byly do koncentračního tábora převezeny bez jakéhokoliv soudního rozsudku. Tato právní skulina umožnila žádat velitele koncentračního tábora Ravensbrück o potvrzení o převedení důchodu zadržené Marie Ottomanské na její dceru Marii Maříkovou. Celý proces učinil právě Vladimír Mařík a finanční podporu dostávala nová adresátka až do konce války. Současně zdůvodnil V. Mařík propuštění své manželky jako omyl, daný tím, že se automaticky předpokládalo, že adresa pobytu manžela je shodná s adresou manželky. Ovšem Mařík byl přihlášen v Praze-Břevnově a jeho manželka Marie v Lidicích. Nepodloženou úvahou, že odchodu rodiny z vesnice mohl napomoci okresní četnický velitel Vít, kterého pojily k rodině blízké přátelské vazby a který současně přijal německou národnost a kolaboroval, zmínila J. Skleničková (Suchánková).

bylo známo, že Mikešová jest římsko-katolického vyznání, odmítal jsem udání Doležalové jako pravdivé. Když Doležalová na svém udání trvala a zákroku proti Mikešové se dožadovala, byl případ tehdejším velitelem stanice, vrch. strážm. Vojtěchem Babůrkem, telefonicky hlášen kladenskému gestapu, které nařídilo vyšetření případu, a je-li Mikešová skutečně Židovkou, ji zatknouti, dopravit na gestapo a celý její majetek podrobně sepsati.¹²¹ V Lidicích jsem pak v přítomnosti strážm. Františka Caby a obecního starosty Františka Hejmy zjistil, že Štěpánka Mikešová narozená 22. 11. 1906 ve Ždánicích okr. Kyjov, dcera žida Morice Löwingera a Rozálie roz. Tausigové, do Hrozenkové Lhoty, okr. Hodonín příslušná, přistěhovala se do Lidic 15. 3. 1939 do domu čp. 83.¹²² Pak se přestěhovala do domu čp. 93. Mikešová byla skutečně židovka a byla pokřtěna 9. 2. 1939 v Solivaru u Prešova, když měla sňatek s jejím manželem úředníkem presidia min. zemědělství v Praze Františkem Mikešem narozeným 10. 10. 1901 v Břeclavi, který zemřel 22. března 1942. Poněvadž bylo zjištěno, že Mikešová jest skutečně Židovka, a také proto, že Doležalová hrozila udáním na gestapo v Kladně, byla Mikešová 2. 6. 1942 zatčena a pod čísl. zatč. 6/42 ze dne 2. 6. 1942 dodána kladenskému gestapu. Mikešová, které jsem sdělil příčinu, důvody zatčení sdělila mi, že Doležalová jest proto proti ní nepřátelsky zaujatá, že jí nechce zdarma šít, ač tak dříve činila a toto jednání Mikešová omlouvala tím, že po úmrtí manžela dostala pouze menší odstupné, jiného příjmu nemá, proto nemůže nikomu ani majitelce domu zdarma šít a jest odkázána pouze na svůj příjem. Při sepisování jejího majetku Mikešová nejdříve plakala žehrajíc na lid-

121 Nátlak na četnictvo ze strany domácích udavačů nebyl neobvyklý, viz případ Václava Stehlíka popsáný v samostatné kapitole v textu. Vedle níže popsaného případu Václava Stehlíka z Rokycan můžeme ocitovat například rozsudek MLS Chrudim vynesený nad Jaroslavem Novotným z Markovic, obžalovaným, že udal svého souseda za uschovanou pšenici: „[...] v téže době a tamtéž vyhrožoval četnickému strážmistru Jar. Ederovi, že když s tím nic nebude dělati, že půjde na Gestapo, a čet. strážmistru Malinskému, po sdělení, že nic v Čáslavského nenašel, aby udělal prohlídku rádnou, jinak, že si to zjistí německé úřady, tudíž v době zvýšeného ohrožení republiky dopustil se v zájmu Německa veřejného násilí vydíráním.“ Viz SOA Zámorsk, MLS Chrudim 2/45, Jaroslav Novotný, s. 18. Dotyčný byl odsouzen za udavačství a vydírání k 15 letům odnětí svobody, ve vězení byl do roku 1955.

122 V poválečném seznamu obětí z Lidic (jde o první seznamy obětí, zřejmě z léta/podzimu 1945) je Štěpánka Mikešová uvedena: „Mikešová Štěpánka, nar. Levingerová, nar. 22. 11. 1906 ve Ždánici, okr. Kyjov, přišl. do Hrozenkové Lhoty, okr. Vesle na Moravě, dcera Mořice a Růženy, roz. Tanzíkové, rozvedená v domácnosti, byt č. p. 93“, viz ABS, 6-13, s. 17; a obdobně je zmíněna také zápise s doplněnou rukopisnou poznámkou „zatčena 2. 6.“: „Mikešová Štěpánka roz. Levingerová, 22. 11. 1906 Ždanice, okres Kyjov, roz. a přis. Hrozenková Lhota, okres Veselý, Morava, dcera Mořice a Růženy roz. Tanzíkové, rozvedená, v domácnosti. Byt ČP. 93.“ Ze zápisu je zřejmé, že seznam vyhotovil někdo, kdo neznal přesné reálné obětí, neboť E. Ressler seznal správně a úplně jméno při získávání informací o Š. Mikešové již 2. 6. 1942. Seznam tak zřejmě vznikl opisem z policejních přihlášek, ale přesto se dotyčná neobjevila v pátracím oběžníku týkajícím se obyvatel obcí Lidice a Ležáky, který byl vydán už v létě 1945 a poté v několika dalších vyhotoveních. Na výzvu o uvedení všech podstatných informací k vypálení Lidic reagoval E. Ressler, jako jediný z četníků činných na stanici v Buštěhradě, ve svém protokolu 11. 12. 1945. Přepis zkomolených jmen ukazuje, že problém s jejich správnou podobou měl i český rodilý mluvčí, takže lze předpokládat, že pro případný německý kontrolní orgán by jejich „rozklíčování“ bylo ještě obtížnější.

skou mstivost, pak se smála a nakonec zaujala výhružně postavení proti lidickým občanům. Protože Mikešová vyslovovala výhružky a že se lidičákům pomstí, byl jsem jat obavou, aby skutečně něco neprovedla a nějaké udání na gestapu ne učinila, poněvadž Mikešová májíc dostatek volného času, obcházívala Lidice, navštěvovala různé rodiny, kde před ní nebylo tajnosti, věděla kde se něco děje, naslouchala v různých rodinách cizímu rozhlasu a že by skutečně mohla svými výpověďmi mnohého lidického občana do neštěstí uvrhnout. Varoval jsem ji, aby se nemstila těm, kteří za nic nemohou, a nejvýše se pomstila té, která ji udala. Při eskortování z Lidic obrátila se Mikešová k Lidicím a hrozíc pěstí prohlašovala, že lidičáci na ni nezapomenou. Opět jsem ji varoval, že lidičtí obyvatelé za nic nemohou a bylo by špatné se jim nějak mstít. Jest zajímavé, že po zatčení Mikešové hned 4. 6. 1942 byla provedena akce proti Lidicům a Čabárně u Motyčína a zatčeny rodiny Horákova a Stříbrných. Pak z 9. na 10. 6. 1942 byla obec Lidice vyhlazena. I když nemusí mít Mikešová přímého účastenství na vyhlazení Lidic, přece jest možné, že svými výpověďmi mohla značně lidickým ublížiti. Občanstvo lidické žilo skutečně bez rozdílu stavu a povolání pospolito, vzájemně si důvěřovalo a Mikešová měla tu vlastnost, že se dovedla všude vetřít, uplatnit, na sebe pozornost upoutat, a tak se vmluviti v přízeň, že nikde, kam vešla, nebyly tajnosti uchovávány. “Podepsán štábní strážmistr Evžen Ressler.¹²³

123 NA, MV-ref. L, C 6178, 534-14-17, záznam Evžena Ressler z 11. 12. 1945. V opisu bez originálního podpisu též ABS, S 6-13, s. 58–60; obdobné zápisy nalezneme u dalších četnických stanic: SOkA Kladno, četnická stanice Kvíllice, památník, koncepty, udání. Událost udání pro poslech cizího rozhlasu byla zaznamenána v obvodu četnické stanice Kvíllice 20. 8. 1941, kde byli udáni Karel Dvořák, Jindřich Dunder a Josef Mildorf z Lotouše. 14. 9. 1941 byli pro nedostatek důkazů propuštěni. Udání učinil místní vlnkař František Zamrazil, který byl postaven po válce před soud. Následný protokol obsahuje podrobný popis události podobný zápisu E. Ressler z 11. 12. 1945; SOkA Kladno, četnická stanice Vraný, 29. 1. 1943 byl zatčen gestapem v Kladně pekař Josef Vaníček z Vraného, kterého vlastní manželka Milada Vaníčková udala, že poslouchá cizí rozhlas. Současně v té věci byl gestapem vyšetřován i velitel stanice vrch. strážm. František Kalenda, kterého Vaníčková označila u gestapa, že Vaníčkovu nadřazuje. Pro nedostatek důkazů byl vrch. strážm. Kalenda propuštěn. Vaníček byl v koncentračním táboře v Buchenwaldu, odkud se po válce vrátil. Po vypálení Lidic komentovali vztah k udavačům také četníci ve Velkém Přítočně: „Prohlídka skončila pro Němce fiaskem a čtyři dny na to vynahradili si Němci svou krvelačnost v Lidicích, vzdálených od naší obce pouze 5 km. Celé noci slyšeli jsme dunění a výbuchy z ničených Lidic. Obyvatelstvo bylo však těmito drastickými německými zákroky tím více popuzeno v boji za svou nezávislost, „Cizina“ se poslouchala ve zdejších obvodě téměř veřejně, zvláště ve Velkém Přítočně, díky tomu, že nebylo udavačů, kteří by donášeli na gestapo.“

Příloha III – Památník četnické stanice Buštěhrad 1938–1945

Úplný přepis památníku četnické stanice Buštěhrad let za období let 1938–1945. Byl vyhotoven následně, jako dokumentační materiál o činnosti příslušné četnické stanice v době nacistické okupace. Ediční zpracování odkazuje na dohledatelnost jednotlivých zápisů a ověřuje jejich pravdivost.

SOA Kladno, fond Četnická stanice Buštěhrad 1871–[1945], Památník četnické stanice v Buštěhradě 1928–1945.

1938

21. 5.

Vyhlášena částečná mobilisace – hranice obsazeny útvary SOS, v nichž zařadění i příslušníci četnictva, jako velitelé stráží, čet a družstev.

23. 9.

Vyhlášena všeobecná mobilizace čsl. armády a celý národ byl připraven hájiti svoji vlast. Ze stanice byli nasazeni všichni příslušníci, dílem u polního četnictva, dílem u školy četníků na zkoušku a na hranicích republiky. Stanice obsazena penzionovanými a náhradními četníky.

28. 9. Tak zvané sudetské území na základě mnichovské dohody postoupeno německé říši po etapách a naše oddíly odešly za nové hranice republiky. Tímto dnem počalo české obyvatelstvo dosud v tomto území usazené prchatí do vnitra Čech. Příchod uprchlíků ze zabraného území. Do Buštěhradu přišlo celkem 67 rodin, které byly ubytovány v hostincích Jana Říhy čp. 209 a Václava Bečváře čp. 204.

Dr. Emil Hácha zvolen presidentem republiky, po odstupu Dr. Edvarda Beneše.

Min. předseda Josef Beran přehlížel ubikace uprchlíků z pohraničního území a na uprchlickou akci věnoval 3000 – Kč.

Dělník František Seidl z Lidic ubodal ve svém bytě svého 19 roků starého syna Eduarda proto, že tento hájil svoji matku. Seidl byl odsouzen k těžkému žaláři na čtyři roky.¹²⁴

1939

14. 3. 1939

Dr. Emil Hácha odcestoval v doprovodu min. zahraničí Dr. Chvalkovského do Berlína k poradě s Vůdcem a říšským kancléřem Adolfem Hitlerem, při které

124 SOA Praha, Okresní soud v Unhošti, Tv 132/38. K vraždě došlo 19. 12. 1938. Případ vyšetřovali a trestní oznámení podali Vojtěch Babůrek a Evžen Ressler. František Sajdl byl odsouzen soudem v Unhošti v březnu 1939. V poslední den stanného práva, 3. 7. 1942, byla zamítnuta žádost o milost ze strany jeho sourozenců a F. Sajdl se dostal na svobodu až 23. 12. 1942.

dr. Hácha prohlásil, že klade osud českého národa a české země do rukou říšského kancléře Adolfa Hitlera. O tom byla dne 15. března 1939, kdy již německé oddíly vstupovaly na území republiky, sepsána smlouva o převzetí ochrany německé říše nad zrušením bývalé čsl. republiky.

15. 3.

Slovensko odtrženo a utvořena samostatná republika Slovenská. Podkarpatská Rus pak okupována Maďarskem.

15. 3.

Německé vojenské oddíly postupovaly v důsledku berlínské dohody do Čech a Moravy, pod velením generálů Blaskowitza a Lista. Po státní silnici Praha–Slaný také tyto oddíly postupovaly směrem ku Praze. Adolf Hitler přijel na pražský hrad o 19.15hod. Ku střežení pražských ulic, komandováni i četníci ze zdejší stanice.

Na hradě pražském podepsán výnos o zřízení Protektorátu Čechy a Morava, který byl vyhlášen v českém rozhlase.

16. 3.

Provedeno zatýkání příslušníků rozpuštěné komunistické strany. Celkem zatčeno v obvodě 70 osob, kteří byli autokary zadanými okresním úřadem v Kladně dopraveni do věznice krajského trestního soudu v Praze-Pankráci. Ve věznici byly drženi 6 týdnů a pak propuštěni. Ve večerních hodinách přijel těžký dělostřelecký pluk č. 60 a po jedné baterii ubytován v Makotřasích, Lidicích a Buštěhradě. Velitelství pluku ubytováno v budově státního pivovaru v Buštěhradě. Při pochodu v důsledku zledovatělé silnice padali Němcům koně, váleli se po příkopech, Němci oděni v lehké stejnokroje přijeli promrzlí, ale nikdo jim nepodal pohoštění. Jedině vedoucí Baťovy prodejny Jaroslav Schulz nabídl jim svoje služby a v německém autu s velitelem vojska jezdil do pozdních hodin nočních po zdejších okolí. Z velitelství četn. oddělení v Kladně přivezeny všechny důvěrné a mobilizační spisy z oddělení okresního velitelství a stanice Kladno a shromážděné důvěrné a mobilizační spisy z pohraničních stanic a za pomoci zaměstnanců pivovaru spáleny pod kotly státního pivovaru. Příslušníci stanice odzbrojeni. Pušky a náboje odevzdány hejtmanu Ebertovi od německého četnictva – hospodářská správa. Pušky i s náboji zase příslušníkům stanice vráceny. Utvořeno Národní souručenství jako jednotná, národní a nepolitická strana, jejímž předsedou jmenován Adolf Hrubý.

5.4.

Příjezd říšského protektora, svobodného pána šlechtice Neuratha do Prahy.

25. 4.

Německý dělostřelecký pluk č. 60 odešel z akcí zdejšího obvodu.

1.7.

Generál četnictva Josef Ježek jmenován ministrem vnitra. Z nařízení říšského Protektora nařídil okresní úřad na Kladně hlášení a odevzdání všech zbraní. Na stanici odevzdáno celkem 67 různých zbraní, které byly dne 21. 8. 1939 odevzdány říšskoněmecké ochranné policii v bývalých Masarykových kasárnách v Kladně.

4. 9.

V obvodu stanice přistálo 6 německých vojenských letadel, která letěla do Ruzyně.

2. 10.

Poprvé vyvěšena na stanici vlajka s hákovým křížem na oslavu dobytí Varšavy.

19. 11.

Vyhlášeno stanné právo pro politické okresy Praha, Praha-venkov, Kladno, Beroun a Hořovice pro zločiny uvedené v §§ 73, 85, 134 tr. z., které trvalo do 21. XI. 1939.

1940

14. 3.

Narženo střežení státní silnice Slaný–Praha, po které projel na cestě do Prahy Konrád Henlein

20. 3.

Narženo všeobecné pátrání po Janu Smudkovi, který na Kladně zastřelil Hauptwachtmeistera Kniesta.¹²⁵

19. 7.

Započato s pravidelným dozorem při představeních v biografech, divadlech a tanečních zábavách, poněvadž se Němci obávali projevu českého občanstva, hlavně při předvádění válečných událostí.¹²⁶

23. 10.

Byl štrážm. Hruštinec odeslán ke strážnímu oddílu na Kladně, ku střežení politických vězňů v kladenské „Sokolovně“, kde byl tábor internovaných Čechů

125 ABS, 312-313-3, Výpověď Evžena Ressler z 10. 4. 1946 ve prospěch činnosti praporčíka Václav Voříška při vyšetřování vraždy Ernsta Kniesta, s. 34: „*Jak jsem již shora uvedl, byl jsem po celou dobu svého působení na okresu kladenském zařazen na stanici Buštěhrad, několikrát jsem byl odvelen za protektorátu do strážního oddílu v táboře politických vězňů na Kladně, takže jsem se s příslušníky jak četnické tak i pátrací stanice téměř denně stykal. Při těchto společných rozhovorech se nikdy nestalo, že by některý z kolegů se byl zmínil o zvláštní horlivosti prap. Voříška při pátrání po vražích Hauptwachtmeistera Kniesta na Kladně, ačkoliv by se byl jistě o tom někdo zmínil.*“

126 SOKA Kladno, Četnická stanice Buštěhrad, zápis z 2. 6. 1945, s. 298. Svědek Alois Zeman s manželkou uvedl do protokolu: „*Během předvádění žurnálu velmi tiše jsem se bavil se svou manželkou o jeho průběhu a tiše jsem k ní poznamenal, že se dívím, že Němci nemají žádné raněné, také jsem pronesl jiné kritiky a přitom jsem poznamenal, že si Němci vylámou na Rusku zuby. Přitom jsem si nepovšiml, že [Svatoň] Veronek sedí přímo za námi a nakloněn těsně k nám naslouchá, co si s manželkou vyprávím, a přitom přesně nezaslechl přesné znění mých výroků. V přestávce učinil Veronek na mne asistujícímu četníku, strážm. Josefu Kouteckému, udání, že jsem urazil německou brannou moc a ji zesměšňoval. Veronek mne neznal a udal, že výroky pronesl divák na sedadle čís. 56. Strážm. Koutecký při přestávce mne podle čísla vyhledal, zjistil mne, případ hlásil na četnické stanici v Buštěhradě. Na četnické stanici v Buštěhradě jsem byl vyslechnut vrch. strážm. Babürkem, propuštěn a pan vrchní, vydávaje se sám v nebezpečí, případ stornoval, takže případ nebyl německým úřadům vůbec hlášen a já nebyl trestán.*“ Přímý dobový zápis udání z téže doby zaznamenal 8. 6. 1941 Evžen Ressler: „*Veronek žádal o okamžité zakročení proti pachatelům, hlášení případu gestapu na Kladně, jinak že se obrátí přímo na tento německý úřad*“ (s. 303).

*kladenského gestapa. Od té doby až do vytvoření strážního oddílu z penzionovaných četníků se u tohoto oddílu pravidelně střídali všichni četníci ze stanice.*¹²⁷

1941

7. 9.

O 4 hod. zemřel náhle ve svém bytě šstrážm. Václav Hruštinec a provedenou soudní pitvou zjištěno, že šlo o těžkou srdeční chorobu.

1942

2. 6.

Dostavila se na stanici Alžběta Doležalová, manželka domkáře z Lidic čp. 93, která udala, že její nájemnice Štěpánka Mikešová nar. 22. 11. 1906 ve Ždánicích, okr. Kyjov, příslušná do Hroznové Lhoty, okr. Hodonín, jest židovského vyznání a ač se na ní vztahují Norimberské zákony, se jako židovka nehlásila a žádala o zakročení. Příklad byl telefonicky hlášen kladenskému Gestapu, které nařídilo vyšetření případu, zatčení Štěpánky Mikešové, zabavení veškerého majetku a zapečetění jejího bytu. Velitel stanice vrch. strážm. Vojtěch Babůrek vyslal k vyšetření šstrážm. Evžena Ressler se strážm. Františkem Cábou, kteří zjistili, že Mikešová se narodila jako židovka a když se dne 9. 2. 1939 vdávala za úředníka presidia min. zemědělství Františka Mikeše, dala se v Solivaru u Prešova pokřtít. V důsledku toho byla Štěpánka Mikešová zatčena a dopravena do Kladna ke Gestapu. Mikešová se nejdříve smála, pak plakala a při eskortování se nad Lidicemi zastavila, pěstí Lidicům hrozila s prohlášením, že lidičtí na ni nezapomenou a že se jim pomstí. Mikešová, která neměla žádného zaměstnání, nadaná výmluvností, dovedla se vetřítí do mnohých lidických domácností, věděla mnohé, co mělo zůstatí utajeno, znala osoby naslouchající cizímu rozhlasu a i jiné tajnosti obce a mohla proto snadno obci škoditi. Její pohružky počaly se již dne 4. 6. 1942 skutečňovati a vyvrcholily dne 10. 6. 1942. Příčinou udání Doležalové bylo to, že Mikešová se jí zdráhala zdarma šiti obleky.

4. 6.

*Přijeli na stanici gestapák Felkl s nadp. Polákem ze Slaného, kteří vyšetřovali původ dopisu zasláného udánlivě poručíkem čsl. letectva Josefem Horákem jisté Maruščákové do továrny na baterie Pála ve Slaném. Poručík Horák, který dnem 31. 12. 1939 odešel do zahraničí, měl býti podezřelým z účasti na atentátu spáchaném na Reinhardu Heydrichovi. Při tomto pátrání provedeny domovní prohlídky v Lidicích a na Čabárně u Motyčína, kde bylo zatčeno přesto 30 mužů, z nichž někteří byli surově zbiti a přes sliby gestapáků nic neprozradili.*¹²⁸

¹²⁷ Ke střežení vězňů v tzv. kladenské sokolovně, provizorní věznici gestapa, byli postupně povoláváni četníci z celé oblasti Kladna. Ze strany okupační moci se však nejednalo o žádnou mimořádnou důvěru vůči četníkům, viz záznam Evžena Ressler. Viz ABS, 313-13-3, protokol Evžena Ressler 10. 4. 1946, s. 34. Dále možno dohledat další svědectví v procesu s H. Wiesmannem.

¹²⁸ SOA Praha, Harald Wiesmann a spol., MLS Praha, LS 7408/46. Rozsáhlý spis obšírně šetří případ Lidic z hlediska svědectví zadržených členů gestapa, vojáků, ale i tragédií postižených obyvatel. Obsah odpovídá uvedenému záznamu.

V Lidicích po domovních prohlídkách byli zatčeni Václav Kohlíček, Marie a František Strýbrných, Bohumil a Anna Horákoví, Marie a Václav Horákoví, Anna, Marie a Josef Horákoví, Štěpán st. a Štěpán ml. Horákové, Marie Friihaufová, Stanislav a Anastázie Horákoví. U všech zjištěn majetek a místnosti zapečetěny. Všechny tyto osoby byly po lidické tragédii v Praze popraveny. Příslušníci stanice byli donuceni zúčastniti se akce na Čabárně a pak v Lidicích.¹²⁹

6. 6.

Přijely do Buštěhradu oddíly německé ochranné policie a četnictva pod vedením hejtmána Marwila [sic!], které za účasti našeho četnictva prováděly hlavně kontrolu osob a v jednotlivých případech i domovní prohlídky. Celá akce vyzněla na prázdno a nikdo nebyl zatčen.¹³⁰

9. 6.

Prováděli příslušníci stanice tak zvanou Heydrichovu podpisovou akci. Štrážm. Evžen Ressler se strážníkem Šafrem v Buštěhradě, štrážm. Karel Just v Makotřasích a vrch. strážm. Vojtěch Babůrek v Lidicích.¹³¹ Kolem 22.30. hod. zpozorovali štrážm. Ressler a strážník Šafař jak od Kladna jede celá kolona německých plně osvětlených aut, která zamířila do Lidic. Štrážm. Ressler propustil strážníka Šafařa a odebral se na stanici, kam se po chvíli dostavil sekretář Thompson [sic!] z kladenského Gestapa a dotazoval se na komisaře Ernsta Otto, který jako říšský Němec dohlžel na hospodaření ve státním velkostatku. Štrážm. Ressler byl donucen doprovodit Thompsona do velkostatku, kde byl probuzen komisař Otto, jemuž Thompson nařídil, aby ihned probudil všechny zaměstnance velkostatku, nechal zapřáhnouti do povozů a se všemi zaměstnanci se odebral do Lidic. Pak nařídil štrážm. Resslerovi, aby držel službu u telefonu. Mezitím se vrátil ze služby vrch. strážm. Babůrek a na jeho rozkaz se odebrali štrážm. Just a Ressler do služby při lidické akci, sám pak byl na stanici u telefonu s německými četníky. Mezitím byly Lidice strážemi úplně uzavřeny. Do Lidic byl volný přístup, avšak nikdo se z nich nesměl vzdáliti. Na to Němci budili všechno obyvatelstvo, ženám a dětem nařídili teple se obléci a nahnali je do školy. Muže do Horákovy

129 O zajištění majetku viz SOKa Kladno, Četnická stanice Buštěhrad, Podací protokol obyčejný, č. 1458-1464 (Horák Štěpán, Horáková Marie, Horák Bohumil, Horák Josef a Anna, Kohlíček Václav, Strýbrná Marie, Horák Stanislav a Anastázie). Majetek byl zapečetěn a vlastní spis byl u jednotlivých zatčených vyhotoven 5. 6. 1942 a dle konceptu předán ad acta; O provedení exekuce např. NA, ÚRP, k. č. 47, 114-10-1, s. 63.

130 NA, ÚRP, k. č. 51, 114-10-1. Složka obsahuje podrobné rozpisování pátrání po pachatelích atentátu v jednotlivých obcích a počty nasazených vojáků a policistů i případy zatčených osob. K osobě Augusta Marwedela blíže v ZStL, BArch B162-4814, August Marwedel, s. 2580. Marwedel August, 16. 6. 1884 Freren, major Schupo, velitel setniny ochranné policie v Kladně. Dvakrát vyslechnut v SRN v roce 1965, jednou 1967, ale netrestán. V mezinárodním seznamu hledaných válečných zločinců CROWCASS uveden pod č. 253935. O prohlídce dokladů na „Boží tělo“ (vycházelo ovšem na neděli 7. 6.) hovoří ve výslechu také Vladimír Mařík.

131 Podle soudně ověřeného výpisu ze zřejmě ztracené Staniční služební knihy konali službu 9. 6. 1942 od 23. hodiny do 12. 6. 1942 6. hodiny ranní Vojtěch Babůrek, Evžen Ressler a Karel Just. František Čába byl od 8. 6. 1942 u pohotovostního oddílu v Kladně, což mu zřejmě zachránilo život. Viz zápis Zemského velitele SNB Dybala z 24. 1. 1948, SOA Praha, MLS Praha, LS 519/48, Vojtěch Babůrek, s. 42.

stodoly. Kolem 5. hodiny byly děti se ženami auty odvezeny do Kladna a v Lidicích počala poprava všech mužů od 15ti let. Popravu provádělo 30 SS Mannů za Horákovíc stodolou, u jejíž zdi postaveny slamníky a matrace, aby se projektily neodrážely. Každý muž měl dostati 3 rány pod levou lopatku, ale mnohý byl střelen i do jiné části těla. Mezitím byly Lidice Němci vykrádány. Mnozí Němci však toto kradení odsuzovali, zejména příslušníci armády. Kolem 7. hodiny ranní byly Lidice zapáleny. Prvůj byl zapálen domek starosty Františka Hejmy a statek Václava Rákose a pak Němci jako šílení běhali od domu k domu, jeden po druhém zapalovali. Mezitím ukončena poprava 174 mužů. Hrůzná pochodň Lidic plála několik dní, než mohlo býti přikročeno k vyhazování budov do povětří. Popravčič četě však unikl mlynář Ladislav Liška, který zaběhl do mlýnice a tam se oběsil.

Výměnkář Bohumil Studnička z čp. 18 byl zastřelen na dvoře, když se chystal před Němci ukrýt a výměnkář Josef Týbl z čp. 27 volil raději smrt udušením v průřezném komíně svého domu. Popraven i válečný slepec Alois Pryných, který se před několika týdny z Makotřas přestěhoval do domu čp. 36. Německá zhovadilost se nezastavila ani před slabomyslným synem hostinského Josefa Klímy, který byl též mrzákem, že se stěží pohyboval a ze sebe vyřázel skřeky a nesouvislá slova. Němečtí vrazi se nezastavili ani před šedinami staříčkého 73 let starého lidického faráře Josefa Štemberky, bratra známého severočeského národního pracovníka. Přes všechny vzpomínky a vydané publikace se zapomnělo, že i obec Makotřasy v Lidicích zaplatila svoji krvavou daň. Vypáleno 5 domků a 1 novostavba, které byly postaveny u okresní silnice Buštěhrad–Lidice v těsné blízkosti Lidic, takže pro neznámého tvořily s Lidicemi souvislou obec a popraveni občané Jaroslav Hocek, Robert Krejza, Oldřich Minařík, Josef Pek, Václav Příhoda a Josef Špot. Těm četníkům z pohotovostního oddílu Buštěhrad, kteří s příslušníky stanice se akce museli zúčastnit a nečinně řádění přihlížet, nikdy z paměti nevyzmyzí hrůzná podívaná na hromady mrtvol na Horákově zahradě a na hořící obec. V obci Lidicích byly 2 potravinářské obchody a prodejna „Bratrství“, 2 řeznické krámy, 1 trafika, 3 hostince, 1 krejčič, 1 obuvník, 1 mlynář, 17 rolníků, 10 horníků a 66 hutníků. Z těchto mnozí byli drobnými zemědělci. Obyvatelstvo [...] snášelivé, neznající politických třenic, vzájemně si důvěřující a se podporující. Od rolníků nikdo neodešel bez pomoci za přiměřenou cenu. Mlynář ochotně prodával každému, kdo přišel, často pro zájemce nebylo v mlýnici k hnutí. Četníci docházející do mlýna na kontroly museli docházeti zadem do strojovny a posílali strojníka Zemana, aby ženy i muži mlýnici opustili a pak se teprve přikročilo k revizi.

Hrůza a zděšení zavládlo krajem, přízrak smrti tolika nevinných otrásl i nejtvrďšími. V Buštěhradě rozlehl se pláč, mnoho rodin přišlo o příbuzné, bratry, syna a v 10.45 hodin přijel se na katanské dílo podívatí státní sekretář Karl Hermann Frank, který hrozil četníkům smrtí, zvednou-li v Lidicích cokoliv.¹³²

132 NA, MV-ref L, kart. č. 26, C 6178, 534-17-16, Jelínek Hynek a spol, výpověď Emanuela Šrámk, poručíka SNB, toho času strážného v Malé pevnosti Terezín, z 18. 8. 1945: „Karla Hermanna Franka viděl jsem dne 10. června 1942 odpoledne [sic!], kdy přijížděl v silně ozbrojeném

Nařizoval, aby vše, co bylo z majetku popravených zase naházeno do plamenu, nic nesmělo z Lidic zůstat. Němci pili z hostinců a obchodů vnesené pivo, víno a lihoviny, nabízeli i četníkům, ale ti nepřijali, ba nepociťovali ani hladu. O 11 hod. zase katan odjel a ještě dvakrát se přijel podívat na dílo zkázy. Procházel Lidicemi, nařizoval, co a jak se má upravit, aby skutečně po Lidicích nezůstalo ani památky. Nařízena domovní prohlídka u příbuzných lidických občanů v Buštěhradě a provádl ji se štrážm. Zapletalem štrážm. Ressler a to u Kácla čp. 539, Kaimla 411, Chládkové 348, Frejové 350, Hlinky 268, Kopáčka 45, Novýho 362, Stáje 359, Hanzlíků 530, Osvalda 448, Tichého 458, Bendové 47, Jelínka 49, Bučka 52, Minaříka 474, Kavky 16, Vokaté 60, Rotta 56, Rohly 57, Minaříkové 94, Müllerové 76, Burgra 79, Kühnela 28, Hlinky 22, Hanzla 22, Růžičky 477, Peka 478, Jelínka 302, Kalendy 303, Hlinky 459, Kubíka 467, Červenkové 132, Vokatého 163, Maizla 173, Jedličky 252, Klímy 245, Klímy 261 a Roma 184. Všude pláč a nářek. Četníci hluboce dojatí a rozrušení obcházejí rodiny. Není odvahy se vzepřít. V Buštěhradě chodí přestrojení SS Manni, kteří sledují každé počínání a hned hrozí pistolemi.¹³³

11. 6.

Asi o 15 hod. na pěšince vedoucí ze státní silnice Buštěhrad–Vypich do Makořas bez příčiny postřelil v civilním obleku přestrojený SS Mann automechanika Antonína Pajskra ze Smečna čp. 65 a to proto, že se z této pěšiny díval na hořící obec Lidice. Pajskr utrpěl průstřel břicha – zranění těžké.¹³⁴

Hauptmannem Wiesmannem z kladenského gestapa zakázáno používání názvu „Lidice“ a nařízeno používat označení „Vorwerk“.

Štrážm. Karel Triner přivezl z koncentračního tábora v Terezíně 50 židů, kteří v Lidicích vykopali 2 šachty, do kterých byli pochováváni všichni v Lidicích popravení muži a jinoši. Buštěhradský farář Dítě oznámil štrážm. Resslerovi, že v kostele pod pobočným oltářem jsou ukryty zbraně zemřelého faráře Fritze. Tyto zbraně byly vrchním štrážm. Babürkem a štrážm. Resslerm vyzvednuty, odneseny, zničeny a případ nebyl nikomu hlášen.¹³⁵

průvodu do Lidic a asi po půl hodině odjížděl zase nazpět. To už byly popravy provedeny, děti a ženy odvezeny a celé Lidice stály ještě v dýmu a plamenech. U nás, protektorátních četníků, kteří jsme byli zaměstnáni odvozem z Lidic vyváženého majetku, se zastavil, podíval se na hromady šatstva, prádla, obuvi, kol, šicích strojů, potravin atd., navržených v silničních příkopech, a řekl nám: „Weiter machen“. Slyšel jsem též, jak němečtí policisté mezi sebou mluvili, že toto zničení Lidic nařídil sám Adolf Hitler.“

133 V jednotlivostech lze dohledat údaje k uvedenému líčení také v SOA Praha, MLS Praha, LŠ 1527/46 K. H. Frank.

134 ABS, S 6-13, 55-56. Antonín Pajskr byl nalezen ve Slaném a protokolárně vyslechnut na počátku března 1946. Jméno střelce-člena gestapa se dochovalo pouze neúplně jako „Weikert“.

135 ABS, S 6-13, s. 82. Výpověď Evžena Resslera: „Okamžitě jsem se odebral ke kostelu, kde mě již s obavami očekával tehdejší p. farář Křivský s kostelníci Knotkovou z Buštěhradu. Po zjištění skutečnosti jsem střelné zbraně rozbil doma na kovadlině, součástky rozházel po zahradě a bodně a sečné zbraně ukryl dobře na půdě. Současně jsem přísně zakázal jak p. faráři Křivskému, tak i Knotkové, té zvláště, že se nesmějí o tom nikomu ani zmínit.“

21. 6.

Zatčen v Humpolci odborný učitel František Černoch z Buštěhradu, který učinil na kladenském gestapu falešné udání na odborného učitele Šaffra z Buštěhradu, že zakládá národní revoluční výbor, národní revoluční gardu a po obci roznáší zprávy ze zahraničního rozhlasu. Černoch, když viděl, co způsobil, z Buštěhradu uprchl, bez hlášení se k pobytu putoval po Čechách až do svého zatčení. Černoch byl v Praze popraven. V Buštěhradě zatčení bratři Stanislav a Václav Černochové, švagrové, Marie Černochová a Marie Faisová, jako podezřelé, že napomáhali a kryli uprchlého odborného učitele Františka Černochova.¹³⁶

27. 6.

O 11.45. hod. 5ti q třaskavin vyhozen do povětří lidický kostel a za 2 minuty na to obecná škola.

1.7.

Započalo německé úřadování na stanicích.

13. 7.

Dokončeno vyhazování lidických domů, tak že obec jest jen hromadami sutin.

21. 7.

Po katastrálních hranicích obec Lidice u veřejných cest a silnic postaveny německo-české výstražné tabulky s nadpisem „Dále jíti zakázáno – nebezpečí smrti!“

1943

1.1.

Oberarbeitsführer Rimmuele, Arbeitsgau XXXVII z Prahy, ještě se dvěma důstojníky RAD., střílel z pistolí po Růženě Šonnové ze Hřebče čp. 19, Magdaleně Filipové ze Hřebče 177, Heleně Kratochvílové ze Hřebče čp. 173, Zdeňce Faiglové ze Hřebče čp. 148 a Jaroslavu Hejnovi ze Hřebče čp. 184, kteří se byli v Lidicích pomodlit u zemřelých příbuzných na hřbitově. Ze jmenovaných osob nebyla žádná zasažena. Rimmela a jeho společníci je pochytili, dopravili na zdejší stanici a nechali je eskortovat ke kladenskému gestapu.¹³⁷

5. 1.

Kladenským gestapem nařízeno stálé střežení Lidic ve dne i v noci a za tím účelem vysílaly do Lidic stanice Buštěhrad, Hostouň a Kladno dvoumužové hlídky, které se ve strážm. službě střídaly.¹³⁸

136 Viz pozn. 33 v textu.

137 NA, ref. L, k. č. 28, 534-18-6 Štěchovický archiv, záznam ze 4.1. 1943. Blíže také K y n c l , Vojtěch: *Lidice. Zrození symbolu*. Praha 2015, s. 326.

138 Od 1. 12. 1942 byly údajně ukončeny hlídky zbořeníště Lidic, které zajišťovali četníci z Buštěhradu, ovšem s ohledem na zjištěné časté návštěvy civilního obyvatelstva byla následně obnovena výrazně posílená stálá hlídka, viz: SOA Praha, MLS Praha, LS 519/48, Vojtěch Babůrek, s. 105. Záznam s ovčákem Josefem Novotným dne 1. 3. 1948.

8. 1.

Stanice zesílena o 3 četníky, kteří převzali stálé strážení Lidic a v důsledku toho stanice Hostouň a Kladno přestaly do Lidic vysílati hlídky.

16. 2.

Zřízen strážní oddíl Lidic, který pozůstával ze 12 četníků a převzal stálé strážení Lidic.

1.3.

Přišel do Buštěhradu oddíl RAD 3/381 pod velením Oberfeldmeistera Viktora Seiferta z Hrušova, okres. Mor. Ostrava. Tento oddíl, který v Buštěhradě setrval do listopadu 1944, prováděl zahlazování rozstřílených Lidic.¹³⁹

10.3.

Jako první pro nedovolený vstup do Lidic zatčen František Procházka z Kralup nad Vltavou a předán kladenskému gestapu. Při tom muselo být odůvodňováno, proč nebylo použito střelné zbraně.

19.3.

Zatčena židovka Elsa Šebková z Buštěhradu čp. 64 a dopravena ke kladenskému gestapu.¹⁴⁰

20. 10.

Zatčen kladenským gestapem štrážm. Josef Koutecký ze stanice Hostouň, který bydlel v Buštěhradě, pro politickou činnost v terezínském koncentračním táboře.¹⁴¹

1944

23.8.

Angličtí letci svrhli nad Buštěhradem letecké bomby, které aniž způsobily škod, spadly do polí mezi Buštěhradem a Dříní.¹⁴²

139 Blíže také spolupráce buštěhradských Němců s RAD, viz zmínka: Kyncl, Vojtěch: *Lidice. Zrození symbolu*. Praha 2015, s. 51.

140 SOKA Kladno, Četnická stanice Buštěhrad, podací protokoly 1943–1944, mezi 1. březnem a 1. dubnem 1943 není záznam ke jmenované uvedení. Elsa Šebková byla deportována již těhotná z Prahy do Terezína transportem AE2. 10. 5. 1945 se jí v Terezíně narodil chlapec Josef. Její manžel Josef Šebek se odmítl s manželkou rozvést a byl proto vězněn v Praze a v německých věznicích od 11. 10. 1944 do 16. 4. 1945. Oba manželé žili po válce opět v Buštěhradě, čp. 54. Blíže <https://www.pamatnik-terezin.cz/vezen/te-sebkova-elsa> [staženo 21. 4. 2021].

141 SOKA Kladno, ČS Hostouň, Památník četnické stanice – doplnění, záznam z 23. 6. 1946: „Zatčeno bylo ve zdejším obvodě za doby okupace 16 občanů, z nichž bylo 10 židovské národnosti a 6 místních občanů. Z těchto 10 židů vrátil se pouze 1, ostatních 9 bylo popraveno a neb umučeno v plynových komorách. Z hostouňských občanů byli 2 umučeni v koncentračních táborech a 4 se vrátili. Z členů SNB byl zatčen Josef Koutecký strážm. pro nadřezování židům při strážním oddílu v Terezíně, který se vrátil v době revoluce. Odsouzen byl na 6 roků káznice a vězněn byl pouze 1,5 roku.“ Josef Koutecký byl přítomen při udání Svatoně Veroňka z Dřetovic na Aloise Zemana s manželkou v buštěhradském kině 8. 6. 1941 pro poznámku o „vylámaných zubech“ nacistických armád v Rusku, viz datum 19. 7. 1940.

142 Jedná se zřejmě o nálet amerických a britských bombardérů, jehož cílem byly Pardubice. Odehrál se o den později, 24. 8. 1944.

1945

25.1.

*Zatčen kladenským gestapem velitel buštěhradských hasičů Antonín Zdrůbek z Buštěhradu čp. 152, který zemřel v terezínském koncentračním táboře.*¹⁴³
1.2.

Zatčen kladenským gestapem Václav Žilina z Buštěhradu čp. 517, který se vrátil z koncentračního tábora ze Flossenburku dne 22. 5. 1945.

*Zatčen kladenským gestapem Antonín Kafka z Buštěhradu čp. 575, který jako terezínský vězeň zemřel.*¹⁴⁴

17. 3.

Kladenským gestapem zatčen Karel Novotný, Josef Hlinka a František Landa, byli 8. 3. propuštěni poněvadž se nedokázala politická činnost.

Zatčen Josef Levý, který byl propuštěn pro nedostatek důkazů dne 12. 3. 1945.

Zatčení kladenským gestapem pro politickou činnost Zdeněk Babyka čp. 29, Antonín Podrazský čp. 338, Václav Huml čp. 354, Josef Majzl čp. 173, Jaroslav Bíbrlík čp. 110, Josef Hrubeš, čp. 344, a Jan Vondruška čp. 527 všichni z Buštěhradu. Ze zatčených, kteří byli vězněni v koncentračním táboře v Terezíně – zemřeli; 14. 5. 1945 František Hrubeš,¹⁴⁵ v nezjištěný den Antonín Zdrůbek, Josef Majzl¹⁴⁶ a Antonín Kafka, 5. 5. 1945 Václav Huml,¹⁴⁷ 7. 5. 1945 Antonín Podrazský a 9. 5. 1945 Zdeněk Babyka.

Zatčení byli příslušníci strany komunistické a členové buštěhradského hasičského sboru.

19. 4.

Bombardováno okolí Buštěhradu a shozeny prázdné benzinové nádrže.

23. 4.

Přišli do Buštěhradu a prošli Buštěhradem uprchlíci z Pruského Slezka, kteří byli ubytováni u buštěhradských rolníků.

5. 5.

O 2. hodině přinesli hutníci a horníci do Buštěhradu zprávu o propuknutí revoluci. O 9. hod. utvořen Místní národní výbor s předsedou Josefem Šískou.

Dopoledne odzbrojena německá posádka v buštěhradském zámku, bez odporu.

143 Antonín Zdrůbek, 25. 5. 1894 předán do Malé pevnosti Terezín gestapem v Kladně 13. 2. 1945. Zemřel 5. 5. 1945.

144 Antonín Kafka, 19. 10. 1877, předán do Malé pevnosti Terezín gestapem v Kladně 13. 2. 1945. Zemřel 7. 3. 1945.

145 František Hrubeš, 25. 3. 1880, předán do Malé pevnosti Terezín gestapem v Kladně 13. 3. 1945. Zemřel 10. 5. 1945.

146 Josef Majzl, 30. 3. 1889, předán do Malé pevnosti Terezín gestapem v Kladně 13. 3. 1945. Propuštěn 7. 5. 1945.

147 Václav Huml, 1. 5. 1914, předán do Malé pevnosti Terezín gestapem v Kladně 12. 4. 1945. Zemřel na izolaci 5. 5. 1945.

V poledních hodinách přijela do Buštěhradu z vrapické posádky několika členná, německá hlídka, která při boji na náměstí poranila obchodníka Jaroslava Kaufmana z čp. 394, který utrpěl průstřel kolena, řezníka Františka Ružičku z čp. 333, který utrpěl průstřel plíc, horníka Karla Čtveráka z čp. 395 průstřelem obličeje, hutníka Karla Hlaváčka z čp. 97, průstřelem pravého stehna a usmrtila hutníka Jaroslava Štátného z čp. 527. Akci vedl velitel stanice vrch. stržm. Vojtěch Babůrek. Německá hlídka byla pak skupinou čsl. vojáků v civilních oblecích pod velením štržm. Evžena Resslera pronásledována a v nastalé přestřelce poraněn strojní zámečnický František Matějovský z čp. 492, který utrpěl průstřel svalů na levé ruce a byli poraněni dva němečtí vojáci.

Odpoledne hlídka štržm. Evžena Resslera u buštěhradského vodojemu odzbrojila 19ti mužovou německou hlídku, která jela na pomoc posádce v buštěhradském zámku.

6. 5.

Na státní silnici Praha–Slaný u Vypichu dopadena skupina příslušníků RAD, která byla odzbrojena a v [...] nalezeny pancéřové pěstě a ruční granáty.

7. 5.

Kolem 10. hod. zastřelen v Lidicích hutník František Benda z Buštěhradu čp. 481. Napadla skupina Němců prchajících v autech od Prahy cestáře Františka Šimona čp. 43, Jiřího a Zdenka Tůmu z čp. 27, Václava Němečka z čp. 92, Karla Týčů z čp. 13, Josefa Týčů z čp. 81, Josefa Skřivana z čp. 12, Jaroslava Rameše z čp. 18, Jaroslava Brože z čp. 66, a Oldřicha Drahoše z čp. 72, jichž se zmocnila, svázala, posadila na blatníky aut a odvezla až za Slaný, kde je po ztýrání propustila. V nastalé přestřelce u Makotřas byla poraněna na ruce Barbora Vlasáková z Makotřas čp. 21.

Tato skupina na samotě Vypich stojící v katastru obce Buštěhradu bez příčiny zastřelila hostinského Josefa Oplta.¹⁴⁸ Též se pokusila napadnouti Buštěhrad, avšak v nastalé přestřelce byla odražena a při ní do nohy zraněn hutník Piská-

148 Josef Oplt, 30. 3. 1900, hostinský, zastřelen 7. 5. 1945 v Buštěhradě (není totožný s buštěhradským vládním komisařem Josefem Opltem). Postava hostinského Josefa Oplta je zmíněna také v knize P a v e l , Oto: *Zlatí úhoři*. Praha 2014, s. 53: „Druhý den už jsem přišel s krátkým proutkem pod kabátem. Na hrázi stál hostinský Josef Oplt a prohlížel si mě svým jedním okem, to druhé měl mrtvé, skleněné. Slušně jsem ho pozdravil a v duchu jsem se strachem modlil: „Panebože na nebi, nezrad mě. Pane Oplt, vy mě také nezradte. Vždyť náš dědeček Ferdinand k vám chodil na mariáš a nechal u vás spousty peněz. Aspoň to říkala babička Malvína. Amen“ Vyskrabal jsem se na vrbu a vyndal proutek. Připevnil jsem těsto a udělal vábivou kuličku. Kolem rybníka byl klid a bylo sem špatně vidět. Z pivovaru se kouřilo a pivo se vařilo v kotlicích. Potůček voněl a šuměly vrby. Němci zavřeli okna zámku, protože už bylo chladno. Špiclové zalezli domů. František Záruba večerel. V té době mi zabral první kapr. Splávek se nejdříve natrásal jak baletka a pak hupsnul pod vodu a vzápětí pod vrbu. Škubl jsem a ucítil silný tah. Byl to udatný kapr. Cloumal mým krátkým prutem, nakonec lupal po vzduchu a vzdal se. Krasavec. Mosazně zlatý a měl žluté pivovarnické břicho nacpané mlátem. Vytáhl jsem ještě jednoho a klidí se pryč jak kočka s rybami. Musel jsem být u rybníka co nejkratší dobu, s každou minutou se pro mě zvyšovalo nebezpečí. Minul jsem pana Oplta, kouřil cigaretu a mlčel. Maminka mi dala doma pusy za ty kapry, vždyť byl čtvrtý rok války a jídla bylo pomalu. A ani si chudinka neuvedomila, že to může skončit jedině velkým malérem. Brzy o mně věděli. Někdo to řekl. Někdo z těch udavačských oken mě udal Zárubovi. Cítil jsem, jak se kolem mne stahují pavučiny, viděl jsem mraky nad mým starým rybníkem.“

ček z Buštěhradu čp. 492. Na Bouchalce zastřelila domů se vracějícího horníka Jaroslava Hlaváčka z Bouchalky čp. 20.

Kolem 21. hodiny byl německými cyklisty těžce zraněn na Bouchalce domkář Josef Tafat z Bouchalky čp. 6 na obou nohách.

Vnikli SS Manni Gruppenführera Hofmanna do usedlosti rolníka Jaroslava Štorka z Bouchalky čp. 7, kterého asi 15 střelami na chodbě jeho domu usmrtili. Při tom donutili rolníka Aloise Štorka z Buchoualky čp. 11, aby jim svým povozem dopravil zavazadla do Libochoviček, okres Praha-venkov.

8. 5.

Zúčastnili se příslušníci stanice bojů s německými jednotkami táhnoucími od Brandýska a Olšan, odkud bylo žádáno o pomoc.

V boji u Buštěhradu poraněn šofér Jaroslav Kalenda z Buštěhradu čp. 306.

V noci na 9. 5. 1945 zpozorována velická autokolona jedoucí od Brandýska ku Praze, ve které vyslaná hlídka zjistila Ruská vojska a nastal všeobecný jásot. Ráno pak občanstvo ze všech obcí začalo vítati ruské vojíny. Byly vyvěšovány naše i ruské vlajky.

9. 5.

Prováděno odzbrojování a schytávání odzbrojených německých vojsk, získávání různý válečný materiál, takže buštěhradští se mohli plně vyzbrojiti a podnikati výpravy do okolí, kde v lesích a polích byli schytávání Němci, odzbrojování a dopravování do Kladna.

18. 5.

Vrátily se první ženy ze zničené obce Lidic, které byly vězněny v koncentračním táboře v Ravensbrücku. Celkově se nevrátilo 57 žen a dívek, které buď zemřely v koncentračních táborech anebo dokonaly v plynových komorách.

30. 5.

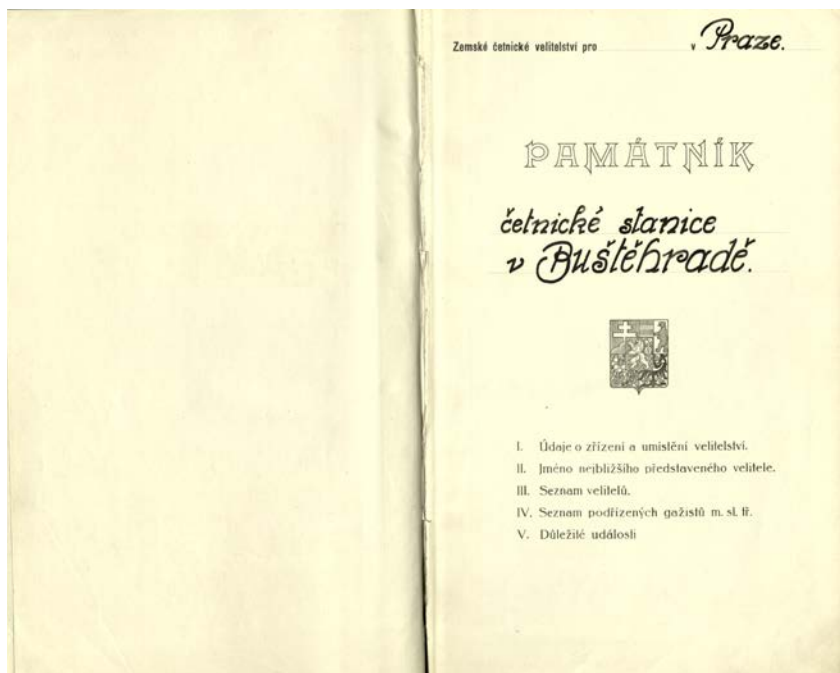
V Lidicích se ubytoval oddíl motorizované ruské pěchoty, jehož důstojníci, seržanti a mužstvo nechali postavit u hrobu popravených lidických mužů pomníček.

10. 6.

Uspořádána v Lidicích trýzna u hrobu popravených lidických občanů za účasti pana presidenta Dr. Eduarda Beneše, vlády, diplomatického sboru, vojenských attaché, lidických žen a obrovské účasti občanstva. Od té doby navštívily bývalé Lidice různé politické i vojenské osobnosti ze spřátelených států, zejména předseda Anglických horníků Lawther s manželkou.

22. 11.

Na státní silnici Praha–Slaný na Bouchalce při služebním zákroku napa-den ruským poddůstojníkem štrážm. Evžen Ressel a zraněn na hlavě.

Záznam o udání Alžběty Doležalové byl zapsán v souvislém textu do památníku, který byl 5. února 1946 předán četnické stanici Buštěhrad k dopsání. Návrhy zápisů do památníků měly být vytvořeny na základě rozhodnutí Zemského četnického velitelství z 19. února 1946. Poté byly kontrolovány několika stupni nadřízených orgánů a teprve následně byly texty podle úředně předepsané praxe do památníků rukopisně doplněny. Památníky byly během dubna a května 1946 staženy z jednotlivých stanic na Zemské četnické velitelství a později archivovány. *SOkA Kladno, fond Četnická stanice Buštěhrad 1871–[1945].*

pad, který by snad mohl vnést jisté světlo do lidické tragedie.

Dne 2./VI.1942 odpoležně se dostavila na zřejší stanici Alžběta Doležalová narozená 24./II.1904, manželka hutníka Josefa Doležala z Lidic čp. 93, která oznamovala, že u nich bydlí Štěpánka Mikešová jest Židovského vyznání a ale nařízení německých úřadů se jako Židovka nehlásila.

Poněvadž z policejních přihlášek znač bylo známo, že Mikešová jest řím. katolického vyznání, odmýtl jsem udání Doležalové jako pravdivé. Když Doležalová v svém udání trvala a zákroku proti Mikešové se dožadovala, byl měněš tehdejší velitel stanice vrah. strážm. ojetchem Babürkem telefonicky hlášen kladenskému gestapu, které nařídilo vyšetření případu a je-li Mikešová skutečně Židovkou, jí zatknouti, dopravit na gestapo a sešly její majetek podrovně sepsati.

V Lidicích jsem pak v přítomnosti strážm. Františka Caby a obecního starosty Františka Hajny zjistil, že Štěpánka Mikešová narozená 22./XI.1906 ve Žďárních okr. Kijov, kásera žisa Morice Löwinger a roz. Tausigové, do Hrozenkové Lhoty okr. Hodonín příslušná, přistěhovala se do Lidic 15./3. 1939 do domu čp. 93. Pak se přestěhovala do domu čp. 93.

Mikešová byla skutečně Židovka a byla pokřtěna 9./II.1939 v Solivaru u Prešova, když měla snatek s jejím manželem uředníkem prezidia min. zemědělství v Praze Františkem Mikešem narozeného 10./X.1901 v Přelavi, který zemřel 22./III.1942.

Poněvadž bylo zjištěno, že Mikešová jest skutečně Židovka a také proto, že Doležalová hrozila udáním na Gestapu v Kladně, byla Mikešová 2.6.1942 zatčena a pod čís. zatč. 6/42 ze dne 2.6.1942 dočasně Kladenskému Gestapu.

Mikešová, které jsem sdělil příčinu, důvody a účelový záměr zatčení, sdělila mi, že Doležalová jest sroto proti ní nepřátelsky zaujatá, že jí nechce zjarnat žít, ač tak říkve činila a toto jednání Mikešová odmítala, tím, že po smrti manžela došla pouze menší částku, jiného příjmu nemá, sroto nemůže nikomu ani majitele domu zjarnat žít a jest odkázána pouze na svůj příjem.

Při sevisování jejího majetku Mikešová nejdříve plakala, žehrajíc na lidickou nestílost, pak se snažla a na konec zaujala výhrůžně postavení proti lidickým občanům.

Protože Mikešová vyslovovala výhrůžky a že se lidickým pomstí, byl jsem jat obavou, aby skutečně něco neprovedla a nějaké udání na Gestapu nečinila, poněvadž Mikešová nejše dostatek volného času, obhazovala Lidice, navštívvala různé rodiny, kde před ní nebylo tajnosti, včázila kde se něco děje, naslouchala v různých rodinách cizím rozhlasu a že by skutečně mohla svými výpovědi mnoho lidického občana do nestěsti uvrhnouti. Varoval jsem jí, aby se nenstila tím, kteří za ní nemohou a nejvíše se pomstila té, která jí udala.

Při eskortování z Lidic obrátila se Mikešová k Lidicům a hrozila pomstí prohlásovala, že lidické na ní nezapomenou. Opět jsem jí varoval, že lidictí za ní nemohou a bylo by špatně se jim nějak mstit. Jest zajímavé, že po zatčení Mikešová dne 4.6.1942 byla provedena skes proti Lidicům a částečně u Motčína a zatečný rodiny Morákova a Strábrných. Pak z 9. na 10.6.1942 byla částečně Lidice vyhlazena.

I když nemusí mít Mikešová přímého účastenství na vyhlazení Lidic, přece jest možné, že svými výpovědi, mohla značně lidickým ublížiti.

Občanstvo lidické žilo skutečně bez rozdílu stavu a povolání pospolitě vzájemně si důvěřovalo a Mikešová měla tu vlastnost, že se dovedla vyžadovat, uplatnit, na sebe pozornost upoutat a tak se vmluviti v přízeň, že nikde kam vědla nebyli tajnosti uchovávaty.

Velitel stanice přemístacn:

S. táim.

Erwin Ressel

Nejobsáhlejší zpráva Evžena Ressler z 11. prosince 1945 se zmiňuje o „prokletí“ lidických obyvatel při zatčení Štěpánky Mikešové. Informace o udání a „prokletí“ jsou totožné se vzpomínkou Jaroslavy Skleničkové (Suchánkové), která však tento zápis nemohla znát z dostupných knih a zveřejněných dokladů. Jde o řádně evidovaný dokument Ministerstva vnitra, parafovali jej referent Čulík, Šíma a vládní rada ministerstva a vedoucí činitel Společnosti pro obnovu Lidic František Kropáč, který s ním byl seznámen 18. ledna 1946. Zápis prošel evidentně celou strukturou Ministerstva vnitra až do kanceláře ministra Václava Noska. *Národní archiv, MV – referát L, C 6178, 534-14-17.*